

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Katedra psychologie

Diplomová práce

Alena Pikhartová

Vliv stylu výchovy v rodině na volbu povolání studentů gymnázia

(The Impact of Family Discipline Styles on a Career Choice of
Grammar School Students)

Praha 2010

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Eva Šírová, Ph.D.

Za spolupráci a odborné vedení práce děkuji v první řadě své vedoucí PhDr. Evě Šírové, Ph.D.

Za rady a pomoc s vybranými oblastmi práce děkuji Doc. PhDr. Iloně Gillernové, CSc., PhDr. Miroslavu Klusákovi, CSc., Mgr. Jaroslavu Hlinkovi, Dipl. Soz-Wiss. Zuzaně Parobkové a Mgr. Vojtěchu Joštovi.

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Českých Budějovicích dne 30. 6. 2010

Alena Pikhartová

Abstrakt

Jelikož profesní identita tvoří nedílnou součást našeho já, je volba povolání jedním z nejdůležitějších kroků v životě. Proto je téma volby povolání v poradenské praxi stále aktuální. Teoretická část práce zahrnuje kromě základních charakteristik vývojového období adolescence a základních charakteristik rodiny a výchovných stylů také výstupy dosavadních výzkumů zabývajících se vlivem rodiny na volbu povolání adolescentů. Kromě toho zohledňuje i specifika volby povolání u gymnazistů, kteří jsou cílovou skupinou empirické části práce. Experimentální skupinu tvoří 62 studentů posledního ročníku gymnázia v Jindřichově Hradci ve věkovém rozmezí 18 – 20 let. Výsledky výzkumu neukázaly signifikantní vztah mezi stylem výchovy v rodině a volbou dalšího profesního směřování studentů gymnázia. Jediná významná korelace byla prokázána pro vztah mezi emočním vztahem otce a dítěte a jejich mírou komunikace o volbě vysoké školy a budoucího povolání. Další zjištění ukazují na již předchozími výzkumy odhalenou významnost vlivu očekávání rodičů na volbu povolání jejich dětí a na významnost stupně vzdělání rodičů. Pro poradenskou praxi je cenné zjištění, že dívky prožívají o něco menší pocit jistoty s volbou vysoké školy než chlapci. Tato míra jistoty jde ruku v ruce s komunikací v rodině (především komunikací matky). Vzhledem k výzkumem odhaleným značným nedostatkům v informovanosti studentů jsou v závěru práce doporučeny změny v poradenské činnosti gymnázia, které by v první řadě uspokojily silnou a dosud nereflektovanou poptávku ze strany studentů.

Abstract

Since professional identity is an inseparable part of self, a career choice is one of the most important steps in life. Therefore vocational guidance is the up-to-date subject matter in counseling process. The theoretical part of the theses includes basic characteristics of development in adolescence, family characteristics, various styles of family discipline, and outputs of previous researches that deal with the impact of family on adolescent's career choice. Besides that it takes into account specifics of career choice among students of a grammar school, who are the target group of the empirical part of the theses. The experimental group is formed by 62 final grade's students from the grammar school in Jindřichův Hradec who are in age range 18-20 years. Research results did not show any significant relation between style of family discipline and further vocational orientation of students. The only significant correlation was proved for emotional relationship between a father and a child and their level of communication about choosing a college and future vocation. Further findings point to correlation between parents' expectation, their level of education and their child's career choice. These findings support conclusions made by previous researches. It was found out that girls have slightly less certitude with choosing a college than boys, which is valuable information for counseling. The level of certitude goes hand in hand with communication in family, especially mother's communication. Since the research revealed substantial lack of awareness among students, the changes in grammar schools' vocational guidance are suggested in the conclusion part. These changes should satisfy strong unattended demand of students.

Obsah

OBSAH	5
I. ÚVOD	7
II. TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Adolescence	9
2. Rodina a výchovné styly	13
2.1 Rodina jako instituce	13
2.2 Proměny vztahu s rodiči v adolescenci	14
2.3 Výchovné styly	15
3. Volba povolání jako proces rozhodování (a determinanty tento proces ovlivňující)	20
3.1 Rozhodování	20
3.2 Struktura rozhodovacího procesu při volbě povolání	21
3.3 Determinanty volby povolání	23
4. Vliv rodiny na volbu povolání a role rodičů v procesu volby povolání	25
5. Specifika volby povolání u gymnazistů	32
6. Zdroje informací a poradenský systém	34
6.1 Zdroje informací	34
6.2 Poradenský systém	36
6.3 Poradenští pracovníci	37
III. EMPIRICKÁ ČÁST	46
1. Výzkumný projekt a jeho cíle	46
1.1 Výzkumné otázky a formulace hypotéz	46
2. Popis výzkumného vzorku	48
2.1 Gymnázium zařazené do výzkumu	48
2.2 Výzkumné osoby	48
3. Popis použitých metod	50
3.1 Historie výzkumu	50
3.2 Dotazník k volbě povolání studentů posledního ročníku gymnázia (nestandardizovaný dotazník)	51
3.2.1 Tvorba a vznik dotazníku	51
3.2.2 Popis dotazníku	52
3.3 Čápuv dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině (standardizovaný dotazník)	54
4. Realizace výzkumného projektu	56
5. Výsledky	57

5.1 Zjištěné styly výchovy (a vyjádření k hypotéze H1)	57
5.2 Chování rodičů popisované studenty (a vyjádření k hypotézám H2 a H3)	62
5.2.1 Kvalitativní analýza studenty popisovaného chování rodičů v otázce profesního směřování a volby vysoké školy	62
5.2.2 Chování rodičů vyjádřené pomocí škálování	65
5.2.3 Rozhodnutí o hypotézách H2 a H3	67
5.2.4 Kvalitativní rozbor rodičovských preferencí.....	68
5.3 Rodiče, jejichž povolání je vnímáno jako inspirativní (a vyjádření k hypotézám H4 a H5).....	68
5.3.1 Inspirativnost povolání rodičů vyjádřená pomocí škálování.....	68
5.3.2 Kvalitativní rozbor rodičů, jejichž povolání je studenty vnímáno jako inspirativní.....	69
5.3.3 Rozhodnutí o hypotézách H4 a H5	71
5.3.4 Další významné korelace	75
5.4 Preference vysokých škol a práce s informacemi.....	75
5.4.1 Preference vysokých škol a oborů	76
5.4.2 Hledání informací	78
5.4.3 Poptávka ze strany studentů	79
5.5 Míra jistoty s volbou vysoké školy.....	80
6. Diskuse	82
6.1 Výstupy výzkumu.....	82
6.2 Výstupy pro poradenství.....	83
6.3 Použitá metoda	84
IV. ZÁVĚR.....	86
V. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ.....	87
VI. SEZNAM PŘÍLOH.....	93
VII. PŘÍLOHY	94
Příloha č. 1.....	94
Příloha č. 2.....	95
Příloha č. 3.....	99

I. Úvod

Volba povolání je pro psychology stále živým a stále aktuálním tématem. Mění se a živý trh práce stejně jako vyvíjející se socioekonomické podmínky života mají dopad na proces rozhodování dospívajících dětí či adolescentů, kteří stojí před jednou ze svých nejdůležitějších voleb.

Volba povolání je téma, se kterým se můžeme setkat ve vývojové psychologii, v personální psychologii, kariérním poradenství, školní psychologii. Je však nutno zdůraznit, že volba povolání je tématem hlavně a především poradenským, zabývá se jím každá pedagogicko-psychologická poradna, je obsaženo v osnovách posledních ročníků základních škol a bylo vypracováno několik testů, jejichž cílem je pomoci jedinci zorientovat se ve vlastních schopnostech a možnostech.

Ti, co se dlouhá léta zabývají poradenstvím k volbě povolání, vidí jistě proměny, k nimž na tomto poli došlo. V otázkách volby povolání se zrcadlí změny v postavení a roli rodičů. Dávno již nemáme za povinnost vykat svým rodičům a málokdo si umí představit, že by svým rodičům nesměl v ničem odporovat, nebo se vůči nim dokonce postavit. Vztah rodič-dítě prošel různorodými proměnami a tyto změny se odráží i v situaci volby povolání a profesního směřování.

Tato studie je pokusem o vhled do problematiky dnešních adolescentů rozhodujících o své budoucí profesní cestě a dává si za cíl přispět alespoň něco málo k diskusi o roli rodičů v situaci volby povolání adolescentních dětí.

Předkládaná výzkumná studie je členěna na část teoretickou a experimentální.

Teoretická část obsahuje šest kapitol:

První kapitola uvádí čtenáře do vývojového období adolescence, v němž se studenti posledního ročníku gymnázia z teoretického hlediska nacházejí.

Druhá kapitola pojednává o rodině, proměnách vztahu rodič-dítě v období adolescence a o výchovných stylech, seznamuje také podrobněji s Čápovým dotazníkem pro zjišťování způsobu výchovy v rodině, který byl použit v experimentální části práce.

Rozhodování jako životní úkol související nejen s procesem volby povolání je náplní třetí kapitoly. Tato kapitola pojednává také o dosud odhalených determinantách volby povolání.

Seznámení s výsledky dosavadních výzkumů v oblasti vlivu rodiny na volbu povolání dětí je obsahem čtvrté kapitoly.

Pátá kapitola je zaměřena na gymnazisty a specifika jejich volby povolání.

Šestá kapitola vyjadřuje přesah tématu volby povolání do poradenství. Jejím obsahem je informovanost a práce s informacemi studentů, nastínění poradenského systému v ČR a seznámení s poradenskými pracovníky. Nedílnou součástí je také pojednání o nástrojích poradenských pracovníků, mezi něž řadíme nejen testy a dotazníky, ale také významné teorie, které činnost poradenského pracovníka ovlivňují.

Část experimentální obsahuje šest kapitol:

První kapitola zahrnuje výzkumný projekt a jeho cíle včetně formulace pěti hypotéz. Kapitola druhá charakterizuje zkoumanou skupinu osob – studentů posledního ročníku gymnázia. Ve třetí kapitole jsou popsány použité metody (mnou sestavený dotazník a standardizovaný dotazník týkající se způsobu výchovy v rodině). Obsahem čtvrté kapitoly je realizace výzkumného projektu. Pátá kapitola zahrnuje výsledky a to nejen vyjádření o hypotézách, ale i další výstupy kvantitativní i kvalitativní analýzy. Šestá kapitola je věnována diskusi. Předmětem diskuse jsou výstupy výzkumu, výstupy pro poradenství a použitá metoda.

V závěru práce hodnotím výzkumnou studii především z hlediska jejího výstupu pro poradenskou praxi a navrhuji možná řešení současné situace.

II. Teoretická část

1. Adolescence

Respondenty mé práce jsou studenti posledního ročníku gymnázia, pohybujeme se tedy ve věkovém rozmezí studentů 18 – 20 let. Z hlediska vývojové psychologie spadají tito osmnáctiletí, devatenáctiletí a dvacetiletí do období adolescence (z lat. slova *adolescere* - dorůstat, dospívat).

Adolescence je většinou datována od 15 do 20 (22) let (např. Langmeier, Krejčířová, 1998). Někdy je jako adolescence označováno celé období mezi dětstvím a dospělostí. V tom případě je obvykle adolescence dále vnitřně diferencována na tři fáze: časná adolescence (10,11 – 13 let), střední adolescence (14 - 16 let) a pozdní adolescence (17 – 20 let, event. ještě déle).

Fyzické a psychické proměny jedince jsou tím, co dodává tomuto období jeho svéráznost. Zatímco podstatu fyzických změn lze stručně vystihnout jako dosahování plné reprodukční zralosti a dokončování tělesného růstu (Langmeier, Krejčířová, 1998), proměnám na psychické rovině člověka, které období adolescence charakterizují a odlišují od dalších období lidského života, se budeme věnovat více.

Pro období adolescence je charakteristické **hledání vlastního já**, hledání vlastní identity. Erikson (1996) definuje vývojový úkol tohoto období jako protiklad mezi identitou a konfúzí rolí. Dospívající hledá svou identitu skrze identifikaci s hrdiny skupin a davů nebo skrze vztahy s druhým pohlavím, zkouší různé role. Říká se, že si tzv. „nasazuje masky“. Adolescent pátrá po sobě samém, hledá ujištění u svých vrstevníků a je připraven najít potvrzení v rituálech. Dospívající si nyní dělají starost především o to, jak se jeví v očích ostatních ve srovnání s tím, co sami o sobě cítí. Dospívající se dokáže v daleko větší míře než dříve podívat na sebe sama z pozice třetího (Macek, Štefánková, 2006). To je umožněno skrze rozvíjející se kognitivní funkce, které dosahují vývojově vyššího stupně logického myšlení – formálních operací – a jsou základem nové kvality **sebereflexe** (Piaget, Inhelderová, 2001). Ve vztahu s vrstevníky jde o jakési zrcadlení či zhodnocení sebe sama. Vrstevnické vztahy umožňují vzájemné poskytování názorů, pocitů a vzorců chování. V období adolescence jsou zvláště významné vztahy mezi jedinci stejného pohlaví, přátelství mezi chlapcem a dívkou tak časté nebývá. Zkušenost říká, že právě tyto vztahy navázané v období dospívání vydrží „po celý život“. Jejich nezastupitelný význam je především ve sdílení (Macek, 1999a).

Termínem **psychosociální moratorium** se Erikson pokouší vystihnout přechodnost či provizorium, které je ústřední charakteristikou období adolescence. Moratorium je výrazem potřeby něco zastavit, zabrzdit. Říčan (1990) v tomto směru hovoří o tzv. kultu nezralosti. V období moratoria je adolescentovi jakoby tolerováno hledat a zkoušet. V pojetí adolescence však nastal posun. Adolescence přestala být vnímána jako období provizoria a přípravy na „opravdový život“, ale je vnímána jako období plnohodnotné a autentické, důležité samo o sobě. Její náplní není pouze experimentace s rolemi a sociálním chováním, ale i experimentace s prožitky a zodpovědností (Macek, 2005).

Další důležitá proměna, která charakterizuje období adolescence, je **první pohlavní styk**. Existují sice i výjimky, ale jak plyne ze zjištění výzkumu Weisse a Zvěřiny (2001), většina jedinců má první pohlavní styk právě v období adolescence. Konkrétně v 15 letech má za sebou první soulož jen 11,1% v případě mužů a 6,9% v případě žen, zatímco v 18 letech již 66,3% mužů a 68,9% žen. Freud (1991) ve své teorii psychosexuálního vývoje opodstatněně charakterizuje toto období jako dospělou sexualitu a označuje jej jako genitální stádium. Centrem slasti jsou pohlavní orgány a uspokojení je dosahováno v sociálně tolerovaných heterosexuálních vztazích, tedy objektem zájmu přestali být rodinní příslušníci.

Konflikt byl dlouhou dobu považován za ústřední téma adolescence. Kořeny tohoto pojetí jsou podle Švancary (1971) v psychoanalýze. Podstatné je, aby se adolescent osvobodil od závislosti na rodičích. V psychoanalytickém slova smyslu je toto osvobození se od rodičů myšleno v kontextu oidipovského konfliktu, jehož zdárným výsledkem má být navázání vztahu s okolím, resp. uvolnění se z vazby s rodiči.

Dospívání celkově je někdy charakterizováno jako období citových konfliktů, bouří a krizí. Příhoda (1967) pro to volí originální označení – vulkanismus. Ve střední a pozdní adolescenci vysoká náladovost a labilita odeznívají a jedinec se vyznačuje menší impulzivností a emocionální dráždivostí, vyšší stálostí a extravertovaností (Kon, 1988).

Vzdor a konflikt se tradičně přisuzoval mezigeneračním vztahům. Výsledky současných výzkumů však ukazují, že ti dospívající, kteří jsou v konfliktu se svými rodiči, byli v konfliktu s rodiči již v dětství. Z toho důvodu nelze tuto konfliktnost chápat jako něco typického pro adolescenci. Podle Macka (1999a) není „bouře a vzdor“ v současnosti charakteristickým znakem adolescence. Generační konflikt v průběhu 20. století permanentně oslabuje, přičemž srovnání životního stylu adolescentů a jejich rodičů ukazuje stále méně odlišností. Dokonce naopak - adolescence je pojímána jako relativně klidné období.

Mezníkem v období adolescence je dovršení **plnoletosti** v 18 letech. Jedinec se v tu chvíli stává samostatným a plně zodpovědným z právního hlediska. Mladí ale jakoby se nechtěli vzdát výhod, které jim dospívání přinášelo, přechod k dospělosti stále oddalují a dospělými se stávají opravdu jen v právnickém slova smyslu (Vágnerová, 2000). Navíc dospělost je v očích adolescentů vnímána negativně a nežádoucně, mládí je glorifikováno a stává se evergreenem, kterého se většina lidí nehodlá vzdát. Ukazuje se, že je velmi obtížné najít jasná kritéria, která by adolescenty nekompromisně informovala, že již překročili práh dospělosti. Například sňatek přestal plnit jednu ze svých dřívějších funkcí a není již rituálem přechodu do dospělosti. Významně poklesla i důležitost přání mít děti. Hodnotou se naopak stává profesní kariéra, trávení volného času a materiální statky (Macek, 2005).

V souvislosti s odsouváním přechodu do dospělosti přichází Arnett (2007) s termínem „**vynořující se dospělost**“ (*emerging adulthood*). Jedná se o věkovou skupinu mezi 18 – 25 rokem života a jde často o vysokoškoláky. Tato skupina dospívajících cítí, že dospívání zvolna končí, dospělost však příliš naléhavě necítí. Dospělost se z dospívání pomalu vynořuje: „*Vynořující se dospělost je vhodnější termín, protože je novým termínem pro nový fenomén. V industriálních společnostech došlo v posledním půl století ke změnám v ohledu života mladých lidí: delší a častější účast na postsekundárním vzdělání a tréninku, větší tolerance k předmanželskému sexu a soužití a pozdější vstup do manželství a partnerství. Důsledek těchto změn je vznik nové etapy životního běhu mezi adolescencí a mladou dospělostí. Vynořující se dospělost reflektuje význam pozdně náctiletých a čerstvě dvacetiletých, kteří nejsou už adolescenty, ale jsou jen částečně dospělými, vynořujícími se do dospělosti, ale stále ne ještě v dospělosti*“ (Arnett, 2007, s. 70 – překlad AP).

Delší trvání přípravy na dospělost (vzdělání, množství různorodých požadavků a norem, složité sociální prostředí) a v neposlední řadě i zřetelnější existence adolescentní kultury a svébytného stylu života (Vágnerová, 2000) vedou k tomu, že přechod k dospělosti je oddalován. V určité chvíli však společnost začne vyžadovat, aby se adolescent stabilizoval a přestal experimentovat. Takovým rituálem přechodu mezi tolerovaným experimentováním a zralou dospělostí je dnes maturita a události kolem ní, stejnou funkci plní i promoce (Macek, 1999b).

Jak připomínají vývojové teorie, jeden z primárních vývojových úkolů pozdní adolescence a mladé dospělosti je ustanovení soudržné a oddělené **identity zahrnující i profesní identitu**. V pozdní adolescenci většina dospívajících ukončuje svoje vzdělání a hledá pracovní uplatnění. V daleko větší míře než dříve se adolescent zamýšlí nad svou osobní perspektivou, uvažuje o budoucích cílech a plánech nejen v oblasti profesní, ale třeba

také vztahové. Jako krok k dospělosti je z pohledu adolescentů vnímán vstup do zaměstnání (Macek, 2005).

2. Rodina a výchovné styly

Předmětem této práce je vliv výchovných stylů v rodině na volbu povolání adolescentů, resp. studentů posledního ročníku gymnázia. Je tedy také nepopíratelně nutné zamyslet se nad rodinou v obecnější rovině a poté přejít do konkrétnější roviny působení výchovného stylu na adolescenta, konkrétně jeho řešení výše zmíněného vývojového úkolu.

2.1 Rodina jako instituce

Definovat pojem rodina je velice obtížné, jedním takovým pokusem je Odehnalovo vymezení: *„Rodina představuje jakéhosi nejuniverzálnějšího činitele socializace (...) Děti si v rodině osvojují nejrůznější činnosti a sociální interakce, soustavu specifických rodinných rolí, souhrn hodnot a cílů rodiny a základní mechanismy sociální regulace činností a projevů osobnosti v činnostech“* (Odehnal, 1981, s. 115).

Zdravá a funkční rodina je podle Šulové (1998) rodina soudržná, avšak respektující autonomii každého jednotlivce. Taková rodina umožňuje samostatnost, osobní zodpovědnost, nezávislost myšlení a hodnocení, ale také poskytuje emoční blízkost, sounáležitost a vzájemnost. Důležitá je schopnost rodiny adaptovat se, kreativně řešit vzniklé situace, reagovat na ně adekvátně, měnit rodinnou strukturu, vztahy rolí a pravidel. Podstatné je vyjadřování podpory, zájmu a zaujetí při společných rozhovorech.

Rodina plní tři základní funkce: materiální funkci, emocionální funkci a výchovnou funkci. Tyto tři funkce mají bezesporu vliv na adolescentovu volbu povolání, zvláště pak předmětem našeho zájmu je vliv funkce výchovné. Rodina je základním stavebním kamenem našeho života: *„Zdá se však, že specifická dynamika probíhající v rodině tvoří zcela jedinečné prostředí pro formování postojů ke světu, blízkému okolí a sobě samému. Vytváří též hodnotové orientace, tvoří základ pro formování vlastního Já, koncepci vlastního života“* (Šulová, 1998, s. 327).

K dokreslení představ o dnešní rodině můžeme sáhnout k dílu francouzského sociologa Lipovetského (1999), které je sice přes patnáct let staré, ale v mnohém aktuální: *„Dnes se rodina opět umísťuje na žebříčku hodnot. Přestala být sférou, z níž se každý snaží co nejdříve uniknout, mladí zůstávají s rodiči stále déle, cocooning (z anglického cocoon = ochranný obal – pozn. AP) je v centru pozornosti a velká většina dospívajících prohlašuje, že si s rodiči rozumí“* (Lipovetsky, 1999, s. 179). Rodina se podle Lipovetského stala institucí,

v níž subjektivní práva a touhy převažují nad závazky. Rodina je nástrojem k osobní realizaci a ze závazné instituce se proměnila v pružné citové zařízení.

Postavení rodičů a dětí se obrátilo. Dnes již nemají děti vůči svým rodičům závazky, nemusí se o ně ve stáří postarat. Váha všeho teď visí na rodičích a zvláště akcentována je péče o dítě. Jakoby přestaly existovat zkažené děti a mluvíme pouze o zkažených rodičích, kteří se provinují tím, že *„nesledují dosti zblízka studia svých potomků, neúčastní se činnosti školních rodičovských sdružení a před harmonickým rytmem výuky dávají přednost svatosvatému víkendů“* (Lipovetsky, 1999, s. 185).

2.2 Proměny vztahu s rodiči v adolescenci

Vztahy a vazby v původní rodině zůstávají v adolescenci vlivným faktorem socializace a individuace. Adolescent má potřebu prosadit se v rodině a vůči rodičům. V rámci rodinných vztahů jde především o zrovnoprávnění vlastní pozice. Důležitá je celková atmosféra v rodině, styl komunikace mezi rodiči a adolescenty a výchovný styl rodičů. Pokud mají dospívající pocit, že mohou před rodiči svobodně prezentovat své názory, mají pocit, že jim je nasloucháno, pak případné konflikty s rodiči nejsou fatální, nezasahují sebevědomí a sebeúctu adolescenta. Podstatné přitom je, jak celou situaci vnímají sami dospívající. Pokud adolescenti vnímají své rodiče jako otevřené, vstřícné a emočně zaangażované, pak je prokazatelná i vyšší sebedůvěra adolescenta. Adolescentům nejde o úplnou nezávislost na rodičích, ale především o zájem rodičů, partnerství v komunikaci, o emoční podporu a respekt. Výzkumy ukázaly, že důležitá je především vřelost od rodiče stejného pohlaví. Dospívající potřebuje, aby mu rodiče důvěřovali a ponechávali mu svobodu (Macek, 1999a).

Ačkoli můžeme v adolescenci pozorovat snižující se potřebu rodičovské opory, neztrácí vztah rodič-dítě na důležitosti, nýbrž získává jiný, specifitější význam. Pro adolescenta je zásadní vybudovat si „kritickou vzdálenost“ od rodičů, což mu usnadní přehodnotit charakter dosavadních vztahů. To je pro vývoj vztahů v adolescenci zásadní. Adolescenti, kteří mají jistotu, že se v případě skutečné potřeby mohou vrátit k rodičům, odvažněji zkoumají možnosti života nezávisle na rodičích (Macek, Štefánková, 2006).

Rodiče jsou zakomponováni do sebepojetí a sebehodnocení adolescenta. Adolescenti se svou hodnotovou orientací více podobají vlastním rodičům než svým přátelům (Macek, 1999a). Opakovaně se ukázalo, že tzv. já podle rodičů byla prisuzována velká důležitost a to i na konci období adolescence. Rodiče v tomto ohledu převyšují vrstevníky a další osoby (Macek, Štefánková, 2006). Pokud ale rodiče tuto důležitost z nějakého důvodu ztratili, jsou

suplování vrstevníky. Ukazují se však ale i rozdíly v normativním stylu identity mezi pohlavími: Pro chlapce je důležitější vědět, jak by si je přáli vidět jejich rodiče a další dospělé authority, zatímco pro dívky jsou v tomto ohledu důležitější vrstevníci (Macek, 1994).

2.3 Výchovné styly

Výzkumy různých autorů se shodují v tom, že způsob výchovy v rodině silně působí na prožívání a chování dítěte a na vývoj různých aspektů jeho osobnosti. „*Způsob výchovy patří k zvlášť důležitým podmínkám ve vývoji osobnosti*“ (Čáp, Mareš, 2001, s. 310). Způsob výchovy v rodině ovlivňuje motivaci, emoce, sebehodnocení, úzkostnost, stabilitu-labilitu, kreativitu, samostatnost, komunikativnost i charakter dítěte (Čáp, Mareš, 2001).

Hovoříme-li o způsobu výchovy, nemůžeme jistě opomenout Lewina (1999) a jeho výzkumy v sociálním prostoru: „*Je dobře známo, že množství úspěchu, které učitel ve třídě má, nezávisí ani tak na jeho schopnostech, ale do značné míry na atmosféře, kterou je schopen vytvořit*“ (Lewin, 1999, s. 7). Lewin vytvářel ve svých výzkumech různé pracovní atmosféry a popsal tři způsoby vedení:

- Demokratické (*democratic*) – vychovatel vystupuje jako by byl členem skupiny, nepasuje se do nadřazeného postavení, podává objektivní chválu i kritiku. Vychovatel podporuje iniciativu členů skupiny, podává několik možných alternativ řešení problému, nechává rozhodnout členy skupiny. Vychovatel působí spíše příkladem než tresty a zákazy.
- Autoritativní (*authoritarian/autocracy*) – veškerá rozhodnutí činí vedoucí skupiny, nařizuje, co a jak se bude dělat. Jeho prostředky jsou rozkazy, hrozby a tresty, nedává prostor pro vyjádření přání a potřeby členů skupin a ani neposkytuje prostor pro rozvoj samostatnosti a iniciativy. Vedoucí kritizuje a chválí člena skupiny bez udání objektivních důvodů a je ve svém vystupování velmi neosobní (Lewin, 1999).
- Liberální (*laissez-faire*) – vychovatel řídí děti málo nebo vůbec ne, skupina má svobodu, jedinec má naprostou volnost ve svém rozhodování. Vedoucí se neúčastní skupinových diskusí a ani nedoporučuje řešení práce a situací ve skupině. Aktivitu členů skupiny komentuje sporadicky, neklade požadavky přímo, pokud požadavek vysloví, nekontroluje jeho splnění (Lewin, Lippitt, White, 1939).

Uvedené tři odlišné způsoby vedení či výchovy bývají označovány jako typologický model způsobu výchovy. Tento model však není schopen zahrnout všechny možnosti (Čáp, Mareš, 2001).

Propracovanějším modelem zaměřeným konkrétně na rodiny jsou Neuenschwanderovy pedagogické orientace rodin (Neuenschwander, 2008). Podle Neuenschwandra lze rozlišit čtyři pedagogické orientace v rodinách, které jsou podle něho příbuzné s klasickými čtyřmi výchovnými styly: autoritářský (*autoritaer*), autoritativní (*autoritativ*), zanedbávající (*vernachlässigend*) a permissivní (*permissiv*). Jde o následující vzorce způsobů chování a pedagogického nastavení:

1. Na autonomii orientované stimulační rodiny (*Autonomieorientiert-anregende Familien*): V těchto rodinách zažívají děti vysokou míru náklonnosti a autonomie. Rodiče poskytují svým dětem kognitivně stimulační prostředí. Děti z těchto rodin vykazují dobré školní výsledky.
2. Kontrolující a stimulační rodiny (*Kontrollierend-anregende Familie*): V těchto rodinách je kombinováno autoritářské vedení s vysokou mírou emocionální náklonnosti. Konflikty jsou poměrně časté. Děti z těchto rodin vykazují slabé školní výsledky.
3. Atomistická rodina (*Atomistische Familien*): Tyto rodiny jsou charakteristické malou náklonností, stimulací a autonomií. V rodině probíhá málo interakcí, zato jsou obvykle konfliktní. Děti z těchto rodin vykazují slabé školní výsledky.
4. Lhostejná rodina (*Gleichgültige Familien*): V těchto rodinách zažívají děti málo vedení a málo kognitivní stimulace. Děti si užívají vysokou míru autonomie. Rodinní příslušníci žijí nezávisle na sobě a zajímají se primárně o své vlastní zájmy a přání. Konflikty v těchto rodinách jsou pouze zřídka. Děti z těchto rodin vykazují průměrné školní výsledky (Neuenschwander, 2008).

Další výzkumy výchovných stylů zahrnují větší počet dílčích rodičovských postojů. Získaná data o jednotlivých rodičovských postojích podrobily faktorové analýze a získaly jejich menší počet. Nejčastěji se užívá dvou postojových dimenzí:

- Dimenze **emočního vztahu** k dítěti: láska, kladný postoj versus nepřátelství, postoj záporný, chladný, zavrhuje.
- Dimenze **řízení**: autonomie, minimální řízení versus přísná kontrola a maximální řízení (Čáp, Mareš, 2001).

Tyto dvě dimenze se znázorňují jako pravoúhlé osy a získáme tak model dvou dimenzí. Způsob výchovy určité osoby je tu vyjádřen jedním bodem, který je určen

hodnotami emočního vztahu a řízení. Tento model je výstižnější, avšak také nedokonalý (Čáp, Boschek, 1994). Klíčovým momentem ve způsobu výchovy je emoční vztah dospělého k dítěti. Záleží především na adekvátním projevu vnitřního postoje a prožívání dospělého s jeho vnějšími emočními projevy. Ze zdůraznění emočního vztahu však nevyplývá podcenění výchovného řízení, požadavků a kontroly jejich plnění. Kladný emoční vztah ve výchově neznamená sentimentalitu, litování, rozmazlování, omlouvání dítěte, slabé řízení. Láska a úcta k osobnosti je spjata s důvěrou v ni, v její schopnosti a charakter, v možnosti jejího rozvíjení, je tedy spjata s požadavky a kontrolou jejich plnění (Čáp, Mareš, 2001).

K překonání nedostatků v modelech způsobu výchovy navrhl Čáp (Čáp, Boschek, 1994) model čtyř komponentů výchovy a jejich kombinací. Rozlišuje dvě dvojice protikladných komponentů výchovy: kladný a záporný, požadavků a volnosti. Ty se vzájemně kombinují, údaje o každé dvojici protikladných komponentů lze zobecnit v jednu komplexní charakteristiku způsobu výchovy: v komplexní charakteristiku emočního vztahu k dítěti a komplexní charakteristiku výchovného řízení. Dalším zpracováním těchto komplexních charakteristik se dospělo k modelu dvanácti polí, později upravenému na **model devíti polí**.

**ZPŮSOB VÝCHOVY - MODEL 9 POLÍ:
ŘÍZENÍ**

		silné	střední	slabé	rozporné
EMOČNÍ VZTAH	záporný	1		2	3
	záporně -kladný	9			
	kladný	4	5	6	7
	extrémně kladný			8	

Obr. č. 1: Grafické znázornění modelu devíti polí z vyhodnocovacího listu Čápova dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině (Čáp, Boschek, 1994)

Jednotlivá pole jsou charakterizována následovně:

- **POLE 1** – charakterizováno výraznými formami záporného emočního vztahu u jednoho nebo obou rodičů spolu s vysokým komponentem požadavků (alespoň jeden z rodičů má silné řízení). V rodině se kladou přísné zákazy a příkazy, vyžadováno je jejich

bezpodmínečné plnění. Jejich nedodržení je trestáno. V rodinách panuje napětí, neklid, konflikty. Rodina má minimum společných činností, event. když je mladiství ke společné činnosti přinucen, bývá to spojeno s nelibostí a odporem. Některé rodiny se jeví jako rodiny bez napětí, konfliktů a nepřátelství, chybí zde ale také vřelost a sdílení. Mladiství si stěžují na nedostatek porozumění, empatie a naslouchání.

- **POLE 2** – charakterizováno záporným emočním vztahem se slabým řízením. Na rozdíl od polí 1 a 3 nebývají v těchto rodinách přísné zákazy a příkazy, detailní kontrola a časté tresty. O to více vystupují do popředí nezájem o dítě, lhostejnost k němu, absence kladných emocí a empatie. Chybějí požadavky na dítě, nedůvěruje se schopnostem dítěte, popř. dospělému nezáleží na výkonu dítěte. Dítě samo si pak neklade vyšší náročnější cíle, není vytrvalé, po prvních nezdarech se vzdává.
- **POLE 3** – charakterizováno záporným emočním vztahem k dítěti s rozporným řízením. V takových rodinách se alespoň jeden rodič projevuje aktivním zavrhováním a omezováním dítěte. To se však spojuje s projevy liberálnosti. Jindy je rozpor ve výchovném řízení mezi otcem a matkou: Jeden rodič je velmi přísný, druhý rodič dítě před ním chrání. Rodič často něco přikáže, ale pak to už nekontroluje. Není jasné, co se má a co se nemá. Pro dítě vzniká nepřehledná frustrující situace.
- **POLE 4** – charakterizováno kladným nebo extrémně kladným emočním vztahem se silným řízením. Jde o důsledné až přísné rodiče, přitom však laskavé. Rodiče jsou autoritou, ale zároveň blízkým člověkem s porozuměním.
- **POLE 5** – charakterizováno kladným nebo extrémně kladným emočním vztahem se středním řízením. Tato forma výchovy je mladistvými přijímána jako velmi příznivá. Vztahy v rodině jsou přátelské, partnerské. V termínech Lewina by se dalo hovořit o demokratické rodině. Ve vztahu rodičů k dítěti panuje porozumění, absentují přísné tresty, přesto jsou rodiče schopni vyjádřit své námitky a nesouhlasy.
- **POLE 6** – charakterizováno kladným emočním vztahem se slabým řízením. Mladiství chápou rodiče jako kamarády. Chybí zde požadavky a kritika nedostatků. Taková kombinace vztahu a řízení bývá také u nemocného dítěte. Slabé řízení je typické pro umělce s bohémským způsobem života. Při nedodržení požadavků nebo špatném výkonu rodiče dítěti jen domluví, nekontrolují dodržení dohody. Rodiče podléhají požadavkům dítěte, ve všem mu vyhoví, někdy jej omlouvají a nepřiměřeně jej ochraňují. Mladiství někdy slabé nároky svých rodičů reflektují a sami se snaží o nápravu sebevýchovou a sebedisciplínou.

- **POLE 7** – charakterizováno kladným či extrémně kladným emočním vztahem s rozporným řízením. Vztahy v takových rodinách jsou přátelské. Rodiče však neposkytují vyhraněný a jednotný obraz výchovy. Někteří rodiče zdůrazňují laskavou přísnost, jiní laskavé ponechání volnosti.
- **POLE 8** – charakterizováno extrémně kladným emočním vztahem se slabým řízením. Rodič je vnímán jako kamarád, někdy dokonce nejlepší kamarád. Mladiství se například vyjadřují, že v otázce volby povolání nechali rodiče rozhodnutí plně na nich, nic jim nevnucovali. Příkazy a zákazy rodiče nekontrolovali, neboť si byli jisti svou autoritou a vzájemnou důvěrou.
- **POLE 9** – charakterizováno způsobem výchovy (všechny čtyři) se záporně-kladným emočním vztahem. Mladiství percipují jednoho z rodičů jako záporného, druhého jako extrémně kladného. Percipování rodičů výrazně odlišně podle emočního vztahu je pro toto pole zásadní (Čáp, Boschek, 1994).

3. Volba povolání jako proces rozhodování (a determinanty tento proces ovlivňující)

Pokud bychom chtěli rámcově charakterizovat a vystihnout stádium profesního vývoje v období adolescence, pak by toto stádium bylo typické hledáním a prozkoumávacími aktivitami. S tímto pojetím přichází již Super (Super, Hall, 1978) v rámci své ucelené teorie profesního vývinu. Rozlišuje pět hlavních stádií profesního vývinu (růst, explorace, budování a konsolidace, udržování, ubývání a pokles), přičemž studenti posledního ročníku gymnázia by podle této teorie procházeli právě stádiem explorace. O prozkoumávání pojednám v souvislosti s vlivem rodiny v kapitole 4, nyní se zaměříme na rozhodování, které s hledáním a prozkoumáváním úzce souvisí.

3.1 Rozhodování

Otázka rozhodování a zodpovědnosti s ním spojené je poměrně obsáhlým psychologickým tématem a to nejen v období adolescence a nejen v otázce volby profese. Je nezbytnou součástí celého lidského života.

Längle (2002, s. 12) považuje za tři základní zkušenosti v životě člověka: „1. Zkušenost, že mohu svobodně volit mezi možnostmi 2. Zkušenost, že není jedno, co zvolím 3. Zkušenost, že situace jsou nestálé a neustále se mění.“ Mnoho autorů popisuje vývojové úkoly, jejichž podstatou je rozhodování a následná zodpovědnost za tato rozhodnutí, právě v souvislosti s obdobím adolescence. Erikson (2002, s. 78) také zdůrazňuje důležitost zodpovědných rozhodnutí, když tvrdí: „Aby se mladí neztratili v cynismu a apatii, musejí být schopni přesvědčit sebe sama, že ti, kdo jsou úspěšní v očekávaném dospělém světě, berou proto na svá ramena závazek, aby byli těmi nejlepšími.“

Rozhodování a učiněná rozhodnutí mají v každém případě vztah k budoucnosti, mají v sobě prvek anticipace. Pavelková (1990, s. 39) hovoří o tzv. **perspektivní orientaci**, kterou definuje následovně: „*Perspektivní orientaci vymezujeme jako komplexní, relativně autonomní psychický předpoklad k aktivní strukturaci budoucnosti.*“ Pavelková se přiklání k názoru, že výběr profese není chvilkovým rozumovým řešením, ale vystupuje vždy jako výsledek dlouhodobého procesu sebeurčení člověka ve světě profesí, neoddelitelného od rozvoje osobnosti jako celku.

Podobně Ginzberg (1966 dle Koščo, 1980) a jeho tým považují volbu povolání za výslednici předchozích parciálních, determinujících voleb, které jsou v podstatě sledem a sérií kompromisů mezi přáními a zájmy, schopnostmi, hodnotami a možnostmi jedince.

Ireverzibilitu rozhodnutí a volby odůvodňoval Ginzbergův tým tím, že finanční a časové investice vynaložené v pokročilých fázích volby směru jsou tak velké, že za normálních okolností není možné se původní volby zříci. Proces profesních rozhodnutí je nezvratný v tom smyslu, že se jedinec nemůže ani časově, ani psychologicky vrátit do bodu, kde by bylo možno rozhodnutí změnit. Tento názor Ginzberg později zmínil, přesto i pak zdůrazňoval důležitost včasného rozhodnutí o budoucí dráze (Malotínová, 1994).

3.2 Struktura rozhodovacího procesu při volbě povolání

Výše zmíněný Ginzberg (1966 dle Tolbert, 1974) období od sedmnáctého roku nazývá realistickým obdobím, které je charakteristické rozhodováním a hledáním kompromisů mezi pracovními požadavky, vzdělávacími možnostmi a osobnostními faktory. Během tohoto realistického období prochází jedinec fází zkoumací, ve které si vybírá a zkoumá různé možnosti. Druhou fází je krystalizace, během níž jedinec učiní konkrétní volbu, přičemž důležitou roli hraje kompromis. Poslední fází je specifikace, během které mladý člověk vykoná konkrétní kroky, jak naplnit své rozhodnutí.

Na všeobecné rovině je strukturu rozhodovacího procesu možné popsat následovně:

1. Vznik potřeby situaci v profesním životě řešit rozhodnutím. Tato první a současně základní podmínka rozhodovacího procesu vystihuje motivační momenty procesu rozhodování. V konkrétním případě podmínek volby povolání pak jde o proces vytyčování všeobecných charakteristik cílů (např. pracovat s lidmi versus pracovat manuálně apod.)
2. Vymezení možných alternativ, sestavení okruhu profesí, o které se jedinec může ucházet.
3. Hypoteticky se postulují alternativní výhledy, tedy důsledky každé té které alternativy. „*V podmienkach profesijného vývinu to možno vyjadriť nasledujúcou štruktúrou uvažovania žiaka: Ak si zvolím určitú školu N, umožní mi to dosiahnuť sumu cieľov C s určitou pravdepodobnosťou P, že tieto ciele splnia moje očakávania*“ (Danko, 1988, s. 35).
4. Realizuje se výběr alternativ s nejlepšími vyhlídkami.

Přijetím rozhodnutí musí jedinec anticipovat budoucnost. Rozhodnutí je výsledkem předpovědi. V podmínkách jednoduchých kauzálních vztahů mají výhledy (anticipace) stoprocentní určitost. V podmínkách volby povolání se však jistota dosažení určitého výsledku rapidně snižuje. Rozhodovací situace v podmínkách volby profese nejvíce definuje tato neurčitost – nejistota.

Důležité tedy je, aby se jedinec v podmínkách této neurčitosti efektivně orientoval, K tomu je zapotřebí zpřístupnit mu či poskytovat informace, které mu pak umožní adekvátněji formulovat výhledy (Danko, 1988).

Herzog (Herzog, Neuenschwander, Wannak, 2004) přichází s tzv. modelem fází, který popisuje proces volby povolání podobně jako výše uvedený model od Danka. Herzog chápe volbu povolání potažmo volbu studia jako zdoání úkolu vývojové fáze (resp. adolescence). Vyřešení tohoto vývojového úkolu přináší do života adolescenta určité ustálení a upevnění. V souvislosti s tím rozlišuje šest fází volby povolání. Hranicí přechodu z jedné fáze do druhé je učinění rozhodnutí. Herzog rozlišuje následující fáze volby povolání:

1. Difúzní orientace v povoláních (*difuse Berufsorientierung*): Mladí nemají ještě žádné konkrétní přání v souvislosti s volbou povolání. V úvahu přichází i vysněná povolání. Tato fáze končí rozhodnutím začít se vážně zabývat volbou povolání.
2. Konkretizace volby povolání (*Konkretisierung der Berufsorientierung*): Adolescenti rozvíjejí konkrétní představy o povoláních. Vlastní zájmy se konkretizují, znalosti o povoláních se diferencují. Tato fáze končí konkrétním rozhodnutím o povolání.
3. Hledání konkrétního místa studia (*Suche eines Ausbildungsplatzes*): V této fázi hledá adolescent konkrétní vzdělávací instituci. Ve chvíli, kdy ji najde, končí tato fáze.
4. Upevnění volby povolání (*Konsolidierung der Berufswahl*): V této fázi se rozhodnutí o volbě povolání buď může upevnit, anebo na základě zkušeností znovu zcela změnit. V centru pozornosti stojí přezkoumání dosavadního rozhodnutí. Tato fáze končí započítím nového vzdělávání.
5. Vzdělání připravující jedince k výkonu určitého povolání (*Berufsausbildung*): V této fázi probíhá konkrétní vzdělávání. Jedinec se připravuje na kvalifikovanou činnost. Tato pátá fáze končí uzavřením školy, resp. získáním diplomu.
6. Vstup do světa ucházení se o zaměstnání (*Eintritt ins Erwerbsleben*): V této fázi vstupují mladí dospělí do světa práce.

Jak je vidět, fáze jedna až čtyři se týká konce školy, v námi uvažovaném případě konce gymnázia, fáze pět a šest se vztahují už k různým institucím. Všechny fáze jsou uzavírány specifickým rozhodnutím. Herzog ukazuje, že adolescenti prochází těmito fázemi v popsaném sledu, avšak rychlost jakou těmito fázemi procházejí se individuálně liší.

3.3 Determinanty volby povolání

V literatuře se setkáme s celou řadou faktorů a determinant ovlivňujících volbu povolání. Tyto faktory je velice obtížné strukturovat a jednotně pojmut. Na multidimenzionální determinaci kariéry upozorňoval již Super (1954).

Jedno z možných dělení determinant volby povolání je rozlišování faktorů vnějších – sociálních a faktorů vnitřních – osobnostních. Mezi vnějšími faktory autoři uvádějí obvykle také faktor rodiny, rodičů a vlivů s tím spojených. O těchto faktorech speciálně pojednává kapitola následující, v této kapitole se budeme zabývat všemi ostatními determinantami volby povolání.

Dále je možné rozlišovat faktory kognitivní a nekognitivní, přičemž testovány jsou v poradenské praxi spíše faktory kognitivní. Z dosavadních výzkumů však plyne, že kognitivní testy vysvětlují pouze polovinu variance školní a pracovní úspěšnosti. Na úspěch a spokojenost ve studiu a v zaměstnání mají vliv i nekognitivní faktory. Potom lze tedy uvažovat, že kognitivní faktory, jako např. schopnosti, mohou představovat bázi pro uvažování o možných alternativách, ale rozhodující pro úspěch ve studiu a práci jsou nekognitivní faktory (např. motivace, zájmy) (Vendel, Lepeňová, 1987).

Podobně Bělohávek (1994) řadí mezi vnitřní faktory volby povolání inteligenci, profesionální zájmy a osobnost. Inteligence je jakýmsi limitem a předurčuje, pro jaké povolání se člověk hodí. Dílčí schopnosti orientují člověka určitým směrem. Profesionální zájmy jsou výrazem pozitivního vztahu k určité činnosti, nasměrovávají naše jednání a přispívají k seberealizaci v povolání. V souvislosti s osobností hovoří Bělohávek o osobním potenciálu, jehož srovnání s nároky profese je základem kvalitního rozhodnutí o volbě profese. Osobní potenciál je souhrn charakteristik, do nichž spadá: nadání, vlohy, schopnosti, znalosti a dovednosti, osobnost (vlastnosti, postoje, motivy). Z osobnostních charakteristik je pro úspěch v zaměstnání nejdůležitější: orientace na výkon, orientace na lidi, přiměřený odhad situace, sebekontrola a sebedůvěra, ochota přijímat na sebe odpovědnost, vytrvalost, kreativita, asertivita, odolnost vůči stresu.

Z pohledu pracovníka úřadu práce uvádí Jenšíková (2003) ve své rigorózní práci několik faktorů ovlivňujících volbu povolání. Těmito „kritérii volby povolání“ jsou: trh práce, školní prospěch, sebehodnocení, druh školy, místo studia, typ školy, názor rodičů. Podrobnější rozvedení těchto kritérií je možné vidět v grafickém znázornění v příloze č. 1. Podobně Neuenschwander (2008) uvádí mezi faktory ovlivňujícími profesní kariéru také institucionální podmínky, mezi které patří např. možný počet přijatých uchazečů na

danou školu či obor, pravděpodobnost přijetí na danou školu či obor, vzdálenost vybrané školy od místa bydliště, event. dostupnost.

Nově se k výše jmenovaným faktorům přidává faktor „volného času“. Vendel (1988) upozorňuje, že součástí poradenství by mělo být také to, jak to které zaměstnání ovlivňuje potřeby a činnost pracovníka ve volném čase. S tím souvisí také zpochybnění práce jako hodnoty, k němuž podle Lipovetského (1999) došlo. „Práce mu byla životem“ nahradilo heslo „život začíná po práci“.

4. Vliv rodiny na volbu povolání a role rodičů v procesu volby povolání

Vliv rodiny na volbu povolání a role rodičů v procesu volby povolání by se daly stručně a popisně shrnout následovně: „Zahraniční i tuzemské výzkumy potvrzují, že jsou dospívající při formování profesních cílů a rozhodování o volbě povolání nejvíce ovlivňováni rodiči. Významnou roli hraje socioekonomický status rodiny, kulturní kapitál, dosažené vzdělání rodičů a vykonávané povolání. Na děti působí rodinné prostředí, ve kterém vyrůstají, a styly výchovy. Rodiče jako každodenní vzory předávají svým potomkům postoje k práci a jednotlivým povoláním. Dále dětem sdělují své představy a očekávání v souvislosti s jejich profesní budoucností, čímž výrazně formují jejich profesní a vzdělávací aspirace“ (Hlad'o, 2008, s. 14).

Další český autor Bělohlávek (1994) řadí mezi vnější faktory volby povolání příjem rodičů, vzdělání rodičů a povolání rodičů. Podle Bělohlávka nabývá příjem rodičů na významu. Se zaváděním poplatků za studium se i v našich podmínkách začíná vytvářet souvislost mezi stupněm dosaženého vzdělání jedince a příjmy jeho rodičů. Na rozdíl od ostatních západoevropských zemí či USA však nemají poplatky za studium dlouhou tradici a jejich vliv se začíná teprve rýsovat. Co se týká vzdělání rodičů, běžně dosahují děti vyšší nebo stejné úrovně vzdělání jako jejich rodiče.

Super (1954) vedle psychologických faktorů (jako je např. profesní zralost, inteligence, speciální schopnosti, zájmy, hodnoty, postoje, potřeby, vlastnosti osobnosti) ovlivňujících profesní chování mluví také o sociálních faktorech. Potvrzuje se, že existuje relativně úzký vztah mezi oblastí, ve které pracují rodiče, a oblastí, kterou si vyberou jejich děti. U chlapců touha napodobit otce nebo naopak v druhém extrému antipatie k otci se odráží v rozhodování chlapců a často determinuje vzory chování v dospělosti. Ačkoli pozorujeme tendenci mladých lidí vybírat si zaměstnání se socioekonomickou úrovní stejnou jako zaměstnání jejich rodičů, existuje řada výjimek. Do hry totiž vedle výše zmíněných psychologických faktorů vstupuje další řada sociálních faktorů jako např. společenská reputace a finanční situace rodiny, zaměstnání a zaměstnanecká mobilita otce a matky, sourozenecká konstelace, aspirace rodičů, postoje ke vzdělání dětí, kulturní stimuly, vzájemné vztahy a atmosféra v rodině.

Vlivu rané dětské zkušenosti v rodině na volbu povolání v dospělosti se z valné části teoreticky věnovala Roeová (Roe, 1957). Vychází ve svých spekulativních hypotézách především z psychoanalýzy. Vztahu rodič–dítě se věnovala natolik, že k němu vytvořila i dotazník (Parent-Child Relations Questionnaire – PCR) diagnostikující přístup rodičů k dítěti

(Roe, Siegelman, 1963). Podle Roeové (Roe, 1957) není ani tak důležité chování rodičů, jako jejich postoj a přístup k dítěti. Přístup rodičů může být vřelý či chladný. Od toho se dále odvíjí pozice dítěte v emocionální struktuře rodiny: zavrhování dítěte, přijímání dítěte, emocionální koncentrace na dítě. V závislosti na tom, co jedinec zažil jako dítě ve své rodině, se pak dále vyvíjí. Raná zkušenost dítěte se odráží nejen v emocionálním reagování jedince, v jeho vztazích a obecných vzorcích chování, ale také ve volbě povolání. Podle Roeové je rozhodující při volbě profesního směřování místo dítěte v emocionální struktuře rodiny.

Praktiky a styl výchovy určují nejen chování dítěte v budoucnosti, ale také to, zda se přikloní k lidem nebo se od nich odkloní. Ti, kteří mají tendenci přiklánět se k lidem, pak obvykle vyhledávají zaměstnání v oblasti služeb, podnikání, umění, kultury, zábavy. Naopak lidé s tendencí přiklánět se k ne-lidem vyhledávají oblasti jako je věda, technika, zaměstnání pod širým nebem nebo v institucích.

Podle Košča (1987) však tyto hypotézy nebyly empirickými výzkumy potvrzeny. Roeová dle něho „nedostatočně zohľadňuje všeobecné socializačné a personalizačné faktory a funkcie profesionálneho vývinu“ (Koščo, 1987, s. 221). Domnívám se však, že nastíněná teorie může být pro empirický výzkum v mnohém inspirativní.

Obecně lze říci, že rodiče jsou dítěti vzorem coby zástupci **mužské a ženské role**. Zunker (2006) upozorňuje na důležitý fakt posunu role muže a ženy. Role ženy se změnila, neleží na ní všechna péče o domácnost a také žena sama přispívá do domácnosti penězi. V 70. letech 20. století zavedli autoři Rapoport a Rapoportová (Rapoport, Rapoport, 1969, s. 3 – překlad AP) termín *dual-carrer* (nebo *dual-earner*) rodiny, kterým označují „rodiny, v nichž se oba – jak manžel, tak manželka věnují kariéře (tzn. zaměstnání, které je vysoce osobnostně význačné, má určitý vývoj a vyžaduje vysoký stupeň závazání se) a současně zaopatřují rodinný život s minimálně jedním dítětem.“ Děti z dual-carrer rodin mají větší pravděpodobnost, že si vybudují pozitivní vztah k integraci práce a rodiny. Dá se říci, že považují za automatické spojení rodiny a zaměstnání v lidském životě. Tento rodinný původ ovlivňuje jejich očekávání do budoucnosti.

Zunker (2006) kromě mužských a ženských rolí, které rodiče zastupují, vyzdvihuje také vliv **očekávání** rodičů na volbu povolání a vliv toho, co pro své dítě plánují. Současně také záleží na tom, co si rodiče o dítěti myslí – na co má talent, schopnosti, kompetence.

Podobně očekávání a „stání za **vzor**“ vyzdvihuje také Oechsleová et al. (Oechsle et al., 2002). Podle ní v procesu orientace v profesích a životního plánování mladých dospělých plní rodiče dvojí funkci: 1) Svými očekáváními nebo konkrétními radami ovlivňují přímo volbu povolání; 2) Jejich vlastní pracovní činnost slouží jako pozitivní nebo i negativní vzor. Stejně

tak Bělohávek (1994) zmiňuje, že povolání rodičů slouží jako životní profesionální vzor, ale i reálný obraz profese.

Dietrichová a Krackeová (Dietrich, Kracke, 2009) upozorňují na nutnost zohledňovat v úvahách o volbě povolání **genderové rozdíly**. Vignoliová et al. (Vignoli et al., 2005) prokázala, že styl výchovy v rodině koreluje s množstvím a pestrostí prozkoumavajících aktivit (*exploratory activity*) dívek, ale nekoreluje v případě chlapců. Fakt, že tento vliv je omezen na dívky, potvrzuje důležitost interpersonálních vztahů ve formování identity dívek oproti formování identity chlapců. Blustein et al. (1991) zase ukazuje, že málo konfliktů s rodiči v kombinaci s vřelým vztahem chrání dívky před tlakem, který by způsobil, že o své profesi rozhodnou unáhleně. U chlapců tento vztah nebyl prokázán. Ukazuje se, že dívky dostávají od rodičů více prostoru pro autonomii (v oblasti profesní volby) a více pozitivní zpětné vazby než chlapci. Na druhou stranu nezávisle na gender funguje podpora od rodičů, která vždy podněcuje zkoumání a objevování v oblasti volby povolání (Dietrich, Kracke, 2009).

Výsledky studie Hoose a Vorholta (1997) ukázaly, že u dívek má vliv na volbu povolání nejen to, jak si jejich rodiče rozdělují práci v domácnosti a jakým vzorem jim tudíž jsou, ale také mají význam jejich představy o tom, jak by muži a ženy měli naplňovat své role. Obecně můžeme říci, že rodiče mají odlišný vliv na volbu povolání dívek a chlapců. Kupříkladu u dívek jsou více podporovány a vyzdvihovány sociální či komunikativní dovednosti, než dovednosti například technické (Oechsle et al., 2002).

Co se genderových rozdílů týče, dívky celkově uvádějí vyšší míru podpory od rodičů, zatímco chlapci uvádějí více zasahování rodiči. Může tomu tak být proto, že dívky komunikují s rodiči častěji a jejich komunikace je hlubší, zvláště s matkami komunikují dívky více. Genderové diference však celkově lze označit za malé (Dietrich, Kracke, 2009).

Autorky Dietrichová a Krackeová (Dietrich, Kracke, 2009) zavedly do teorie volby povolání **PCB model**. PCB model zahrnuje **podporu, zasahování a nedostatek angažovanosti**, které se ukázaly jako relevantní v otázce mechanismu vlivu chování rodičů na volbu povolání dětí. Jinak řečeno, podpora od rodičů, zasahování do adolescentova procesu volby povolání a nedostatek angažovanosti a zájmu ze strany rodičů jsou tím nejpodstatnějším v chování rodičů, co ovlivňuje způsob, jakým se adolescent vypořádá s úkolem rozhodnutí o profesi. Podpora, zasahování a nedostatek angažovanosti mají vliv především na adolescentovo aktivní **prozkoumávání** různých profesí a na obtíže či **problémy v rozhodování**.

Výsledky výzkumu PCB modelu ukazují následující korelace:

- podpora rodičů souvisí pozitivně s prozkoumáváním profesí zatímco zasahování a nedostatek angažmá ne
- vysoký stupeň podpory od rodičů v kombinaci s vysokým stupněm zasahování souvisí s vyšším stupněm objevování
- vysoký stupeň podpory od rodičů v kombinaci s nízkým stupněm nedostatku angažovanosti jde ruku v ruce s vyšším stupněm objevování
- nižší stupeň zasahování a vyšší stupeň nedostatku angažovanosti predikují nižší stupeň prozkoumávání profesí
- zasahování rodičů a nedostatek angažovanosti souvisejí pozitivně s obtížemi v rozhodování (Dietrich, Kracke, 2009).

Výzkumy chování rodičů v otázce volby povolání jejich adolescentních dětí se shodují v tom, že většina adolescentů se cítí být svými rodiči podporována. **Podpora od rodičů** spočívá v tom, že rodiče jsou svým dětem vzorem v aktivním uchopení života, vysvětlují jim důležitost vzdělání, motivují své děti, nebo jim radí a to ve smyslu zprostředkování konkrétních učebních míst, poskytování konkrétních rad, finanční podpory (Neuenschwander, 2008).

Podobně jako uvádějí autorky výše uvedeného modelu PCB (podpora, zasahování, nedostatek angažovanosti) přichází i Oechsleová et al. (Oechsle et al., 2002) s výsledky svého kvalitativního výzkumu chování rodičů adolescentů stojících před otázkou volby povolání. Autorka si klade otázku, jak vnímají maturanti roli svých rodičů v otázce volby povolání a jak hodnotí jejich chování. Domnívám se, že dospívají k podobným závěrům, tedy k identifikaci těch prvků chování rodičů, které jsou relevantní pro volbu povolání adolescentů.

Velká většina autory dotázaných maturantů popisuje chování svých rodičů v procesu volby povolání jako **doprovázející** (*begleitend*). Rodiče jsou důvěrné osoby, které adolescenty v tomto období podporují a radí jim. Rodiče své děti doprovázejí, mluví s nimi o tom, jaké zaměstnání by si přály vykonávat, poskytují jim různé kontakty, vyjadřují svoje mínění a přání, nebo společně píšou žádosti o umístění na škole nebo v zaměstnání. Současně respektují tito rodiče volbu povolání svých dětí jako samostatné rozhodnutí a nenutí je do volby podle svých vlastních rodičovských představ. Dávají najevo, že při nich stojí a že mohou počítat s jejich podporou. Toto chování je většinou studentů popisováno jako krajně pozitivní.

Někteří dotazovaní vidí ale také dvojznačnost této svobody rozhodování, kterou jim rodiče dopřávají. Současně totiž tato svoboda způsobuje, že adolescent nemá orientační body,

jež by mu pomohly v rozhodování, které zaměstnání je pro něho to pravé. Zažívají, že svoboda má také svou cenu a že se musí zorientovat samostatně (Oechsle et al., 2002). Toto „doprovázení“ by se dalo označit jako ekvivalentní k „podpoře“ z modelu PCB.

Malý počet adolescentů uvádí, že jejich rodiče se o volbu povolání **nezajímají**. Obvykle to bývají rodiče s nižším vzděláním nebo rodiče, kteří jsou přetíženi a nemají na své děti prostor. Za povšimnutí stojí, že o nezájmu ze strany rodičů hovoří pouze dívky. Nezodpovězenou otázkou zůstává, zda je tomu tak proto, že povolání ženy není považováno za rozhodující zdroj příjmu rodiny, a proto má také menší váhu (Oechsle et al., 2002).

Dietrichová a Krackeová (Dietrich, Kracke, 2009) hovořily o nedostatku angažovanosti. Je možné, že v angažování se brání rodičům napětí v ostatních stránkách jejich života. Neangažující se postoj a lhostejnost vůči profesnímu životu dětí tlumí podle Mortimera et al. (2002) profesní vývoj a ústí v méně stabilní profesní dráhu.

Další malá skupina adolescentů z výzkumu Oechsleové et al. (Oechsle et al., 2002) se cítí být svými rodiči silně **kontrolována**. Rodiče vytvářejí tlak nebo vylouvají svým dětem určité zaměstnání či školu. Takové chování maturanti kritizují. Podobně jako v předchozím případě, tak i v tomto případě, mají rodiče vyvíjející silnou kontrolu obvykle nižší vzdělání.

V uvedeném třetím případě rodičovského chování se autoři shodují i v označení této skupiny rodičů. Podle Dietrichové a Krackeové (Dietrich, Kracke, 2009) jsou adolescenti z rodin s přemírou kontroly více náchylní k těžkostem při rozhodování. Jde však také o to, že zasahování rodičů je reakcí na pasivitu adolescenta v otázce volby povolání nebo reakcí na jeho neschopnost rozhodnout se. Rodiče mohou zaznamenat problémy svých dětí a začít zasahovat. Na druhé straně pak adolescenti mohou pociťovat tlak ústící v pasivitu, jde však o reakci na chování rodičů. Toto rodičovské chování je také možno interpretovat jako snahu rodičů prosadit své vlastní zájmy a preference bez ohledu na to, co by si přál sám adolescent. V každém případě však adolescenti z těchto rodin byli více pasivní v procesu přípravy na povolání.

Podle Neuenschwandra (2008) má největší vliv na subjektivní úspěch v procesu volby povolání **prozkoumávání** (explorace, sbírání informací, hledání). Jde o sbírání informací vztahujících se k profesi a ke vzdělání a o prozkoumávání různých zaměstnání a profesních oblastí, na jejichž základě si pak adolescent tvoří „obraz o povolání“. Tento učební a objevovací proces je základním stavebním kamenem procesu volby povolání (Neuenschwander, 2008).

Krackeová (Kracke, 1997) rozlišuje mezi vnitřní a vnější explorací. **Vnitřní explorace** znamená střetnutí se s profesní identitou, reflexe vlastních zájmů, slabostí a předností a

hodnot. Explorace je ústřední dimenzí nalezení vlastní identity. Toto hledání nejen profesní identity je v podstatě ústředním tématem adolescentů, zvláště pak patnácti až čtyřiaadvacetiletých.

Vnější explorace zahrnuje průzkum a sbírání informací o profesních oblastech, zaměstnáních, učebních místech a vzděláních. K tomu možné strategie jsou ochutnávka výuky, návštěva trhů se vzděláním (v Čechách např. Gaudeamus), informační brožury, konzultace s vyučujícími, poradci, psychology, stáže, hospitace atd.

Vnější explorace uzavírá výběr a možnosti jednu po druhé, až se explorace zúží na jednotlivá zaměstnání resp. vzdělání, ty jsou pak adolescentem blíže prozkoumány. Zkoumání vybraného a zavrhování nevyhovujících možností tvoří na sebe navazující proces, který postupně vede k užšímu a užšímu výběru. Podobně byl tento proces rozhodování a voleb nastíněn v kapitole 3.2, zde se mu však věnuji v souvislosti s chováním rodičů a mírou tohoto prozkoumávání.

Na míru prozkoumávání má vliv několik dalších aspektů. Výsledky studie autorek Dietrichové a Krackeové (Dietrich, Kracke, 2009) prokázaly, že bezpečný attachment, individuace ve vztahu rodič-adolescent a autoritativní rodičovství jsou spojeny s větší mírou zkoumání v otázce volby povolání, vyšší self-efficacy ve smyslu volby povolání a s dřívějším vyvinutím profesní identity.

Rodičovství, které je zaměřené na dítě, přívětivé, podporující a vzájemné, pomáhá rozvíjet sebeiniciativu, citlivost a zralost v dětech a adolescentech. Jako rozhodující prediktory prozkoumávacích aktivit dítěte se ukázaly být: otevřenost v otázkách adolescentů, autoritativnost, individuace ve vztahu rodič-dítě a rodičovská podpora v otázce volby povolání. Prozkoumávání povolání pozitivně koreluje s rodičovským chováním na dítě orientovaným, s adaptivními individuálními charakteristikami a s podporou kamarádů. Rodičovství zaměřené na dítě obecně predikuje zintenzivnění prozkoumávacích aktivit napříč časem.

Významnou roli v otázce volby povolání hrají také vrstevníci. Adolescenti by měli být podněcováni k tomu, aby sbírali informace o povoláních spolu se svými vrstevníky, sdělovali si informace a diskutovali o otázkách volby povolání. V tomto smyslu mohou hrát rodiče svou významnou roli. Citliví rodiče zavčas rozpoznají potřebu svých adolescentních dětí vyměňovat si zkušenosti s kamarády a vrstevníky. Pro profesní rozvoj adolescenta je pak přínosem, když rodič podporuje setkávání s vrstevníky (Kracke, 2002).

Rodiče často povzbuzují své adolescentní děti v objevování profesních zájmů a schopností, různých možností zaměstnání a pomáhají jim reflektovat důsledky toho kterého

profesního rozhodnutí. Adolescenti vnímají toto chování jako vysoce motivující k angažování se v přípravě na povolání. Čím více se cítí být podporováni, tím více prozkoumávají, hledají a objevují. Na druhou stranu ti adolescenti, kteří se více zabývají volbou povolání a přípravou na tuto volbu pak také více vyvolávají ve svých rodičích podporu. Autoři tedy poukazují na reciprocitu prozkoumávání adolescentů a podporování od rodičů. Můžeme předpokládat **pozitivní cyklus** – adolescentovo intenzivní prozkoumávání profesí vede ke zvýšení podpory od rodičů a to zas pomáhá rozvíjet a zintenzivňovat prozkoumávající aktivity adolescenta. Rodičovská podpora a adolescentovo prozkoumávání rostou s vyšším zasahováním. A naopak rodičovská podpora adolescentova objevování logicky klesá s nižší mírou angažovanosti rodičů (Dietrich, Kracke, 2009).

Na míru prozkoumávacích aktivit dětí má vliv také aktivní či pasivní život rodičů. Rodiče, kteří svůj volný čas tráví aktivně, navštěvují kurzy a kulturní akce, pěstují nějaký sport atd., mohou být svým potomkům vzorem a tato aktivita a angažovanost rodičů může být dětmi napodobována. Když rodiče povzbuzují své děti, aby ze sebe ve škole vydávaly to nejlepší, a když rodiče svým dětem vysvětlují hodnotu vzdělání, jsou pak děti více motivovány aktivně se zabývat svou profesní budoucností (Neuenschwander, 2008).

Závěrem je nutné podtrhnout, že většina adolescentů se cítí být podporována svými rodiči v otázce volby povolání, pouze jen několik málo jedinců z dosavadních výzkumů uvádí nedostatek angažovanosti od svých rodičů.

5. Specifika volby povolání u gymnazistů

V praktické části své diplomové práce se budu věnovat studentům gymnázia a jejich procesu volby povolání, podívejme se proto na specifika gymnazistů, která je odlišují od studentů ostatních škol. Důvod je následující: *„Študenti gymnázia tvoria špecifickú skupinu našej stredoškolskej mládeže v tom, že sa svojim všeobecným vzdelávaním v hlavnej miere zacielujú na vysokoškolské štúdium“* (Adamovič, 1990, s. 425).

Orosová (1986) dospěla ve svém výzkumu ke zjištění, že v podstatě všichni gymnazisté počítají s dalším studiem na vysoké škole. Konkrétně pak 42,3% chlapců a 51,4% děvčat tehdy chtělo pokračovat ve studiu univerzitních oborů, 26,9% chlapců a 22,9% děvčat mělo zájem pokračovat ve studiu technických směrů.

Volba dalšího studia je podle Orosové (1991, s. 299) specifikem gymnazistů: *„Špecifickosťou životného planovania žiakov gymnázií v porovnaní so žiakmi SOU je skutočnosť, že voľba ďalšieho štúdia, jako predpokladu na naplnenie pracovných ambícií istého charakteru, je ich aktuálnou úlohou. S cieľmi úspešne zvládnuť maturitné skúšky, prijímacie pohovory na VŠ, dostať sa na vysokú školu, resp. ju ukončiť, je možné stretnúť sa takmer v každej slohovej práci (Orosovou zvolená metóda sberu dát – pozn. AP). Voľba ďalšieho štúdia predstavuje bod, v ktorom sa prejavuje jedna z prvých najvýznamnejších integračných tendencií životného plánovania adolescentov. Ide o integráciu záujmov, vzdelanostných a pracovných ambícií v ich predstavách o budúcom živote.“*

Toto směřování k volbě vysoké školy je tím, co odlišuje gymnazisty od studentů ostatních škol. Výzkumy ale ukazují ještě další odlišnosti. Žáci gymnázií se ukázali ve srovnání s žáky SOU významně **cílevědomější**. Podle Orosové (1991, s. 293) je tato cílevědomost dána kromě jiného také výchovnými styly: *„Čím je človeku jasnejšie, čo chce dosiahnuť, k čomu sa chce dopracovať, tým sa aj jeho aktuálnejšie správanie vyznačuje vyššou úrovňou zámernosti, cieľavedomosti. Úroveň konkrétnosti a integratívnosti životného plánovania je závislá tak od vroděných, jako aj získaných dispozícií, od činnostného štýlu každého jednotlivca, od jeho výchovného vedenia.“*

Cíle, které jsou pro gymnazisty momentálně nejdůležitější, jsou vzdělání, zájmová činnost a materiální hodnoty. Podobně uvádím v kapitole 1 posun v hodnotovém žebříčku dnešních adolescentů. Mezi životní cíle, které mají studenti končící gymnázium, patří:

- aktivní život naplněný ve prospěch společnosti,
- získat společenské uznání, vážnost, úctu nejbližšího okolí, spolupracovníků,
- dosáhnout něčeho, objevit něco, patřit k lidem, po kterých něco zůstane (Orosová, 1991)

Ačkoli se studenti gymnázia ukázali jako výrazně cílevědomější v porovnání se žáky učilišť, paradoxně zase studenti gymnázia **nevědí, kde by chtěli pracovat**. Ačkoli jak uvádí Vendel (1991) 95% žáků čtvrtých ročníků gymnázia umí posoudit své schopnosti a povahové vlastnosti důležité pro výběr dalšího studia, resp. povolání. I přesto je markantní, že učni věděli všichni, kde by chtěli pracovat po skončení studia, zatímco u gymnazistů to bylo pouze 73,7%. Je jistě zajímavé zmínit také, kde by dotazovaní gymnazisté vlastně pracovat chtěli, i když je potřeba zdůraznit, že jde o výzkum z roku 1986: výzkumný ústav, učit na střední nebo na vysoké škole, pracovat v nemocnici. Naopak nikdo z dotázaných neměl zájem o práci v zemědělství (Orosová, 1986).

Pro gymnazisty je dále typické, že **frekvence výskytu psychických problémů s ročníky stoupá**. Podle Vendela (1987) na tom má podíl jednak potřeba profesijních informací, jednak potřeba ověřit správnost volby povolání, respektive vysokoškolského studia. Dále také vstupuje do hry přibývání problémů v interpersonálních vztazích a s tím související potřeba porozumění ze strany rodičů.

Vendel (1991) se ve svých výzkumech zajímal o názory gymnazistů. Poměrně skeptický je pohled žáků na vzdělání a vědomosti: „*S rokmi pobytu na gymnáziu systematicky vzrastá presvedčenie žiakov, že v zamestnaní a v živote sú dôležitejšie osobné styky než to, čo vieme*“ (Vendel, 1991, s. 309). Autor výzkumu toto zjištění interpretuje jako projev zklamání z nespravedlivého hodnocení na škole samotné, ale také jako odpozorované skutečnosti ze světa dospělých. Velkou roli v životě hraje podle studentů náhoda. Právě ta podle třetiny gymnazistů určuje, jakého pracovního místa se člověku v životě dostane. Výzkumy názorů gymnazistů dále ukázaly, že pro studenty velkou roli při volbě povolání, resp. studia na vysoké škole, nehraje ani tak samotný zájem studenta, ale hodnota pravděpodobnosti přijetí na vysokou školu.

Studenti gymnázia se tedy odlišují od studentů ostatních škol ve svém směřování na vysokou školu, cílevědomosti a některých názorech, dá se ale říci, že se neodlišují od sebe navzájem. Adamovič (1990) se snažil najít rozdíly mezi chlapci a dívkami a mezi technicky a univerzitně orientovanými studenty. Závěr Adamovičova výzkumu lze zjednodušeně shrnout tak, že nejsou rozdíly ve schopnostech nebo osobnostních charakteristikách, které by diametrálně odlišovaly studenty zaměřené na technické a univerzitní směry studia. Avšak rozdíly jsou v postojích a zájmech a pravděpodobně také ve způsobu odlišné výchovy chlapců a dívek už od raného věku. Zájem o univerzitní směry studia je přitom podstatně vyšší než o technické směry (viz výše).

6. Zdroje informací a poradenský systém

6.1 Zdroje informací

Podle výzkumu Vendela realizovaného roku 1989 informovanost žáků s roky stoupá. Okolo 80% respondentů uvádí, že zná hodně různých škol, na které je možné jít studovat po skončení gymnázia. Pouze ale 42% studentů třetího ročníku a 46% studentů čtvrtého ročníku uvádí, že zná podmínky studia na jednotlivých vysokých školách. V prvním a druhém ročníku jsou tato procenta ještě nižší (Vendel, 1991). Studenti tedy vědí, jaké školy existují, ale již neznají konkrétní podmínky a nároky jednotlivých vysokých škol. V případě čtvrtých ročníků, tedy studentů, kteří stojí bezprostředně před rozhodnutím, na kterou vysokou školu se vydat, je toto zjištění poměrně zarážející. Vendel dále uvádí, že jen něco málo přes polovinu žáků ví, jaké požadavky na vysokoškolskou kvalifikaci kladou jednotlivá povolání. Na druhou stranu však angažovanost při volbě povolání v průběhu studia na gymnáziu stoupá. Více než 99% čtvrtáků vypovídalo, že se již někdy bavili se svými rodiči o budoucí volbě povolání. Přes 90% studentů třetího a čtvrtého ročníku si již někdy prohlíželo seznam vysokých škol, pozorovalo své rodiče při zaměstnání, zúčastnili se exkurze na nějaké pracoviště atd. Většina studentů však uvádí, že výchovného poradce na škole nikdy nenavštívila (Vendel, 1991).

V souvislosti s informovaností hovoří Super (Super, Hall, 1978) o **profesní zralosti** (*vocational maturity*). Profesní zralost je podle něho „*připravenost učinit kariéerní rozhodnutí vyžadovaná věkem a sociálním systémem*“ (Super, Hall, 1978, s. 348 – překlad AP). Profesně zralí jedinci jsou relativně aktivnější, lépe a obsažněji informovaní o profesích, o potřebách pracovníků a charakteru činnosti v dané oblasti práce. Uvědomují si spojení školního vyučování a učiva s budoucí profesionální činností. Lépe si také uvědomují podmínky úspěšnosti v dané profesionální sféře. Nezralým chybí tyto charakteristické vlastnosti.

Kde hledat informace o budoucím studiu a povolání? V dnešní době jsou informace tím nejvíce ceněným v naší společnosti. Takové informace je třeba hledat všude kolem nás:

1. Dotazy a porady s lidmi kolem nás:

- rodina – (nejen) rodiče
- škola – výchovný poradce
- psycholog pedagogicko-psychologické poradny
- psycholog úřadu práce
- profesionálové – pracovník, který povolání vykonává

2. Systematické sebepoznávání a studium světa lidské práce

- informace – získej informace čtením!
- zájmy – rozvíjení vlastních zájmů a sebepoznávání je také přípravou na povolání
- prostředí – pozoruj povolání, která tě zajímají!

3. Návštěvy a hledání

- poradenská zařízení – pracoviště, kde se volbou povolání zabývají
- budoucí škola – škola, na které chceš studovat
- veletrhy studijních příležitostí (např. GAUDEAMUS - Brno, NISA SCHOLA - Liberec, SCHOLA NOVA - Praha, UČEŇ, STŘEDOŠKOLÁK, VYSOKOŠKOLÁK - Ostrava)
- budoucí pracoviště – pracoviště, kde se povolání vyskytuje

4. Internet

Dnes je řada informací ke studiu volně přístupná na internetových stránkách. Seznamy středních a vysokých škol, které jsou pro žáky devátých tříd a budoucí maturanty základní orientací, jsou však roztržštěné na různých místech a je důležité vědět, kde vlastně hledat.

Databázi škol lze najít v registru ministerstva školství. Podobnou informační databázi spravuje Ústav pro informace ve vzdělávání (2003) – www.uiv.cz, ale i Národní ústav odborného vzdělávání (c2008) – www.nuov.cz, který má navíc i přehled o nezaměstnanosti čerstvých absolventů podle jednotlivých oborů. Informace o vysokoškolském studiu lze najít v databázi Ústavu pro informace ve vzdělávání, dále pak na stránkách Centra pro studium vysokého školství (c2008) – www.csvs.cz. Seznam vyšších odborných škol je k dispozici na webových stránkách Sdružení škol vyššího studia (2008) – www.ssvs.cz či na stránkách Národního ústavu odborného vzdělávání.

Ráda bych na tomto místě dále odkázala na příručku „Pro jaké povolání se hodím?“ (Mezera, 2002), kde je několik stran věnováno pouze adresám webových stránek – např. informace o vysokých školách, informace pro budoucí středoškoláky a vysokoškoláky, zahraniční jazykové školy, české jazykové školy, české a zahraniční informační zdroje o profesním poradenství a volbě povolání, informace o nabídce zaměstnání a rekvalifikaci.

Užitečný je také Integrovaný systém typových pozic (c1999). Na základě vyplněných údajů o sobě získá jedinec osobnostní profil, jež je výsledkem analýzy individuálního potenciálu. Vedle hledání konkrétních pracovních míst či profesí je zde také možné dozvědět se více o nějaké profesi. Velkou předností Integrovaného systému typových pozic je jeho neomezená přístupnost na internetových stránkách - www.istp.cz - a jeho dosah až do

praxe - na základě analýzy osobnostního profilu je systém schopen vyhledat volná pracovní místa (a to dokonce i ve zvoleném regionu).

6.2 Poradenský systém

Poradenská činnost k výběru povolání, vzdělání i k řešení osobnostních problémů je prováděna odnepaměti především uvnitř rodiny nebo komunity. Institucionalizovanou formu dostává až koncem 19. století v souvislosti s průmyslovou revolucí, s formováním trhu práce, se zvyšujícím se počtem profesí a v neposlední řadě se zaváděním povinné školní docházky a s nárůstem studijních příležitostí. Od počátků své existence až dodnes prošla institucionalizovaná poradenská činnost vývojem. *„Za povšimnutí stojí role poradce, jeho přístup ke klientovi a k problému, se kterým se na něj klient obrátil. Jeho hlavní úlohou již není problém vyřešit a navrhnout způsob vypořádání se s ním, tak jako tomu bylo na počátku století. Poradce pomáhá směřovat klienta na samotné, aktivní a tvůrčí vyrovnání se s danou problémovou situací, vede jej k tomu, aby on sám (po poskytnutí poradenské pomoci) hledal účinné řešení svých problémů a učinil samostatně konečné rozhodnutí – jde vlastně o kvalifikovanou pomoc (poradce) k samostatnému rozhodnutí studenta (klienta)“* (Freibergová et al., 2002, s. 13). Poradenské aktivity a intervence dnes mají různý charakter podle hloubky a způsobu vedení:

1. Informační činnost – předávání a zprostředkování informací
2. Zprostředkovatelská činnost – sdělení úsudku poradce klientovi a utvoření návrhů založených na poradcových znalostech a zkušenostech
3. Diagnostická činnost – diagnostika klientových schopností
4. Výcvikové akce – vytvoření simulační situace a nácvik řešení, chování
5. Komplexní intervence - pomoc klientovi najít jeho vlastní myšlenky a pocity o současné situaci a potenciálních možnostech (Freibergová et al., 2002).

Poradenské služby v rámci českého rezortu školství popisuje následující tabulka:

Vysoké školy Doktorské studium Inženýrské a magisterské studium Bakalářské studium	Vysokoškolská poradenská centra
Vyšší odborné školy	Pedagogicko-psychologické poradny
Střední školy Gymnázia Střední odborné školy Střední odborná učiliště Integrované školy	Výchovní poradci Školní psychologové
Základní školy	Školní speciální pedagogové
Mateřské školy	

Tabulka č. 1: Poradenská činnost na různých typech a stupních škol

Již z tabulky samotné je patrné, že poradenská péče ve školství je značná. Na druhou stranu je ovšem otázka, jak se v takovém „Babylonu možností“ vyznat a nakolik jsou daní odborníci, zaměstnaní na konkrétních postech, schopni spolupracovat? Ačkoliv je jejich činnost upravena zákony, nese český poradenský systém mnoho mezer a úskalí, které však za účelem této práce nebudu dále rozvíjet.

Na školách pedagogicko-psychologické poradenství a poradenství pro volbu povolání splývají. Poradenské služby poskytují jednak samotné školy (tj. její pedagogičtí a na tuto činnost specializovaní odborníci), jednak pedagogicko-psychologické poradny. Centrálně je pak metodická pomoc výchovnému a pedagogicko-psychologickému poradenství poskytována Institutem pedagogicko-psychologického poradenství České republiky (IPPP).

6.3 Poradenští pracovníci

Mezi speciálně vyškolené poradenské pracovníky patří výchovní poradci na školách, psychologové pedagogicko-psychologických poraden a psychologové úřadů práce. Vedle toho, že jsou tito pracovníci speciálně vyškoleni a mají zkušenosti a praxi v oboru, přispívají svou činností k sebepoznání jedince. Dobré sebepoznání a s tím související sebedůvěra je základem zvládnání zátěže, kterým nepochybně situace volby povolání je (Balaščíková, Blatný, Kohoutek, 2004).

Výchovný poradce působící na škole může být jednak některý z učitelů, ale může jím být také externista, který do školy dochází. Kariérové poradenství je jednou z mnoha činností, kterou má výchovný poradce vykonávat. Výchovný poradce by měl žákům zprostředkovávat informace o školách a možnostech dalšího studia, přípravných kurzech, dnech otevřených dveří, přijímacích zkouškách atd. Dále by měl vytvářet spojnici mezi žáky a pedagogicko-psychologickou poradnou a úřadem práce (Krejčová, 2009). Výchovní poradci mají k dispozici celou řadu zdrojů informací jako publikace a příručky Ústavu pro informace ve vzdělávání, Centra kariérového poradenství Národního ústavu odborného vzdělávání atd., ale také periodika (např. Učitelké noviny, Atlasy základních, středních, vyšších odborných a vysokých škol). V každém případě může výchovný poradce přinejmenším pomoci s vyplněním přihlášky na školu a podat informace o pravděpodobných termínech přijímacích zkoušek.

Psycholog pedagogicko-psychologické poradny by měl být schopen říci:

- Jaké jsou intelektové, studijní, osobnostní a zájmové předpoklady jedince ke studiu na střední nebo vysoké škole nebo jaké jsou jeho předpoklady k odborné přípravě v učebním oboru ve srovnání s ostatními vrstevníky;
- jaké je zaměření a náplň jednotlivých učebních a studijních oborů, o které se jedinec zajímá;
- které zdravotní problémy výrazně ohrožují možnost profesního uplatnění v určitém oboru;
- jaké má jedinec možnosti a jaké je spektrum středních a vysokých škol;
- jaké informační zdroje může jedinec dále využít při rozhodování o volbě budoucího povolání;
- jaké metody studia může jedinec zvolit a kterým oblastem vlastní práce by měl věnovat pozornost;
- jaká jsou možná či případná rizika školy, kterou si jedinec hodlá zvolit;
- co je možné dělat, když jedinec nemá vůbec žádnou představu o tom, jakému povolání by se chtěl věnovat.

Psycholog informačního a poradenského střediska úřadu práce jedinci podá informace o:

- Síti středních a vysokých škol, studijních a učebních oborech v regionu a v celé České republice;
- všech povoláních prostřednictvím celostátního registru;
- nárocích a požadavcích na jednotlivá povolání (profesiogramy jednotlivých profesí);

- možnostech uplatnění absolventů jednotlivých oborů v praxi;
- vlastních profesních zájmech, a to prostřednictvím počítačového programu;
- kontaktech na další instituce;
- ne/zaměstnanosti absolventů středních a vysokých škol podle jednotlivých oborů.

Je vhodné s pracovníkem úřadu práce zkonzultovat, jaký je aktuální stav trhu práce a to zohlednit při volbě povolání. V situaci volby povolání je důležité, aby jedinec sám zvážil, zda je schopen obstát v konkurenci svých vrstevníků, zda je schopen se prosadit a zda není již na počátku volby povolání vysoká nezaměstnanost v oboru, pro který se rozhodl (Mezera, 2002).

Nástroje poradenských pracovníků

1. Profesiogramy

Aby psychologové nejen úřadu práce mohli adekvátně pomoci adolescentům při výběru profese, je potřeba vypracovat profesiogramy, a to informační profesiogramy určené pro profesní orientaci. Tyto profesiogramy mají poskytovat objektivní informace o povaze práce a mají obsahovat:

- Charakteristiku pracovní činnosti – jaké základní úkoly a funkce daná profese obnáší;
- odbornou náplň profese;
- profesní profil absolventa – hlavní oblasti získaných znalostí a dovedností.

Dále pak jedinec nahlédne, jaká jsou příbuzná povolání, jaké jsou možnosti dalšího vzdělání a studia a o kterých nežádoucích zdravotních poruchách je nutné uvažovat (Vendel, Lepeňová 1987).

2. Hollandova teorie volby povolání

K ujasnění zájmů je často klientovi poradenským pracovníkem nabídnut jeden z mnoha Hollandovských dotazníků, např. Test struktury zájmů AIST-R, Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry - DVP (Joering et al., 2003). Podstatou Hollandovy teorie (Holland, 1959) je teze o tom, že lidé jsou nejraději obklopeni lidmi, kteří jsou jim podobní. V případě povolání to pak znamená, že lidé si nejraději vybírají ta povolání, kde budou obklopeni sobě podobnými lidmi.

Studie, z nichž Holland vychází, ukazují, že lidé prosperují dobře v takovém pracovním prostředí, kde panuje shoda mezi jejich osobnostním typem a charakteristikami prostředí. Nedostatek shody mezi osobností a prostředím vede k nespokojenosti, nestabilní kariéře a nižšímu výkonu (Holland, 1996).

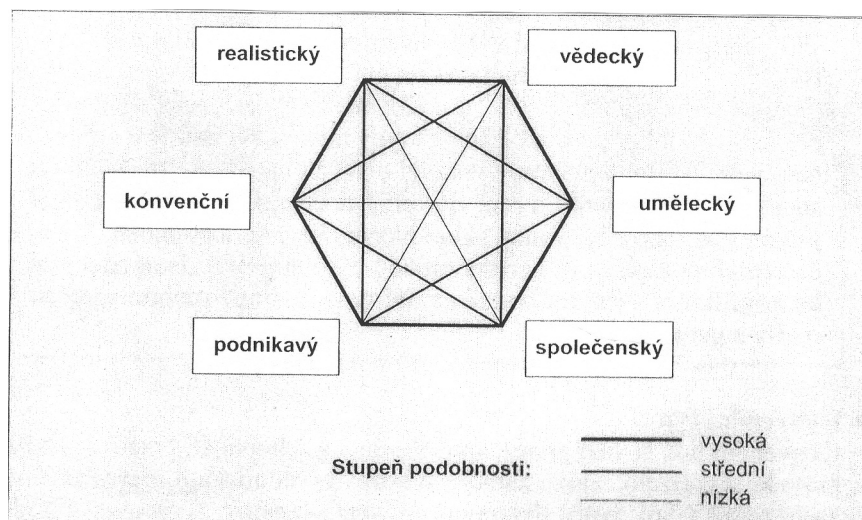
Podle Hollandovy teorie většina lidí patří do jednoho ze šesti osobnostních typů:

- **Realistický** – rád pracuje s věcmi, nástroji nebo stroji; vyhýbá se sociálním aktivitám; cení si praktických věcí, které může vidět, dotknout se jich.
- **Badatelský** – rád studuje a řeší matematické a vědecké problémy; vyhýbá se prodeji, vedení, přesvědčování lidí; cení si vědy.
- **Umělecký** – rád podniká kreativní aktivity jako je umění, hudba, drama, tanec nebo umělecké psaní; vyhýbá se přesně vedeným a opakujícím se aktivitám.
- **Sociální** - rád dělá věci prospívající lidem jako vyučování, poskytování první pomoci, poskytování informací; vyhýbá se používání strojů, nástrojů nebo využívání zvířat k dosažení cíle; oceňuje pomáhání lidem a řešení sociálních problémů.
- **Podnikavý** – rád vede a přesvědčuje lidi, prodává věci a nápady; vyhýbá se aktivitám vyžadujícím zvýšenou pozornost, vědeckému a analytickému myšlení; cení si úspěchu v politice, vedení a byznysu.
- **Konvenční** – má rád práci s čísly, pravidelnost v práci; vyhýbá se nejasným, nestrukturovaným aktivitám; je dobrý v systematické a pravidelné práci s čísly a záznamy.

Dle Hollanda lidé určitého osobnostního typu mají tendenci se sdružovat, a tím pak vytvářejí pracovní prostředí převažujícího rázu. Příslušným osobnostním typům pak náleží stejně pojmenované pracovní prostředí:

- **Realistické** – vyžadovány jsou manuální a mechanické kompetence.
- **Badatelské** – vyžaduje analytické, technické, vědecké a verbální schopnosti.
- **Umělecké** – klade nároky na inovativnost a kreativitu a emocionální expresivní interakce s druhými.
- **Sociální** – je charakteristické nárokem na schopnost učit a školit ostatní, pečovat o druhé, jednat s ostatními.
- **Podnikavý** – v tomto prostředí je potřeba být schopen především přesvědčovat a manipulovat ostatní.
- **Konvenční** – vyžaduje administrativní schopnosti a preciznost v dodržování standardů.

Vztahy mezi Hollandovými typy osobnosti znázorňuje hexagonální model osobnostních typů a profesních prostředí. Na tomto modelu je vidět uspořádání a podobnost, resp. odlišnost Hollandových typů osobnosti. Sousedící kategorie si jsou bližší a je pravděpodobnější, že se u jedince vyskytnou vlastnosti přilehlých kategorií než kategorií vzdálených (Vendel, 2008).

Obr. č. 2: Vztahy mezi Hollandovými typy osobnosti (Vendel, 2008, s. 26)

Ovšem existují i kombinace dvou navzájem si opozitních osobnostních typů. I pro takové paradoxní kombinace jsou však vhodná pracovní místa – např. kombinace realistického a sociálního osobnostního typu se výborně hodí pro učitele zemědělství, lesnictví nebo technologie (Jones, 1990).

Hollandova teorie je jistě v mnohém výstižná a pravdivá. Na druhou stranu však vyhovuje, dle mého názoru, spíše americkému způsobu myšlení a řešení problémů. Podle této teorie by totiž stačilo pouze zjistit osobnostní typ jedince a pak mu už jen dát seznam možných povolání, ve kterých by se s největší pravděpodobností cítil „úspěšný a spokojený“.

3. McClellandovy typy potřeb

Pro užívání projektivních metod v kariérním poradenství hovoří Bělohávkův model tří kariérních typů (Bělohávek, 1994). Na základě potřeb definovaných McClellandem popsal Bělohávek tyto kariérní typy:

- Lidé s vysokou **potřebou výkonu** – vyznačují se touhou po zodpovědnosti, samostatnosti, neustálém překonávání překážek, soutěžení s ostatními a překonávání ostatních.

- Lidé s vysokou **potřebou afiliace** – usilují o vytvoření a udržení přátelských vztahů s lidmi kolem sebe, dávají přednost práci ve skupině.
- Lidé s vysokou **potřebou moci** – projevují se snahou řídit ostatní lidi, ovlivňovat je a být za ně zodpovědný.

Praxe ukázala, že měření výše popsaných potřeb projektivními metodami (např. TAT) nekoreluje s měřeními stejných potřeb pomocí sebehodnotících škál a dotazníků. Tento model potvrzuje opodstatněnost využití projektivních metod v kariérním poradenství (Vendel, 2008).

4. Scheinovy kariérní kotvy

Pro psychologa může být také užitečná Scheinova teorie kariérních kotev (*career anchors*), i když je nutno předem podotknout, že kariérní kotva může mít vliv na výběr povolání, avšak rozhodující úlohu má spíše při plánování další pracovní kariéry člověka (Vendel, 2008).

Schein (1996) při svém longitudinálním zabývání se kariérami zjistil, že si většina lidí vytváří silný self-koncept, tzv. kariérní kotvu, která drží jejich vnitřní kariéru pohromadě, zatímco oni zažívají dramatické změny ve své externí kariéře. Interní kariéra zahrnuje subjektivní smysl toho, kam jedinec ve svém pracovním životě směřuje. Ta kontrastuje s externí kariérou, pod kterou si můžeme představit formální postupy a role definované politikou dané organizace a společenskými koncepty. „*Jedincova kariérní kotva je jeho či její self-koncept skládající se z 1) jedincova vnímání vlastního talentu a schopností, 2) základních hodnot, a nejvíce důležitý pak 3) rozvinutý smysl pro motivy a potřeby týkající se kariéry. Kariérní kotvy se rozvíjejí až když jedinec získá zkušenost v zaměstnání*“ (Schein, 1996, s. 80 – překlad AP). Kariérová kotva slouží k vedení, usměrňování, stabilizování a integraci osobní kariéry. Schein původně rozlišoval pět typů kariérních kotev:

- **Technicko-funkční kompetence** (*Technical-functional competence*) – pro osoby s vysokou úrovní této kompetence je rozhodujícím motivem při rozhodování technicko-funkční obsah práce. O další kariéře uvažují pouze v rámci své odbornosti. Pociťují nechuť k boji o pozice, obavy z nepřehlednosti intrik. Nechtějí vykonávat práci, při níž nemohou využít své odborné schopnosti.
- **Manažerská kompetence** (*General Managerial Competence*) – jako kariérní kotva se vyznačuje silnou motivací k dosažení pozice s manažerskou zodpovědností. Odbornou práci považují jen za přechodné zaměstnání, jež je nutným stupněm na cestě ke

všeobecnému řízení. V řídicí funkci se cítí dobře, přičemž tato funkce vůbec nemusí rozvíjet odborný potenciál.

- **Jistota** (*Security/stability*) - lidé, kteří jsou zakotveni v jistotě se snaží dělat všechno, co si přeje zaměstnavatel. Chtějí mít především zaručené zaměstnání, slušný příjem a další výhody. Důvěřují organizaci, že s nimi bude zacházet spravedlivě. Nemají velké ambice, důležitá je pro ně stabilita a bezpečnost situace. Snadno akceptují organizační normy a zvyklosti.
- **Kreativita** (*Entrepreneurial Creativity*) – kreativita je méně běžnou kariérní kotvou. Kreativní jedinci mají silnou potřebu udělat něco nového, vlastního. Může to být vytvoření nové firmy, nového výrobku apod. Výtvar je jejich primární motivací.
- **Autonomie a nezávislost** (*Autonomy/independence*) – lidé s touto kariérní kotvou chtějí být samostatní, osvobození od organizačních tlaků a svobodní ve sledování své technicko-funkční kompetence. Často se proto realizují v soukromých firmách.

Na základě pokračujících studií dalších zaměstnání v 80. letech se odkryly další tři kariérní kotvy:

- **Služba věci** (*Service or Dedication to a Cause*) – jedinci s touto kariérní kotvou mají potřebu dělat něco, co je smysluplné v širším životním kontextu. Jedná se o problematiku životního prostředí, prohlubujících se rozdílů mezi rozvinutým a nerozvinutým světem, problematiku ras a náboženství, ochrany osobních dat a přelidnění zeměkoule. Lidé s touto kariérní kotvou pak zakládají organizace zabývající se recyklací, výrobou produktů s nízkou spotřebou energie apod.
- **Úkol** (*Pure Challenge*) – podle Scheina existuje stále malá skupina lidí, kteří definují svou kariéru v termínech překonání nepřekonatelného, řešení neřešitelného a přemožení konkurence.
- **Životní styl** (*Life Style*) - dřívější výzkumy v 60. a 70. letech již ukazovaly, že kariérní kotva jistota obsahuje dva komponenty: ekonomickou jistotu a geografickou stabilitu. V pozdějších studiích začalo být evidentní, že tyto dvě komponenty jsou skutečně odlišné kotvy. Vedle těch, co definují svou kariéru v termínech ekonomické jistoty, jsou také ti, kteří mají dvě kariéry a definují je jako součást rozsáhlého životního systému. Jde o integraci dvou kariér a dvou setů osobních a rodinných zájmů nejlépe popsatelných jako životní styl. Přirozený vývoj jedince spěje k tomu, že jeho loajalita vůči organizaci, ve které pracuje, je postupem let nižší, neboť musí svůj potenciál rozdělit mezi

zaměstnání a rodinu. Zaměstnavatelé by proto měli přemýšlet, jak vyjít vstříc potřebám jedince se dvěma úvazky. Například jak zajistit hlídání dětí, poskytnou částečné úvazky, skloubit dvě zaměstnání, poskytnout vědeckou dovolenou atd.

5. Typy osobnosti Myersové a Briggsové

Teorie typů osobnosti Myersové a Briggsové nebyla původně vypracována jako teorie kariérního vývoje, ale jak uvádí Vendel (2008), je u kariérních poradců velmi oblíbená. Tato typologie vychází z práce Junga a označuje se zkratkou MBT (Myers-Briggs Types). Dotazník užívaný pod zkratkou MBTI (Myers-Briggs Types Indicator) je schopen „rozlišit rozdílné typy lidí, kteří se zajímají o rozdílné věci, jsou dobří v rozdílných oblastech a často shledávají obtížné porozumět si navzájem. (...) Pochopení jednotlivých typů a pochopení tvého konkrétního typu ti může pomoci při volbě povolání“ (Briggs-Myers, 1986, s. 1 – překlad AP).

Dvěma základními pojmy této typologie je vnímání – usuzování a **extroverze** – **introverze**. Autorky rozlišují dva rozdílné způsoby vnímání – **pocit'ování a intuice**. Pocit'ování je přijímání informací smysly, naproti tomu je intuice nevědomá, nepřímá a doplňuje vnější vnímání.

Podobně existují dva způsoby usuzování – **myšlení a cítění**. Myšlení je způsobem analytického a objektivního vnímání myšlenek, lidí a událostí. Cítění je subjektivní reakcí, která zohledňuje vlastní hodnoty jedince.

Každý z osmi pólů (extrovert-introvert, pocit'ování-intuice, myšlení-cítění, usuzování-vnímání) má vliv na preferenci pracovních činností a situací. Například extroverti upřednostňují pestrost a aktivitu, mají tendenci být rychlí a nemají rádi komplikované postupy. Nesnáší dlouhou pomalou práci, často konají rychleji, než přemýšlí. Zajímají se o výsledky své práce, o postupy práce a o to, jak ostatní pracují. Mají rádi okolo sebe lidi, se kterými zpravidla komunikují uvolněně. Naproti tomu introverti mají rádi, když se mohou na práci v klidu koncentrovat. Jsou pečliví v detailech, nemají rádi povrchnost a nevdají jim pracovat dlouho a nepřetržitě na jednom projektu. Mají rádi dlouhé rozmýšlení před konáním, zajímají se o myšlenku či filozofii své práce. Mívají komunikační obtíže, a proto upřednostňují pracovat sami.

Myslicí typy mají sklon reagovat na myšlenky lidí, ne na projevy jejich citů, zatímco citově založení jedinci reagují více na hodnoty lidí než na jejich myšlenky. Typy, které

upřednostňují usuzování, pracují nejlépe, když mají plnit vytyčený plán, zatímco vnímavým lidem nepřekáží ani změny na poslední chvíli.

Kombinací zmíněných osmi pólů vzniká 16 odlišných typů osobnosti, se kterou MBTI pracuje.

III. Empirická část

1. Výzkumný projekt a jeho cíle

Předmětem mého výzkumného šetření je volba povolání a profesní orientace adolescentů, konkrétně pak vliv stylu výchovy na volbu povolání a role rodičů v otázce volby povolání.

Zajímala mne především volba vysoké školy, a proto jsem výzkumná data získávala od gymnazistů, protože právě gymnazisté jsou již volbou střední školy předurčeni k pokračování na vysoké škole a profilování se až po skončení střední školy.

Za účelem získání dat od gymnazistů jsem sestavila vlastní dotazník profesní orientace a zaměřila jsem se svými otázkami na postavení rodičů. Dotazník obsahuje otevřené i uzavřené otázky a Likertovy škály. Dále jsem použila Čápův dotazník způsobu výchovy v rodině, pomocí něhož jsem získala informace o emočním vztahu a řízení rodičů. Data z mého dotazníku a Čápova dotazníku způsobu výchovy v rodině pak bylo možné komparovat a hledat možné souvislosti.

Získaná data jsem zpracovávala jednak kvantitativně pomocí statistického programu SPSS a jednak kvalitativní analýzou.

Práci s daty získanými pomocí mnou sestaveného dotazníku a s daty získanými pomocí standardizovaného Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině považují za relevantní vzhledem k cíli empirické části práce, kterým je jednak **příspění k diskusi o roli rodičů v otázce volby povolání adolescentů** a jednak **příspění aktuálními informacemi k vhledu do potřeb studentů stojících před otázkou volby profesního směřování.**

1.1 Výzkumné otázky a formulace hypotéz

V teoretické části jsme byli seznámeni s tím, čím vším rodiče ovlivňují volbu profese adolescentů – socioekonomickým statusem rodiny, kulturním kapitálem, dosaženým vzděláním a vykonávaným povoláním. A dále pak ještě stylem výchovy a rodinným prostředím. V zásadě bychom očekávali, že rodiče mají na adolescenta největší vliv a že jsou mezi významnými druhými těmi nejvýznamnějšími. V pilotní studii jsem se však setkala

s tím, že studenti vliv rodičů opomíjeli, možná až dokonce popírali vliv rodičů na svou volbu profesního směřování jako takový. To, co studenti říkali, tak vlastně jakoby bylo v rozporu s tím, co se lze dočíst o volbě povolání adolescentů v odborné literatuře.

Studium literatury a dosavadní vlastní empirická zkušenost, jejíž valná část pochází z pilotní studie, mne vedly k formulaci následujících **výzkumných otázek**:

- 1) Jak se styl výchovy v rodině a chování rodičů odráží v otázkách volby povolání gymnazistů?**
- 2) Mohou být v dnešní době rodiče svým adolescentním dětem v otázce volby povolání inspirací, nebo jsou odsunuti do pasivní pozice pouze přihlížejících?**
- 3) Na které vysoké školy gymnazisté směřují a nakolik jsou si volbou svého profesního směřování jisti?**

Na základě těchto výzkumných otázek jsem si stanovila následující **hypotézy**:

H1: **Řízení v rodině** souvisí s prožívanou **svobodou volby**.

H2: Potřeba **naplnit očekávání rodičů** souvisí s mírou **komunikace o přáních a představách rodičů**.

H3: Potřeba **naplnit očekávání rodičů** souvisí s potřebou **učinít konečné rozhodnutí podle přání rodičů**.

H4: Povaha **emočního vztahu s matkou/otcem** souvisí s vnímáním **povolání matky/otce jako inspirativního**.

H5: Stupeň **vzdělání rodiče** souvisí s vnímáním **povolání tohoto rodiče jako inspirativního**.

2. Popis výzkumného vzorku

2.1 Gymnázium zařazené do výzkumu

Data pro svou diplomovou práci jsem sbírala na Gymnáziu Vítězslava Nováka v Jindřichově Hradci. Na tomto gymnáziu jsou ve školním roce 2009/2010 tři maturitní ročníky, dvě třídy čtyřletého gymnázia a jedna třída osmiletého gymnázia. Do výzkumu jsem se pokusila zahrnout také jedno pražské gymnázium, bohužel jsem ale byla odmítnuta pro přemíru dotazníků, výzkumníků a studentů píšících bakalářskou či diplomovou práci. Na gymnáziu v Jindřichově Hradci jsem se setkala s nebývale vstřícným přístupem jak ze strany vyučujících, kteří mi ochotně zapůjčili svůj kabinet, studenty propustili z vyučování a nechali mne distribuovat dotazník v době vyučování, tak ze strany studentů, kteří nejsou tak často dotazováni, aby se u nich projevila „vyčerpanost ze zkoumání“. Naopak musím říci, že studenti uvítali příjemnou změnu od rutinního vyučování.

Gymnázium Vítězslava Nováka v Jindřichově Hradci je všeobecné gymnázium, není nijak zaměřené, ani nemá žádná jiná specifika. Za zmínku stojí pouze jeho dlouholetá tradice – gymnázium bylo založeno v roce 1596, má za sebou tedy více jak 400 let tradice.

Do výzkumu byli zařazeni respondenti pouze jednoho gymnázia, zato všechny tři maturitní ročníky tohoto gymnázia. To umožňuje bez jakýchkoli problémů vztáhnout výsledky této studie na gymnazisty v konkrétním regionu. Spádová oblast gymnázia je v okruhu cca 20 kilometrů. Další gymnázium v okrese Jindřichův Hradec je v Třeboni (v současné době dva maturitní ročníky) a v Dačicích (také dva maturitní ročníky). Získaná data mají tedy vysokou výpovědní hodnotu a to především pro pracovníky v oblasti pedagogiky a psychologie v daném regionu.

2.2 Výzkumné osoby

Jak již bylo zmiňováno výše, do výzkumu byli zahrnuti studenti tří maturitních ročníků jindřichohradeckého gymnázia. Několik studentů v době sběru dat chybělo a několik dotazníků bylo pro neúplnost či nečitelnost vyřazeno. Do výzkumu bylo zahrnuto celkem 62 osob.

Do výzkumu byli zařazeni osmnáctiletí a devatenáctiletí studenti posledního ročníku gymnázia, jeden student byl dvacetiletý. Konkrétní procentuelní zastoupení ukazuje následující tabulka:

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 18 let	33	53,2	53,2	53,2
19 let	28	45,2	45,2	98,4
20 let	1	1,6	1,6	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 2: Zastoupení jednotlivých věkových kategorií respondentů

Mezi respondenty byli jak muži, tak ženy a to v relativně vyrovnaném poměru. Výzkumu se účastnilo o něco více žen než mužů (35 žen a 27 mužů).

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid žena	35	56,5	56,5	56,5
muž	27	43,5	43,5	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 3: Zastoupení mužů a žen ve výzkumném vzorku

Co se týče bydliště, je poměr podobně vyrovnaný mezi vesnicí a městem (27 respondentů z vesnice a 32 respondentů z města). Pro položku „bydliště“ jsem použila hrubější dělení na vesnici, maloměsto (cca 10 000 – 15 000 obyvatel) a město. Důvodem bylo zahrnutí konkrétního gymnázia do výzkumu a s tím související logické umístění spádové oblasti.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid vesnice	27	43,5	43,5	43,5
maloměsto	3	4,8	4,8	48,4
město	32	51,6	51,6	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 4: Zastoupení místa bydliště respondentů

3. Popis použitých metod

3.1 Historie výzkumu

Na počátku výzkumu byla badatelská touha dozvědět se něco více o volbě povolání a volbě vysoké školy studentů gymnázia. Za účelem vpravení se do problematiky jsem natočila pět pilotních rozhovorů, z nichž každý trval průměrně 45 minut. Tyto rozhovory mi umožnily zorientovat se blíže v problematice a zacílit svůj výzkum na aktuální otázky. Z pilotních rozhovorů vystoupily jako zajímavé dva tematické okruhy:

1) Studenti se v otázce volby povolání cítí naprosto svobodně a neovlivněně, co se týče jejich rodičů. Z pilotních rozhovorů se zdá, jakoby vliv rodičů nebyl vůbec žádný, jakoby otázku volby povolání svých dětí sledovali rodiče pouze z povzdálí coby přihlízející. Přesto se domnívám, že vliv rodičů nějaký je, a výzkumnou otázkou se pak stává, jaký je vliv rodičů v otázce volby povolání dnešních gymnazistů?

2) Druhou otázkou hodnou prozkoumání a zaktualizování je práce studentů s informacemi, hledání informací a zdroje informací pro studenty. Zdá se, že v této oblasti došlo za posledních deset let s rozvojem techniky k výraznému posunu.

Na základě pilotních rozhovorů, a z nich vystoupivších dalších výzkumných otázek, jsem sestavila dotazník, který jsem distribuovala studentům. Této pilotní studie se účastnili všichni studenti třetího ročníku gymnázia (64 respondentů).

Do pilotní studie se běžně zahrnuje jen několik respondentů. V mém případě však organizační chybou došlo k tomu, že dotazník byl distribuován všem studentům třetího ročníku, a tak se stalo, že pilotní studie se účastnili všichni studenti, kteří byli o půl roku později zahrnuti do studie skutečné. Tato „chyba“ se však při zpracování dat stala značnou předností. Získala jsem od každého studenta dotazník z pilotní studie a následně dotazník ze skutečné studie. U každého studenta individuálně bylo možné vidět vývoj v otázce volby povolání, profesního zrání a výraznou změnu v otázce práce s informacemi (informovanost se zvyšovala).

Jelikož mne zajímal vliv rodičů v otázce volby povolání, spolu s dotazníkem jsem distribuovala také standardizovaný Čápův dotazník způsobu výchovy v rodině.

Po pilotní studii jsem dotazník upravila a upravený pak distribuovala v rámci studie půl roku po studii pilotní.

Ačkoli jsem si vědoma nedostatků dotazníku jako výzkumné metody (jak uvádí např. Disman, 2002 nebo Ferjenčík, 2005 – špatná návratnost, nemožnost doptat se, málo odpovědí na otevřené otázky), přiklonila jsem se k jeho použití a to z důvodu povahy mého výzkumného záměru, který má spíše mapující charakter. Má za cíl identifikovat, které prvky v chování rodičů jsou pro studentovu volbu povolání rozhodující, resp. významné, a předpřipravit tak pole pro další zkoumání. Dále pak je to časová ekonomičnost a vysoká kvantitativní efektivnost. V relativně krátkém časovém úseku se mi podařilo získat údaje všech gymnaziálních maturantů okresního města J. Hradec.

Jak jsem již uváděla v úvodu empirické části, získaná data jsem zpracovávala kvantitativně pomocí statistického programu SPSS a kvalitativní analýzou.

3.2 Dotazník k volbě povolání studentů posledního ročníku gymnázia (nestandardizovaný dotazník)

3.2.1 Tvorba a vznik dotazníku

První verze dotazníku k volbě povolání studentů posledního ročníku gymnázia byla sestavena na základě pilotních rozhovorů. Tato první verze dotazníku obsahovala 26 otázek (viz přílohu č. 2). Po zběžném vyhodnocení dotazníků a po konzultaci s vedoucí diplomové práce jsem dotazník přepracovala.

První výrazná změna v dotazníku oproti jeho první verzi spočívala v ujednotnění terminologie. V původním dotazníku jsem termíny volba vysoké školy, volba vzdělání, pokračování po gymnáziu a volba povolání používala poměrně promiskuitně. Nevědomě se tak stalo pod vlivem literatury a ostatních autorů, kteří povětšinou tyto termíny zaměňují, přinejmenším ostře neoddělují. Já jsem se v přepracování svého dotazníku pokusila používat termín „volba vysoké školy“ v situacích vztahujících se skutečně ke studiu následujícímu po gymnáziu, termín „volba povolání“ v situacích obecnějšího charakteru, kdy je řeč spíše o profesi a jde spíše o situaci vztahující se ke světu práce. Pro obojí, jak pro volbu vysoké

školy, tak volbu povolání, používám většinou termín „profesní směřování“, který dle mého názoru zahrnuje obojí.

Druhá výrazná změna plošného charakteru se týká použitých škál. Po konzultaci s vedoucí diplomové práce jsem pro kvantitativně vyhodnotitelné otázky místo čtyřstupňové škály použila Likertovu škálu pětistupňovou a umožnila tak respondentům moci zůstat neutrální, nepřiklánět se ani na tu, ani na onu stranu. Domnívám se, že zejména v adolescentním věku tato možnost zůstat jakoby neutrální vede k pocitu větší svobody a uvolněnosti ve vyplňování dotazníku.

Další konkrétní změny v dotazníku a jeho finální podobu popisují dále.

3.2.2 Popis dotazníku

Druhou-finální verzi dotazníku je možné vidět jako přílohu č. 3. Finální verze dotazníku obsahuje 31 otázek týkajících se kategorií: demografické údaje, studium, rodiče.

Demografické údaje

- a) demografické charakteristiky – věk, pohlaví, bydliště respondenta, rodinný stav rodičů (1, 2, 3, 7)

Otázka č. 1 je otevřená otázka, kde mají respondenti doplnit svůj věk. Otázky č. 2 a 3 jsou uzavřené otázky, kde respondent vybírá z nabízených možností. Otázka č. 7 je polouzavřená, respondent vybírá z nabízených možností, pokud si z nabízeného nevybere, může zvolit možnost jinou a vypsát jakou. Uzavřené otázky jsou v případě demografických charakteristik nejvýhodnější pro svou snadnou zpracovatelnost a jednodušnost.

Studium

- a) studium na gymnáziu (8, 9)

Otázka č. 8 je Likertova škála – respondent zde vyjadřuje, do jaké míry s daným výrokiem souhlasí. Otázka č. 9 je polouzavřená, postavená podobně jako otázka č. 7.

b) volba vysoké školy (10, 13, 14, 31)

Otázka č. 10 je uzavřená otázka. Otázky č. 13 a 14 jsou otázky otevřené, zajímalo mě, na kterou školu se respondent chce přihlásit, a nebylo tedy možné podat výčet všech možných škol. Otázka č. 31 je otevřená otázka, tato otázka je nově přidána (oproti původní první verzi dotazníku).

c) práce s informacemi (15, 16, 27, 28, 29, 30)

Otázky č. 15, 16, 27, 28, 29 a 30 jsou otevřené otázky. Těmito otázkami se snažím získat informace, které mi umožní vhléd do problematiky. Otázky č. 16, 27, 29 a 30 byly zcela nově přidány do dotazníku po pilotní studii.

Rodiče

a) povolání a vzdělání rodičů (4, 5, 6, 25, 26)

Otázka č. 4 je uzavřená otázka. Koncipovala jsem otázku tímto způsobem pro její praktické využití při další práci s daty. Otázky č. 5 a 6 jsou otevřené otázky, protože v případě těchto otázek není možné podat výčet všech možných alternativ. Otázka č. 25 a 26 je koncipována jako Likertova škála, v tomto případě mne zajímá respondentův postoj k danému výroku.

b) komunikace v rodině (18, 20)

V případě těchto dvou otázek mne zajímá míra souhlasu s daným výrokem, proto jsou obě koncipovány jako Likertovy škály. Obě otázky vznikly integrováním dvojice otázek z původní verze dotazníku (původní ot. 15 a 17 na výslednou ot. 18 a původní ot. 14 a 18 na výslednou ot. 20), neboť se otázky v původní verzi opakovaly a překrývaly.

c) prožívání tlaku od rodičů (11, 23)

Obě otázky jsou Likertovy škály. Domnívám se, že se těmito otázkami ptám na poměrně citlivé téma, a zdá se mi pro respondenta snazší vyjádřit míru souhlasu s daným výrokiem, než odpovídat na podobnou otázku postavenou jako otázku otevřenou.

d) respekt a podpora ze strany rodičů (12, 17, 21)

Všechny tři otázky jsou pětistupňovou Likertovou škálou.

e) očekávání a přání rodičů (12, 20, 22, 24)

Otázky č. 12, 20 a 24 jsou Likertovy škály, snažím se zjistit, nakolik se respondent s daným jevem setkává, zažívá jej atd. Otázka č. 22 je otevřená otázka, podobně jako u předchozích otázek z dotazníku, týkajících se volby vysoké školy nebo vzdělání či zaměstnání rodičů, i u této otázky není možné podat výčet možných alternativ.

f) chování rodičů (19)

V této otevřené otázce jsem měla za cíl zmapovat ještě to, co mi při tvorbě dotazníku uniklo. Proto jsem volila otázku otevřenou, i když její informační výtěžnost nebývá dobrá. Disman (2002) uvádí, že na otevřené otázky v dotaznících získáme málokdy hodnotnou odpověď.

3.3 Čápův dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině (standardizovaný dotazník)

Za účelem zjištění způsobu výchovy v rodině (resp. emočního vztahu a řízení) jsem respondentům distribuovala Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině (Čáp, Boschek, 1994). Dotazník obsahuje 40 krátkých tvrzení (např. Očekával/a, že vždy okamžitě poslechnu, Bral/a vážně mé názory a má přání), respondent se k tvrzením jednoduše vyjadřuje zaškrtnutím „ano“, „zčásti“ nebo „ne“. Takto se respondent vyjádří nejdříve o otci, následně o matce. Za účelem mého výzkumu jsem respondenty instruovala, aby se v případě, že mají kromě vlastních rodičů také rodiče nevlastní, vyjadřovali k tomu rodiči, kterého považují ve své výchově za vlivnějšího. V případě vyjádření se o nevlastním rodiči studenti poznamenali,

že jde o rodiče nevlastního. Ve většině případů se však vyjadřovali o rodiči vlastním. Dostali také možnost vyjádřit se jak o vlastním, tak o nevlastním rodiči, tuto možnost žádný z dotazovaných nevyužil.

Další podrobnější popis tohoto standardizovaného dotazníku uvádím v teoretické části práce.

4. Realizace výzkumného projektu

Výzkumný projekt jsem začala realizovat v březnu 2009. Natáčela jsem pilotní rozhovory se studenty třetího ročníku gymnázia. Bylo mi umožněno brát studenty z vyučování, a tak jsem jim nemusela ubírat jejich volný čas. Studenti také uvítali změnu od rutinního vyučování a poměrně ochotně se mnou rozhovory (samozřejmě anonymní) natáčeli. V průběhu března a dubna 2009 jsem tak natočila pět pilotních rozhovorů.

V červnu 2009 jsem měla připravený dotazník, který jsem distribuovala studentům. Instrukci k vyplnění dotazníku měli studenti napsánu u dotazníku, zodpovídala jsem pouze drobné dotazy.

Po pilotní studii a úpravě dotazníku jsem druhou-finální verzi dotazníku distribuovala studentům již čtvrtého ročníku v prosinci 2009. Podobně jako v předchozím případě byla instrukce k vyplnění dotazníku napsána přímo u dotazníku.

V následujících měsících jsem data zpracovávala.

5. Výsledky

5.1 Zjištěné styly výchovy (a vyjádření k hypotéze H1)

Na základě vyhodnocení Čápova dotazníku způsobu výchovy v rodině jsem zjistila kvalitu emočního vztahu s otcem a řízení otce. Čtyři typy emočního vztahu s otcem jsou relativně rovnoměrně zastoupeny: záporný vztah – 25,8%, střední vztah – 21%, kladný vztah – 29%, extrémně kladný vztah – 24,2%.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid záporný	16	25,8	25,8	25,8
střední	13	21,0	21,0	46,8
kladný	18	29,0	29,0	75,8
extrémně kladný	15	24,2	24,2	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 5: Zastoupení jednotlivých typů emočního vztahu otce

Řízení otce takto rovnoměrně zastoupeno není. V případě řízení otce výrazně převažuje řízení slabé – 67,7%.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid silné	6	9,7	9,7	9,7
střední	10	16,1	16,1	25,8
slabé	42	67,7	67,7	93,5
rozporné	4	6,5	6,5	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 6: Zastoupení jednotlivých typů řízení otce

Čtyři typy emočního vztahu s otcem byly rovnoměrně zastoupeny, zato v případě emočního vztahu s matkou jsem zaznamenala posun ke kladnému typu vztahu. Kladný a extrémně kladný vztah s matkou jsou naprosto stejně zastoupeny každý v 33,9% případech. Záporný typ vztahu je zastoupen v 19,4% případech a střední typ vztahu ve 12,9% případech.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid záporný	12	19,4	19,4	19,4
střední	8	12,9	12,9	32,3
kladný	21	33,9	33,9	66,1
extrémně kladný	21	33,9	33,9	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 7: Zastoupení jednotlivých typů emočního vztahu matky

Procentuelní zastoupení čtyř typů řízení matky je srovnatelné se zastoupením těchto čtyř typů v případě otců. Nejčastěji se tedy stejně jako v případě otců vyskytuje slabé řízení – 69,4%.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid silné	4	6,5	6,5	6,5
střední	8	12,9	12,9	19,4
slabé	43	69,4	69,4	88,7
rozporné	7	11,3	11,3	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 8: Zastoupení jednotlivých typů řízení matky

Záporný, kladný a extrémně kladný emoční vztah v rodině jako celku je rovnoměrně zastoupen – 33,9% záporný vztah, 30,6% kladný vztah, 29% extrémně kladný vztah. Zbylých 6,5% připadá na záporně-kladný typ vztahu.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid záporný	21	33,9	33,9	33,9
záporně-kladný	4	6,5	6,5	40,3
kladný	19	30,6	30,6	71,0
extrémně kladný	18	29,0	29,0	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 9: Zastoupení jednotlivých typů emočního vztahu v rodině jako celku

Většina dotazovaných studentů žije v rodině se slabým řízením - 64, 5%, naproti tomu pouze 3,2% v rodině se silným řízením. To se pravděpodobně odrazí také při dalších analýzách. Rozporné řízení se objevuje ve 24,2% případů a střední řízení v 8,1% případů.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid silné	2	3,2	3,2	3,2
střední	5	8,1	8,1	11,3
slabé	40	64,5	64,5	75,8
rozporné	15	24,2	24,2	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 10: Zastoupení jednotlivých typů řízení v rodině jako celku

Nejčastěji zastoupené pole z devíti možných je pole 6 – 24,2%, časté je i zastoupení pole 8 – 21%. Pole 3 se vyskytlo v 16,1% a pole 2 ve 14,5%. Další procentuelní zastoupení ostatních polí zobrazuje následující tabulka.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid pole 1	2	3,2	3,2	3,2
pole 2	9	14,5	14,5	17,7
pole 3	10	16,1	16,1	33,9
pole 4	1	1,6	1,6	35,5
pole 5	4	6,5	6,5	41,9
pole 6	15	24,2	24,2	66,1
pole 7	4	6,5	6,5	72,6
pole 8	13	21,0	21,0	93,5
pole 9	4	6,5	6,5	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 11: Zastoupení jednotlivých polí

S pomocí statistického programu SPSS jsem provedla korelační analýzu za použití Spearmanova korelačního koeficientu. Pro účely statistického zpracování byly hypotézy přeformulovány jako hypotézy nulové. Výsledky korelační analýzy hypotézy H1 (0):

H1(0): Řízení v rodině nesouvisí s prožívanou svobodou volby.

Korelace mezi řízením v rodině a prožívanou svobodou volby povolání činila ($r=0,089$) a nelze ji považovat za signifikantní. Nulová hypotéza nemůže být zamítnuta.

Ve svých analýzách jsem pomocí Spearmanova koeficientu korelace zkoušela korelovat zjištěné emoční vztahy a styly řízení s dalšími odpověďmi na otázky z mého dotazníku. K signifikantní hodnotě jsem dospěla pouze v jednom případě - korelace mezi

emočním vztahem otce a získanými odpověďmi na otázku č. 18, týkající se komunikace v rodině („Matka/otec se se mnou hodně baví o volbě vysoké školy a s tím souvisejícím budoucím povoláním.“), nabyla hodnoty ($r=-0,284$) v případě otce. Korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,05$). Dalo by se tedy říci, že otcové s kladným a extrémně kladným emočním vztahem se se svými potomky více baví o budoucí volbě povolání. Pozorovaný vztah lépe popisuje následující tabulka č. 12: 72,2% těch, kteří mají kladný emoční vztah s otcem plně nebo částečně souhlasí s tím, že se s nimi otec hodně baví o volbě vysoké školy. 73,3% těch, kteří mají extrémně kladný emoční vztah s otcem souhlasí s tím, že se s nimi otec hodně baví o volbě vysoké školy.

			otec se se mnou baví o volbě VŠ					Total
			ano, plně souhlasím	souhlasím jen částečně	něco mezi tím	spíše nesouhlasím	ne, vůbec nesouhlasím	ano, plně souhlasím
Em. vztah otce	záporný	Count	5	3	2	5	1	16
		% within emoční vztah otce	31,3%	18,8%	12,5%	31,3%	6,3%	100,0%
		% within otec se se mnou baví o volbě VŠ	25,0%	16,7%	20,0%	38,5%	100,0%	25,8%
		% of Total	8,1%	4,8%	3,2%	8,1%	1,6%	25,8%
	střední	Count	2	4	2	5	0	13
		% within emoční vztah otce	15,4%	30,8%	15,4%	38,5%	,0%	100,0%
		% within otec se se mnou baví o volbě VŠ	10,0%	22,2%	20,0%	38,5%	,0%	21,0%
		% of Total	3,2%	6,5%	3,2%	8,1%	,0%	21,0%
	kladný	Count	4	9	4	1	0	18
		% within emoční vztah otce	22,2%	50,0%	22,2%	5,6%	,0%	100,0%
		% within otec se se mnou baví o volbě VŠ	20,0%	50,0%	40,0%	7,7%	,0%	29,0%
		% of Total	6,5%	14,5%	6,5%	1,6%	,0%	29,0%
	extrémně kladný	Count	9	2	2	2	0	15
		% within emoční vztah otce	60,0%	13,3%	13,3%	13,3%	,0%	100,0%
		% within otec se se mnou baví o volbě VŠ	45,0%	11,1%	20,0%	15,4%	,0%	24,2%
		% of Total	14,5%	3,2%	3,2%	3,2%	,0%	24,2%
Total		Count	20	18	10	13	1	62
		% within emoční vztah otce	32,3%	29,0%	16,1%	21,0%	1,6%	100,0%
		% within otec se se mnou baví o volbě VŠ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	32,3%	29,0%	16,1%	21,0%	1,6%	100,0%

Tabulka č. 12: Souvislost mezi emočním vztahem otce a respondentem vyjádřenou mírou komunikace otce o volbě VŠ

Pro případ matky vyšla korelace nesignifikantní, ale zato hodnota korelačního koeficientu pro vztah mezi odpověďmi na otázku č. 18 pro otce a pro matku nabyla hodnoty ($r=0,484$). Korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,01$). Lze tedy usuzovat na to, že se většinou baví o budoucí volbě povolání jak otec, tak matka.

V ostatních případech jsem nedospěla k žádným signifikantním hodnotám.

5.2 Chování rodičů popisované studenty (a vyjádření k hypotézám H2 a H3)

5.2.1 Kvalitativní analýza studenty popisovaného chování rodičů v otázce profesního směřování a volby vysoké školy

Odpovědi z mnou sestaveného dotazníku jsem zpracovávala také kvalitativní analýzou. Nejčastější (56,45% případů) odpovědi na otázku, jak tě ovlivnili rodiče, zní: „Nižak.“ Podobně v případě dalšího mého dotazu, zda mají nějaký vzor v otázce volby povolání, je nejčastější (66,13% případů) odpovědi: „Nemám.“ Domnívám se, že do jisté míry je tato tendence k negativismu způsobena mým formulováním otázky. Na druhou stranu však ne každého taková otázka popudí. Proto si myslím, že se v odpovědích studentů odráží také adolescentní touha vymezit se a stát se autonomním individuem.

Studenti, kteří doslova nesmetli mou otázku ihned ze stolu, nabídli pestrou škálu možných odpovědí, jež dále kategorizují.

Řada studentů cítí, že rodiče jejich volbu vysoké školy tolerují nebo nechávají volbu na nich. Z výpovědí však zaznívá určité nastavení **hranic** ze strany rodičů.

Č.60: téměř neovlivňují, tolerantní, nemluví mi do toho. Asi jen pokud bych si vybrala něco scestného, nereálného, "blbost", tak by se ozvali. Myslím, že zatím s mými návrhy souhlasí

Někdy je toto nastavení hranic více, jindy méně, svazující. V nejobecnější rovině je hranice definována požadavkem vysokoškolského vzdělání.

Č. 44: rodiče mě ovlivnili tak, že se mám učit, abych nemusel dělat rukama, jinak to nechali na mě

Č. 40: oba chtějí, abych vystudovala VŠ, ale pokud si vyberu něco jiného nebude jim to vadit, chtějí, abych se sama rozhodla

Jindy jsou popoháněni k výběru oborů s praktickým uplatněním a dobrým výdělkem.

Č.7: chtěli abych s tím sehnala práci, poradili, řekli svůj názor

Č.32: podporovali mě, abych zkusila nějakou právníčinu, protože u koní můžu pracovat bez školy

Anebo k výběru konkrétní univerzity:

Č. 28: nechávají to na mě, líbí se jim prestižní školy. Když řeknu, že si myslím, že na ni nemám nebo se přijímaček bojím, moc mě nechápu a říkají, že si musím zvolit lukrativní zaměstnání a ne hledět na to, co by mě bavilo.

Č.25: na vzdělání kladen důraz, se studiem jsem nikdy problémy neměla, proto rodiče tlak nečinili, rodiče prosazují známé VŠ - Pha, Brno, jsou proti školám Jihlava, Pardubice, ve volbě oboru mě moc neovlivňovali

Setkala jsem se také s tím, že studenti jsou vedeni svými rodiči v duchu filozofie, kde není ani tak důležité, co konkrétně dělám, ale podstatné je, jak to dělám.

Č. 12: mám volnou ruku, jenom když už se pro něco rozhodnu, tak abych to dělal pořádně

Anebo kombinace obojího:

Č.38: chtějí, abych si VŠ zvolila tak, aby mě bavila, mám si vybrat zaměstnání tak, abych se pak v životě uplatnila, sehnala zaměstnání

Mezi výpověďmi studentů jsem se setkala také s tím, že rodiče **ne/doporučují konkrétní obor** a nenásilným způsobem se snaží své dítě směřovat k výběru určitého oboru

či školy. Zároveň ale tento tlak není tak silný a rodiče nejsou příliš direktivní, takže studenti i přes doporučení svých rodičů neztrácejí pocit svobody a volnosti v rozhodování.

Č.62: *doporučili mi něco, já jsem měla něco vybraného a rozmýšlela jsem se*

Č.40: *otec se mě snažil směřovat k výběru spíše "praktických" oborů (medicína, práva...), nicméně oba rodiče byli v závěru maximálně tolerantní (nemůžu si stěžovat)*

Naopak jsou i rodiče, kteří mohou od některých oborů odrazovat.

Č. 53: *rodiče nechtějí, abych studovala humanitně zaměřené obory - menší uplatnění, ale pokud se pro ně rozhodnu, budou mě podporovat*

Č.4: *"varovali", jak je medicína těžká a že je tam diskriminace pro ženy*

Ve své extrémní podobě může toto „nedoporučení“ nabýt podoby zákazu či příkazu. S takovými případy jsem se setkala ale pouze výjimečně (3,23% případů).

Č. 61: *ovlivnili mě hodně. Jejich prvotní návrhy zubař, lékař jsem nepřijala. Školu mi vybrala mamka, prvně mi ji trošku cpala, šla jsem na DOD a škola se mi líbí a chci tam.*

Č. 34: *snaží se mi pomoci rozhodnout se kam jít, podporují mě, ale i mi některé obory zakázali*

Někdy není vliv rodičů vnímán studenty jako přímé doporučení či nedoporučení určité oblasti, ale uvědomují si, že je k jejich oboru rodiče jakoby **nasměrovali**, a to obvykle již v dávné minulosti:

Č.12: *ovlivnili mě tím, že mě podporovali ve sportu, ke kterému jsem si vybudoval lásku a vřídý vztah, chtěl bych se mu nadále věnovat*

Č. 37: *vedli mě k lásce k přírodě*

Č.14: *příliš mne neovlivnili, návštěvou památek od dětství mně ale asi přiblížili k mému oboru*

V některých případech téma volby povolání není v rodině probíráno. Řada takových studentů se pravděpodobně zakryla za odpověď: „Rodiče mě neovlivňují.“ popř. odpověď: „Je jim to jedno.“ Jedna z dotázaných studentek však popisuje, jak je toto téma v rodině tabuizováno. Z popisovaného chování rodičů je cítit až **hostilita**:

Č.59: *téma dalšího studia bylo v domácnosti z finančních důvodů (jakože materiální nároky mých rodičů jsou dosti odlišné, nežli mé...nelze si upřít cigarety atd.) tabuizováno, ne-li ignorováno. Já přesto chci studovat, takže se pokusím uživit sebe samu (což dělám i nyní, tak uvidím, zdali to vyjde)*

5.2.2 Chování rodičů vyjádřené pomocí škálování

Odpovědi na další otázky z dotazníku jsem zpracovávala kvantitativně a uvádím dále procentuelní zastoupení odpovědí na dané otázky. Přesně polovina dotázaných se vůbec nebo spíše necítí být svými otci při výběru vysoké školy směřována nebo nezná přání a představy svých otců.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ano, plně souhlasím	3	4,8	4,8	4,8
souhlasím jen částečně	15	24,2	24,2	29,0
něco mezi tím	13	21,0	21,0	50,0
spíše nesouhlasím	19	30,6	30,6	80,6
ne, vůbec nesouhlasím	12	19,4	19,4	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 13: Respondenty vyjádřená míra souhlasu s výrokem „Otec mne ve výběru školy směřuje/říká mi svá přání a představy.“

Naprostu stejně je tomu v případě matek. S daným výrokem vůbec nebo spíše nesouhlasí 50% dotázaných.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ano, plně souhlasím	9	14,5	14,5	14,5
souhlasím jen částečně	17	27,4	27,4	41,9
něco mezi tím	5	8,1	8,1	50,0
spíše nesouhlasím	20	32,3	32,3	82,3
ne, vůbec nesouhlasím	11	17,7	17,7	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 14: Respondenty vyjádřená míra souhlasu s výrokem „Matka mne ve výběru školy směřuje/říká mi svá přání a představy.“

Svou volbou vysoké školy by rádo naplnilo přání a očekávání rodičů 31,1% studentů (3,3% souhlasí s výrokem plně, 27,9% souhlasí jen částečně). 44,3% studentů spíše nebo vůbec nesouhlasí s tím, že by rádi naplnili svou volbou přání a očekávání rodičů.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ano, plně souhlasím	2	3,2	3,3	3,3
souhlasím jen částečně	17	27,4	27,9	31,1
něco mezi tím	15	24,2	24,6	55,7
spíše nesouhlasím	12	19,4	19,7	75,4
ne, vůbec nesouhlasím	15	24,2	24,6	100,0
Total	61	98,4	100,0	
Missing nevedl	1	1,6		
Total	62	100,0		

Tabulka č. 15: Respondenty vyjádřená míra souhlasu s výrokem „Rád/a bych svou volbou naplnil/a přání a očekávání rodičů.“

Zcela jasně převažující většina – 83,9% (spíše nesouhlasím 25,8%; ne, vůbec nesouhlasím 58,1%) dotázaných studentů si nemyslí, že konečné rozhodnutí udělají podle přání rodičů. Pouze 4,8% jen částečně souhlasí s tím, že své rozhodnutí udělají podle přání rodičů.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid souhlasím jen částečně	3	4,8	4,8	4,8
něco mezi tím	7	11,3	11,3	16,1
spíše nesouhlasím	16	25,8	25,8	41,9
ne, vůbec nesouhlasím	36	58,1	58,1	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 16: Respondenty vyjádřená míra souhlasu s výrokem „Myslím, že konečné rozhodnutí udělám opravdu podle rodičů.“

5.2.3 Rozhodnutí o hypotézách H2 a H3

H2a(0): Potřeba naplnit očekávání matky nesouvisí s mírou komunikace o přáních a představách rodičů.

Korelace mezi potřebou naplnit očekávání rodičů a mírou směřování a komunikace o přáních a představách matky nabyla hodnoty ($r=0,417$). Korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,01$). Hypotéza může být zamítnuta (pro případ matky).

H2b(0): Potřeba naplnit očekávání otce nesouvisí s mírou komunikace o přáních a představách rodičů.

Korelace mezi potřebou naplnit očekávání rodičů a mírou směřování a komunikace o přáních a představách otce nabyla hodnoty ($r=0,216$) a nelze ji považovat za signifikantní. Nulová hypotéza nemůže být zamítnuta (pro případ otce).

Zjištění by se dalo volně interpretovat tak, že ti studenti, kteří více komunikují se svými matkami o budoucí volbě povolání, mají pak potřebu přání a očekávání rodičů naplnit.

H3(0): Potřeba naplnit očekávání rodičů nesouvisí s potřebou učinit konečné rozhodnutí podle přání rodičů

Korelace mezi potřebou naplnit očekávání rodičů a potřebou učinit konečné rozhodnutí podle přání rodičů nabyla hodnoty ($r=0,342$). Korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,01$). Hypotéza může být zamítnuta.

Zjištěné vztahy poukazují na to, že pokud studenti chtějí naplnit přání a očekávání svých rodičů, přiklánějí se také více k variantě rozhodnout se podle přání a očekávání rodičů. Těmito zjištěními v zásadě potvrzují významnost vlivu očekávání a přání rodičů, jak je možné se s nimi setkat v literatuře.

5.2.4 Kvalitativní rozbor rodičovských preferencí

Studenti uváděli, že jejich rodiče souhlasí s jejich vlastní volbou. V zásadě totéž vyjadřovali tak, že si pro ně rodiče přejí to, co si student pro sebe sám vybral [např. č. 27: *nechávají to na mě-sem suverén!*, č. 17: *podporují mě v mém výběru*, č.15: *to co opravdu sama chci (psychologie, soc...)*]. Další skupina studentů uvádí, že je rodičům jedno, jaký obor si vyberou, ale hlavně rodiče chtějí, aby šli studovat na vysokou školu (např. č. 25: *je jim to jedno, hlavně abych šla studovat*). Setkala jsem se i s kombinací dvou předchozích možností (např.: č. 24: *asi tam, kam chci jít studovat, hlavně abych vystudovala VŠ a byla na ní spokojená*; č. 35: *je jim to jedno, chtějí abych šel na vysokou školu, ale je jim jedno kterou*).

V malém procentu případů (14,5% dotázaných) studenti uvádějí konkrétní obor, který si pro ně rodiče přejí a který je v rozporu s tím, co si student sám vybral. Většinou jsou to práva, medicína, farmacie. Tyto obory jsou podle studentů vnímány jako prestižní nejen jejich rodiči, ale i všeobecně. Jako prestižní jsou jmenovány také některé univerzity (č. 25: *rodiče prosazují známé VŠ - Pha, Brno, jsou proti školám Jihlava, Pardubice*).

Setkala jsem se i s případy, kdy rodiče chtějí své dítě směřovat k oboru, který oni samotní vystudovali (např. č. 6: *chce jít studovat FTVS UK, otec vystudoval ČVUT, student sám uvádí, že by otec chtěl, aby šel studovat ČVUT-strojní, stavební fakulta*).

5.3 Rodiče, jejichž povolání je vnímáno jako inspirativní (a vyjádření k hypotézám H4 a H5)

5.3.1 Inspirativnost povolání rodičů vyjádřená pomocí škálování

Dohromady 16,1% dotázaných studentů souhlasí plně nebo částečně s tím, že povolání jejich otce je jim inspirací v kladném slova smyslu. Většina studentů (74,2%) se však spíše (17,7%) nebo zcela (56,5%) přiklání k tomu, že povolání jejich otce jim není inspirací.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ano, plně souhlasím	3	4,8	4,8	4,8
souhlasím jen částečně	7	11,3	11,3	16,1
něco mezi tím	6	9,7	9,7	25,8
spíše nesouhlasím	11	17,7	17,7	43,5
ne, vůbec nesouhlasím	35	56,5	56,5	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 17: Respondenty vyjádřená míra souhlasu s výrokem „Povolání mého otce je mi inspirací v kladném slova smyslu –rád/a bych jednou dělal/a to, co můj otec nebo pracoval/a alespoň v témže oboru.“

Povolání matek je méně často vnímáno jako inspirativní. 4,8% dotázaných souhlasí plně s tím, že povolání jejich matky je jim inspirací, 4,8% souhlasí pouze částečně. Celkově je v 9,7% případů vnímáno povolání matky jako inspirativní. Stejně jako v případě otců je i v případě matek jejich povolání spíše nebo zcela neinspirativní (82,3%).

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ano, plně souhlasím	3	4,8	4,8	4,8
souhlasím jen částečně	3	4,8	4,8	9,7
nic mezi tím	5	8,1	8,1	17,7
spíše nesouhlasím	14	22,6	22,6	40,3
ne, vůbec nesouhlasím	37	59,7	59,7	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Tabulka č. 18: Respondenty vyjádřená míra souhlasu s výrokem „Povolání mé matky je mi inspirací v kladném slova smyslu –rád/a bych jednou dělal/a to, co moje matka nebo pracoval/a alespoň v témže oboru.“

Třináct studentů uvedlo, že plně nebo částečně souhlasí s tím, že povolání jejich rodiče je jim inspirací v kladném slova smyslu. Tři studenti uvedli jako inspirativní (z hlediska vykonávaného povolání) otce i matku, sedm studentů uvedlo buď otce nebo matku.

5.3.2 Kvalitativní rozbor rodičů, jejichž povolání je studenty vnímáno jako inspirativní

V dalším bádání mne velice zajímalo, kteří rodiče jsou svým povoláním vnímáni jako inspirativní. Ze získaných dat jsem vyjmula ty studenty, kteří uvedli svou matku, otce nebo oba jako inspirativní (z hlediska povolání tak, jak o něm dosud hovoříme). Následující

tabulka shrnuje vzdělání a zaměstnání rodičů, jejichž povolání je vnímáno jako inspirativní. Do tabulky jsem také uvedla vysokou školu, na kterou si student chce podávat přihlášku a kterou mezi zvolenými vysokými školami nejvíce preferuje.

cisdot	Vzdělání otce	Vzdělání matky	Zaměstnání otce	Zaměstnání matky	Studentem preferovaná VŠ
2	VŠ	VŠ	ředitel firmy	správce info sítě	UK Pha - právo
4	lékařská f.	lékařská f.	lékař	lékař	UK Pha - FTVS (fyzioterapie)
8	průmyslovka	OA JH	OSVČ	poštmistrová	UK Pha práva
13	VŠ zemědělská (nevlastní)	SŠ chemická technologie, VOŠ sociální	úředník na ochraně přírody (nevlastní)	student VŠ ETF, na mateřské, podnikatel	UK Pha-ETF-teologie
18	střední průmyslová škola-silnoproud	gymnázium, zdravotní nástavba	obchodní ředitel, podnikatel	laborantka	VUT Brno-f. informatiky-obecná informatika
33	zámečnick	pedagogická f.-1. stupeň ZŠ	policista	učitelka ZŠ	UK Pha-1.lékařská-fyzioterapie
34	lékařská f.	přírodovědecká f. (matematika)	lékař	učitelka Aj, účetnictví, denzitometrie	MU Brno - lékařská f.-všeob. lékařství
36	technická vš (Ing.)+JU/pedagogika	spec.pedagogika	ředitel dětského domova	účetní ve školní jídelně	UK Pha-3.lékařská f.-všeob, pak psychiatrie
45	SŠ zemědělská	SŠ zemědělská	agronom	účetní	Mendelova zem a les uni v Brně-f.agronomická
47	elektrotechnika VŠ	Gymn.	elektrotechnika	knihovnice	UK Pha-matfyz-informatika
48	policejní	ped f	řidič	učitelka	JCU CB-ped f-1.stupeň ZŠ
50	právník	OA	vyšší soudní úředník	mzdová účetní	UK Pha-právnícká f.
53	VŠCHT	VŠCHT	manager	státní úředník-stavební úřad	nejsem rozhodnuta,

Tabulka č. 19: Vzdělání a zaměstnání otců a matek, kteří jsou z hlediska svého povolání vnímáni respondentem jako inspirativní (v tabulce zvýrazněno kurzívou)

Jako inspirativní z hlediska povolání jsou až na výjimky vnímáni vysokoškolsky vzdělaní rodiče a rodiče samostatně výdělečně činní. Zdá se tedy, že jako inspirativní z hlediska povolání je vnímán rodič vysokoškolsky vzdělaný nebo rodič, který se tzv.

vypracoval. Tento rodič pravděpodobně podniká v oboru, který si zvolil a pravděpodobně je v něm úspěšný.

5.3.3 Rozhodnutí o hypotézách H4 a H5

H4a(0): Povaha emočního vztahu s otcem nesouvisí s vnímáním povolání otce jako inspirativního.

Korelace mezi povahou emočního vztahu otce a vnímáním povolání otce jako inspirativního dosáhla hodnoty ($r=-0,039$). Tuto korelaci nelze považovat za signifikantní. Nulovou hypotézu nelze zamítnout.

H4b(0): Povaha emočního vztahu s matkou nesouvisí s vnímáním povolání matky jako inspirativního.

Korelace mezi povahou emočního vztahu matky a vnímáním povolání matky jako inspirativního dosáhla hodnoty ($r=-0,149$). Tuto korelaci nelze považovat za signifikantní. Nulovou hypotézu nelze zamítnout.

H5a(0): Stupeň vzdělání otce souvisí s vnímáním povolání tohoto otce jako inspirativního.

Korelace mezi stupněm vzdělání otce a vnímáním otcova povolání jako inspirativního má hodnotu ($r=-0,284$). Tato korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,05$). Nulová hypotéza musí být zamítnuta.

Uvedené zjištění nasvědčuje tomu, že je vztah mezi vzděláním otce a vnímáním jeho povolání jako inspirativního. Tento vztah lze volně popsat tak, že čím vyšší vzdělání otce, tím více je povolání tohoto otce vnímáno jako inspirativní.

H5b(0): Stupeň vzdělání matky souvisí s vnímáním povolání této matky jako inspirativního

Korelace mezi stupněm vzdělání matky a vnímáním matčina povolání jako inspirativního má hodnotu ($r=-0,353$). Tato korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,01$). Nulovou hypotézu můžeme zamítnout.

Stejně jako v případě otce je potvrzen vztah mezi vzděláním matky a vnímáním povolání matky jako inspirace v kladném slova smyslu. Tento vztah je ještě silnější než v případě otce.

Podívejme se na zjištěné vztahy pomocí křížové tabulky (tabulka č. 20). V případě středoškolsky vzdělaných otců je plně nebo částečně jejich povolání vnímáno jako inspirativní v kladném slova smyslu pro 7,9% dotázaných studentů. Povolání vysokoškolsky vzdělaných otců je vnímáno jako inspirativní u 29,1% dotázaných.

Povolání středoškolsky vzdělaného otce vůbec není vnímáno jako inspirativní (v kladném slova smyslu) pro 65,8% dotázaných studentů, povolání vysokoškolsky vzdělaných otců je naprosto neinspirativní pro 41,7% respondentů (kteří mají vysokoškolsky vzdělaného otce).

		povolání mého otce mi je inspirací					Total
		ano, plně souhlasím	souhlasím jen částečně	něco mezi tím	spíše nesouhlasím	ne, vůbec nesouhlasím	ano, plně souhlasím
vzdělání SŠ otce	Count	1	2	3	7	25	38
	% within vzdělání otce	2,6%	5,3%	7,9%	18,4%	65,8%	100,0%
	% within povolání mého otce mi je inspirací	33,3%	28,6%	50,0%	63,6%	71,4%	61,3%
	% of Total	1,6%	3,2%	4,8%	11,3%	40,3%	61,3%
	Terciální						
Terciální	Count	2	5	3	4	10	24
	% within vzdělání otce	8,3%	20,8%	12,5%	16,7%	41,7%	100,0%
	% within povolání mého otce mi je inspirací	66,7%	71,4%	50,0%	36,4%	28,6%	38,7%
	% of Total	3,2%	8,1%	4,8%	6,5%	16,1%	38,7%
	Total						
Total	Count	3	7	6	11	35	62
	% within vzdělání otce	4,8%	11,3%	9,7%	17,7%	56,5%	100,0%
	% within povolání mého otce mi je inspirací	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	4,8%	11,3%	9,7%	17,7%	56,5%	100,0%

Tabulka č. 20: Souvislost mezi vzděláním otce a mírou vnímání povolání otce jako inspirace

V případě středoškolsky vzdělaných matek je plně nebo částečně jejich povolání vnímáno jako inspirativní v kladném slova smyslu pro 2,5% dotázaných studentů (tabulka č. 21). Povolání vysokoškolsky vzdělaných matek je vnímáno jako inspirativní u 22,7% dotázaných.

Povolání středoškolsky vzdělané matky vůbec není vnímáno jako inspirativní (v kladném slova smyslu) pro 72,5% dotázaných studentů (kteří mají středoškolsky vzdělanou matku), povolání vysokoškolsky vzdělaných matek je naprosto neinspirativní pro 36,4% respondentů (kteří mají vysokoškolsky vzdělané matky).

			povolání mé matky je mi inspirací					Total
			ano, plně souhlasím	souhlasím jen částečně	něco mezi tím	spíše nesouhlasím	ne, vůbec nesouhlasím	ano, plně souhlasím
vzdělání SŠ matky	Count		1	0	4	6	29	40
	% within vzdělání matky		2,5%	,0%	10,0%	15,0%	72,5%	100,0%
	% within povolání mé matky je mi inspirací		33,3%	,0%	80,0%	42,9%	78,4%	64,5%
	% of Total		1,6%	,0%	6,5%	9,7%	46,8%	64,5%
Terciální	Count		2	3	1	8	8	22
	% within vzdělání matky		9,1%	13,6%	4,5%	36,4%	36,4%	100,0%
	% within povolání mé matky je mi inspirací		66,7%	100,0%	20,0%	57,1%	21,6%	35,5%
	% of Total		3,2%	4,8%	1,6%	12,9%	12,9%	35,5%
Total	Count		3	3	5	14	37	62
	% within vzdělání matky		4,8%	4,8%	8,1%	22,6%	59,7%	100,0%
	% within povolání mé matky je mi inspirací		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total		4,8%	4,8%	8,1%	22,6%	59,7%	100,0%

Tabulka č. 21: Souvislost mezi vzděláním matky a mírou vnímání povolání matky jako inspirace

Výsledky nasvědčují tomu, že více inspirativní je povolání toho rodiče, který je více vzdělán. Dalo by se tedy říci, že čím vyšší je vzdělání rodiče, tím vyšší je pravděpodobnost, že jeho povolání bude potomky vnímáno jako inspirativní.

Další analýza navíc ukázala korelaci mezi vnímáním povolání otce a matky jako inspirace ($r=0,415$). Korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,01$).

5.3.4 Další významné korelace

Vzhledem k tomu, jak moc je statistický program SPSS uživatelsky příjemný, mohla jsem se o rodičích, jejichž povolání je vnímáno jako inspirativní, dozvědět další zajímavé souvislosti. Je však možné, že vzhledem k množství zkoumaných vztahů některé vztahy vyšly náhodně.

Korelace mezi vnímáním povolání matky jako inspirace a přáním naplnit svou volbou přání a očekávání rodičů je ($r=0,332$) Korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,01$). Pro případ otce vyšla korelace nevýznamná ($r=0,127$).

Poměrně vysoký korelační koeficient vyšel pro vztah mezi vnímáním povolání matky jako inspirace a odpovědí na otázku „povolání mých rodičů není mé vysněné, ale bude je následovat“ ($r=0,650$), korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,01$). V případě otce vyšla korelace tohoto vztahu ($r=0,442$), korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,01$).

Poslední nenáhodný vztah se ukázal pro případ vnímání povolání otce jako inspirativního a nasměrováváním od otce/bavením se o otcových přáních a představách ($r=0,273$), korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,05$).

5.4 Preference vysokých škol a práce s informacemi

Další okruh výsledků, které jsem při zpracování dotazníku získala, se z velké části týká poradenství. Studenti byli dotázáni, na které školy si budou podávat přihlášku a na kterou z uvedených škol by byli nejraději přijati. V červnu 2009, tedy na konci třetího ročníku gymnázia, byl málokterý student schopen tuto otázku plně zodpovědět. Studenti většinou uváděli sídlo univerzity (Brno, Praha, Olomouc atd.) nebo název studijního oboru či programu (např. management, biologie, jazyky), ale málokterý z dotázaných věděl přesně název univerzity, fakultu, studijní program a obor, na který by se chtěl hlásit. Setkala jsem se i s případem, kdy si student myslel, že Masarykova univerzita je v Českých Budějovicích.

V prosinci 2009 studenti již více znali konkrétní obory, na které se chtějí hlásit. Evidentně si své představy během posledního půl roku ujasnili a začali lépe pracovat s informacemi. Avšak i v prosinci 2009 jsem narazila na případy studentů, kteří pořád ještě nevěděli, na jakou školu by se chtěli hlásit.

Studenti sami často uvádějí, že se o volbě vysoké školy rozhodli na podzim 2009, tedy ve 4. ročníku gymnázia. Řada z nich však o svém profesním směřování byla rozhodnuta již na základní škole, nebo od začátku gymnázia. Zdá se ale, že pokud se nejedná o tento případ, odkládá se rozhodnutí na 3. ročník gymnázia, popřípadě první pololetí 4. ročníku gymnázia.

V rozhodování o profesním směřování pomáhá studentům tohoto gymnázia také nutnost zvolit si ve 3. ročníku seminář, který budou v průběhu 4. ročníku navštěvovat. V tomto momentu jsou studenti nuceni se nad svým profesním životem alespoň pozastavit, specializovat se a zároveň diferencovat od ostatních.

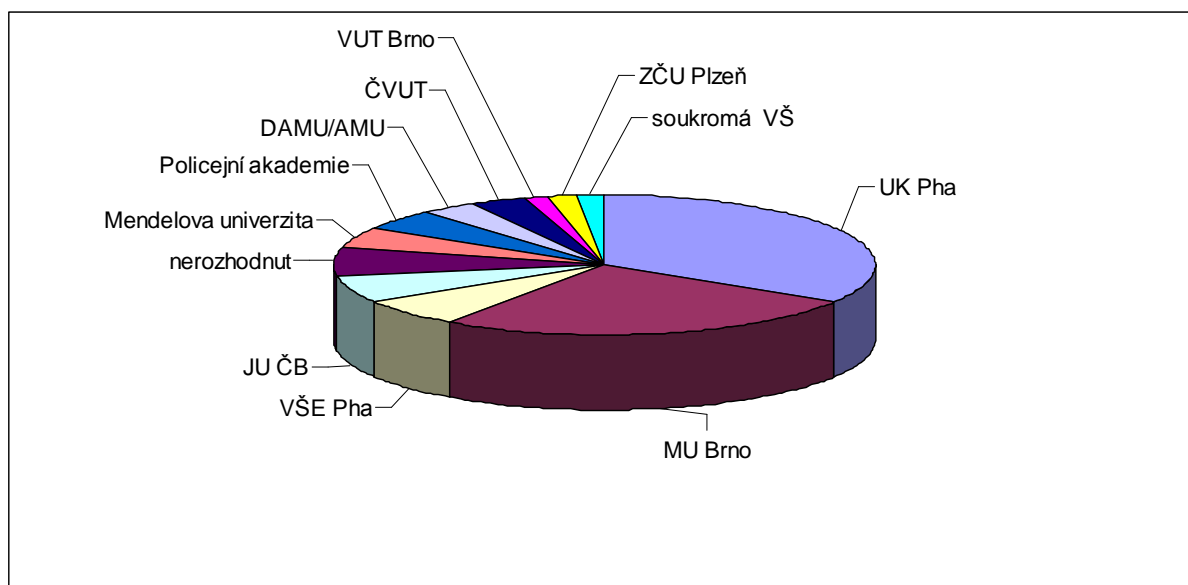
5.4.1 Preference vysokých škol a oborů

Největší zájem je mezi studenty o Univerzitu Karlovu v Praze (33,87%) a o Masarykovu univerzitu v Brně (25,81%). Domnívám se, že je tak tomu jednak kvůli dobré pověsti těchto škol, ale také relativně dobré dostupnosti z místa bydliště respondentů. V neposlední řadě hraje roli jistě také centralizace. Jedná se o hlavní město Čech a hlavní město Moravy a jako hlavní města nabízejí nejvíce možností a příležitostí.

Následující tabulka č. 22 a graf č. 1 uvádí procentuelní zastoupení univerzit, o které je největší zájem.

UK Pha	33,87%
MU Brno	25,81%
VŠE Pha	6,45%
JU ČB	6,45%
nerozhodnut	6,45%
Mendelova univerzita	4,84%
Policejní akademie	4,84%
DAMU/AMU	3,23%
ČVUT	3,23%
VUT Brno	1,61%
ZČU Plzeň	1,61%
soukromá VŠ	1,61%

Tabulka č. 22: Respondenty preferované VŠ

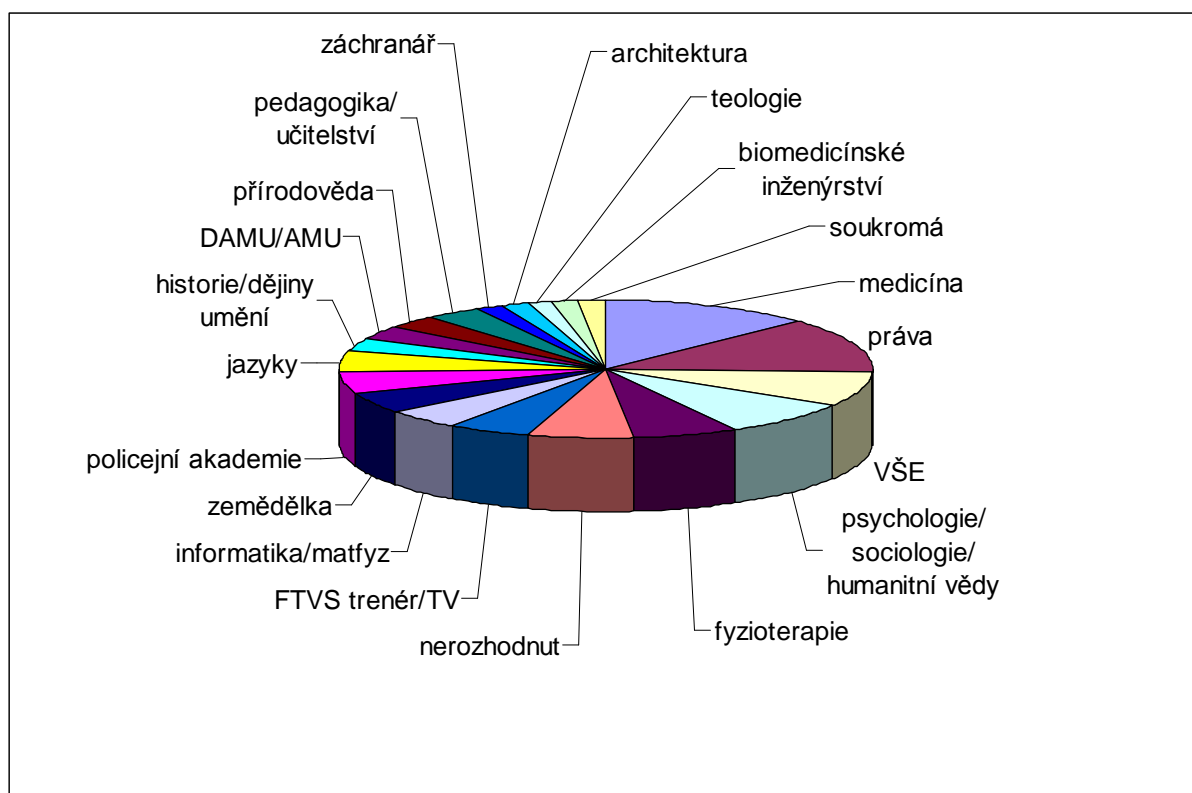

Graf č. 1: Respondenty preferované VŠ – grafické znázornění

Při pohledu na konkrétní fakulty a obory si uděláme lepší představu, o jaké oblasti mají studenti zájem. Největší zájem mají studenti o práva (12,9%) a medicínu (12,9%), tedy obory, které jsou obecně (nejen studenty, rodiči, ale také veřejností) označovány jako prestižní či lukrativní. Vysoký zájem je také o obory Vysoké školy ekonomické v Praze (8,06%) a humanitní vědy (8,06%).

medicína	12,90%
práva	12,90%
VŠE	8,06%
psychologie/sociologie/humanitní vědy	8,06%
fyzioterapie	6,45%
nerozhodnut	6,45%
FTVS trenér/TV	4,84%
informatika/matfyz	4,84%
zemědělnka	4,84%
policejní akademie	4,84%
jazyky	4,84%
historie/dějiny umění	3,23%
DAMU/AMU	3,23%
přírodověda	3,23%
pedagogika/učitelství	3,23%
záchranař	1,61%
architektura	1,61%
teologie	1,61%
biomedicínské inženýrství	1,61%
soukromá	1,61%

Tabulka č. 23: Respondenty preferované studijní obory a VŠ

Graf č. 2: Respondenty preferované studijní obory a VŠ – grafické znázornění

Pokud bychom použili hrubější členění oborů a připočítali ke kategorii psychologie/sociologie/humanitní vědy ještě historii/dějiny umění a teologii, dostali bychom se k výrazně vyššímu procentuelnímu zastoupení (12,9%). V takovém případě bychom ale museli sloučit obory medicína, fyzioterapie a záchranář (20,96%). V tomto hrubším členění by však zájem o humanitní vědy, zdravotnické obory a práva byl srovnatelný (12,9% x 20,96% x 12,9%).

5.4.2 Hledání informací

Všichni dotazovaní studenti uvedli jako zdroj informací o vysokých školách internet (100%). Někteří uvedli specifičtěji, že jde o webové stránky fakult (6,45% dotázaných) nebo konkrétní stránky „vysokoškolák“ (1,61% dotázaných).

Důležitým zdrojem informací jsou kamarádi, přátelé, známí a také studenti a absolventi daných fakult a oborů. Tento zdroj informací uvádí 25,76% dotázaných.

Dalším často uváděným zdrojem informací je Gaudeamus - Evropský veletrh pomaturitního a celoživotního vzdělávání (19,32%). Někteří studenti se zúčastnili prezentace vysoké školy, nebo navštívili samotnou školu v rámci dne otevřených dveří (DOD) (11,27%).

Dalším zdrojem informací jsou Učitelství noviny (16,1%), propagační letáky vysokých škol či brožury (16,1%), které studenti dostali na gymnáziu (např. č. 24: *internet, brožurky přímo z VŠ, prospekty, které nám dali ve škole*).

internet	100%
kamarádi/známí/absolventi	25,76%
Gaudeamus	19,32%
Učitelství noviny	16,10%
propagační letáky a brožury	16,10%
prezentace školy/DOD	11,27%

Tabulka č. 24: *Využívání jednotlivých informačních zdrojů*

Z uvedeného výčtu je vidět, že studenti zdaleka nevyužívají celou škálu možných zdrojů informací. Na základě informací z dotazníku se domnívám, že jsou si tohoto nedostatku vědomi (viz dále poptávku ze strany studentů).

Důležitým aspektem je také seznámení se s vybranou profesí. 66,13% dotázaných nezná nikoho, kdo by vykonával povolání nebo pracoval v oboru, který si vybrali. Zbylých 33,87% někoho takového zná. Konkrétně pak 8,06% dotázaných někoho zná, ale ne osobně (např. známý politik, filmový režisér, herec apod.), 25,81% zná více jak dva lidi pracující v oboru, který si vybrali, 3,23% zná alespoň jednoho takového člověka.

Ano, znám více jak dva takové lidi	22,58%
Ano, znám, ale ne osobně	8,06%
Ano, znám alespoň jednoho takového člověka	3,23%
Ne, neznám (nebo neuvedl)	66,13%

Tabulka č. 25: *Četnost odpovědí na otázku „Znáš někoho, kdo vykonává tebou zvolenou profesi?“*

5.4.3 Poptávka ze strany studentů

Studenti pragmaticky myslí při svém rozhodování na budoucí život ve světě práce. Přemýšlí, s jakou profesí bude možné se uživit, s jakou profesí najdou uplatnění apod. (č. 32: *kdybych věděla, jak moc bude náročná a jaké budu mít uplatnění po vystudování*; č. 47:

užitečnost oboru, poptávka ve firmách; č. 53: znát uplatnění po vystudování jednotlivých oborů)

Kromě těchto informací ze světa práce poptávají také psychologickou pomoc (č. 23: *poradit se s psychologem, jiným odborníkem, poradit se na pracovním úřadě*) a pracování na svém sebepoznání, které je základem pro kvalitní rozhodnutí (č. 61: *nejdůležitější je si uvědomit, na co člověk má, v čem je talentovaný, a jaké jsou jeho silné stránky, než se řídit jen tím, co chce*; č. 62: *vědět, které povolání by mě naplňovalo*; č.9: *kdyby mi někdo řekl, co mě baví*). Tyto informace může student získat jednak od kvalifikovaného psychologa a jednak na úřadě práce. Poptávaná jsou také osobní setkání s absolventem, studentem nebo konzultace s pracujícím v oboru.

Ze strany vysokých škol chybí studentům informace např. o studijních předmětech, možnostech na univerzitě, prestižnosti školy apod. (č. 26: *přesný studijní program fakulty, která vyučuje mě interesující předměty*; č. 27: *více informací - statistická čísla!*). Někdy svou roli hrají také přijímací zkoušky a nejistota, zda bude student na vyvolenou vysokou školu vůbec přijat (č. 55: *jistota přijetí, jistota, že se na VŠ bez problémů udržím*; č. 26: *Kdyby školy neměly k přijetí podmínku SCIO testů*).

Velmi podnětné mi přišly dvě připomínky:

- č. 25: *prezentace, které by na SŠ prováděli zástupci VŠ*
- č. 11: *více info od školy (asi gymplu, rady, kde je to nejlepší, kde to není příliš náročné, více probírat VŠ na gymplu)*

5.5 Míra jistoty s volbou vysoké školy

Kapitolu výsledků bych ráda uzavřela psychologicky asi nejzajímavějším fenoménem – míra jistoty s volbou vysoké školy. Studenti měli v procentech vyjádřit, nakolik jsou si svou volbou jisti. Výsledky jsem kategorizovala do pěti skupin: 0-19%, 20-39%, 40-59%, 60-79%, 80-100%.

Na tuto otázku čtyři studento neodpověděli vůbec. Zbylá většina dotázaných vyjádřila míru své jistoty nad 80%, konkrétně 82,8% dotázaných. 88% dotázaných chlapců vyjádřilo jistotu se svou volbou více jak 80%, dívek o něco méně – 78,8% vyjádřilo svou jistotu jako 80% a více.

			jistota volby povolání					Total
			0-19 %	20-39%	40-59 %	60-79%	80-100%	0-19 %
pohlaví	žena	Count	0	1	4	2	26	33
		% within pohlaví	,0%	3,0%	12,1%	6,1%	78,8%	100,0%
		% within jistota volby povolání	,0%	100,0%	80,0%	66,7%	54,2%	56,9%
		% of Total	,0%	1,7%	6,9%	3,4%	44,8%	56,9%
		Count	1	0	1	1	22	25
muž		% within pohlaví	4,0%	,0%	4,0%	4,0%	88,0%	100,0%
		% within jistota volby povolání	100,0%	,0%	20,0%	33,3%	45,8%	43,1%
		% of Total	1,7%	,0%	1,7%	1,7%	37,9%	43,1%
		Count	1	1	5	3	48	58
		% within pohlaví	1,7%	1,7%	8,6%	5,2%	82,8%	100,0%
Total		% within jistota volby povolání	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	1,7%	1,7%	8,6%	5,2%	82,8%	100,0%

Tabulka č. 26: Souvislost mezi pohlavím a vyjádřenou mírou jistoty s volbou profese

Mapujícím způsobem jsem se pokusila hledat korelace pro zjišťovanou míru jistoty. Korelační koeficient mezi mírou jistoty s volbou vysoké školy a mezi vyjádřenou mírou komunikace matky o volbě vysoké školy nabył hodnoty ($r=-0,306$). Korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,05$).

Zdá se tedy, že komunikace matky s dítětem o budoucí volbě povolání má vliv na prožívanou míru jistoty s uskutečňovanou volbou.

Korelační koeficient mezi mírou jistoty s volbou vysoké školy a mezi prožívanou dobrovolností volby gymnázia nabył hodnoty ($r=-0,330$). Korelace je signifikantní na hladině významnosti ($p=0,05$).

6. Diskuse

6.1 Výstupy výzkumu

V předloženém výzkumu nebyla potvrzena hypotéza 1 (H1: Řízení v rodině souvisí s prožívanou svobodou volby). Při dalších analýzách jsem hledala korelace mezi mírou „emocí“ a „řízení“ v rodině dle Čápoova dotazníku a položkami dotazníku vlastního. Jediná statisticky významná korelace byla zjištěna pro kvalitu emocí otce a míru toho, nakolik je dítětem vnímaný jako vůbec se bavící o volbě vysoké školy a s tím souvisejícím budoucím povoláním. Tato skutečnost jakoby potvrzovala již v pilotních rozhovorech deklarovanou nezávislost (na rodičích) adolescentů při volbě profese.

Avšak následující hypotéza 2 (H2: Potřeba naplnit očekávání rodičů souvisí s mírou komunikace o přáních a představách rodičů) a hypotéza 3 (H3: Potřeba naplnit očekávání rodičů souvisí s potřebou učinit konečné rozhodnutí podle přání rodičů) byly potvrzeny (H2 pouze pro případ matky, ne pro případ otce). Toto zjištění jakoby sugerovalo, že adolescenti zabývající se problematikou profesní orientace, jsou nakonec schopni se více či méně identifikovat s přáními rodičů. Jinými slovy by se také dalo říci, že chtějí svým rozhodnutím rodičům více či méně udělat radost. Zároveň však jsou schopni hodnotit obecný či běžný přístup svých rodičů v míře výchovného tlaku, emocionality a řízení jako nesouvisející s tím, v jaké míře se nakonec přece jen ve věci profesní orientace nechávají rodiči ovlivňovat. Pro to, zda svou volbou chtějí či nechtějí adolescenti naplnit očekávání rodičů, jako by z jejich perspektivy bylo zcela lhostejné, zda jsou rodiče přísní či zcela benevolentní, nebo zda dětem projevují svou lásku a rozhořčení, či jsou vůči nim citově lhostejní. Předpokládám při tom, že respondenti vědomě nekoordinují otázky a své odpovědi v obou dotaznících. Toto zjištění vyvolává řadu dalších otázek, které jsou však již za rámcem zde prezentovaného výzkumu.

Zajímavé přitom je, že nekoreluje potřeba naplnit očekávání rodičů s mírou komunikace otce o jeho přáních a představách, zatímco v případě matek je tomu naopak. To vyvolává otázky pro další konkretizaci teorie vlivu rodičů na volbu profese adolescentů z perspektivy adolescentů. Je ve hře necitlivost mnou zvolené metody vůči rozdílům mezi chlapci a dívkami? Domnívám se, že ne, neboť zde vyšla korelace pro případ matek. Jak si ale potom vysvětlovat, že v případě volby profese je míra vnímaného komunikačního úsilí otců irelevantní a v případě matek nikoli? Nabízí se vysvětlení, že komunikace matek je v souladu s tradičními představami patriarchální rodiny založená více na emocionalitě, zatímco

komunikace otců na racionální moci. V případě volby profese je pro obě pohlaví adolescentů nakonec vlivná spíše emocionalita? A když nevyšla korelace negativní, lze tím vyloučit, že z perspektivy adolescentů není volba profese případem vzdoru vůči rodičům, resp. otcům – že jde jen o jakousi lhostejnost vůči nim? Není potvrzení komunikační efektivity matek důkazem příklonu k identifikaci s matkami a identitním vzdorem proti otcům? Nebo jsou tím matky potvrzované v roli diplomatů, úspěšně vyjednávajících společná přání obou rodičů? Domnívám se, že nelze jednoznačně rozhodnout o nastíněných otázkách, je spíše potřeba tyto otázky chápat jako náměty pro další výzkumné šetření.

Nakonec nepotvrzení hypotézy 4 (H4: Povaha emočního vztahu s matkou/otcem souvisí s vnímáním povolání matky/otce jako inspirativního) a potvrzení hypotézy 5 (H5: Stupeň vzdělání rodiče souvisí s vnímáním povolání tohoto rodiče jako inspirativního) pro otce i pro matku nasvědčuje tomu, že více než emoce a řízení má v úvahách adolescenta o budoucím povolání význam stupeň vzdělání rodiče. Adolescenti pravděpodobně vnímají svého rodiče po profesní stránce více, je-li tento rodič více vzdělán (má vyšší stupeň vzdělání).

6.2 Výstupy pro poradenství

Z poradenského hlediska je velmi důležité zjištění, kde hledají studenti informace, a co by jim v rozhodování o volbě profese pomohlo. V uvedených námětech (viz kapitolu 5.4.3 Poptávka ze strany studentů) je možná skryta pomyslná propast, jež by pedagogicko-psychologickými odborníky měla být překlenuta. Jde o propast mezi střední a vysokou školou. Právě na toto místo bychom měli zacílit své snahy a nabídnout studentům jakýsi kompas a osobnější individuálnější přístup. Věřím, že valná většina studentů je schopna získat základní informace o vysoké škole na internetu. Ten však jen do určité míry řeší přísun informací a nese s sebou četná úskalí. Domnívám se také, že práce s internetem nemůže nahradit osobní konzultaci s pedagogicko-psychologickým pracovníkem nebo jiným odborníkem. Možnost diskutovat a vést dialog je, dle mého názoru, tím nejpodstatnějším pro učinění kvalitního rozhodnutí.

Podobnou propast vidím také v oblasti teoretického vybírání vysoké školy a praktickým životem ve světě práce. 66,13% dotázaných nezná nikoho, kdo by vykonával povolání nebo pracoval v oboru, který si vybrali. Toto číslo je téměř zářející a je otázkou, podle čeho si těchto 66,13% dotázaných dělá představu o profesi, kterou si pro sebe vybrali.

Anebo nehledí v situaci svého výběru vysoké školy za hranici studia na vysoké škole a soustředí svůj výhled pouze na budoucí tři roky nebo pět let pobytu na vysoké škole. Cílem pedagogicko-psychologických pracovníků by pak, mimo jiné, mělo být učit adolescenty „vidět dál“, vidět za hranice studování a zprostředkovávat jim přesah do praxe. Sblížit svět studování a příprav se světem práce je druhá velká výzva nejen pro poradenskou psychologii.

Nastíněné problémy by z valné většiny měl řešit výchovný poradce na škole (v případě, že škola nemá vlastního školního psychologa). Otázkou do diskuse je, proč na gymnáziu, kde byl výzkum proveden, výchovný poradce nefunguje. Troufám si tvrdit, že nefunguje, na základě zjištění z mého dotazníku k volbě povolání. Ačkoli legislativa jasně definuje náplň výchovného poradce, výchovný poradce svou činností tuto náplň nepokrývá. Pravděpodobně je tak tomu proto, že jde o učitele s plným úvazkem, který kromě svého výukového předmětu má na poradenství vyčleněno pouze minimum hodin. Z časových důvodů pak nestíhá pokrýt poptávku. Druhým faktorem je fakt, že jde o učitele, kterého studenti znají ve zcela jiné roli. Role vyučujícího a hodnotícího se tak nejspíše neslučuje s rolí poradce, nebo je minimálně obtížné tyto role integrovat v jedné osobě. Třetím faktorem mající vliv na nefunkčnost výchovného poradce je, že tento poradce zde působí již dlouhá léta a má již určitý zaběhlý systém naplnění svého úvazku. Dlouho zažitý zvyk se pak jen obtížně mění.

Celkově se však domnívám, že ředitel školy funkci výchovného poradce eventuelně školního psychologa podceňuje a potřeby studentů nedostatečně reflektuje. V moci ředitele gymnázia je přijmout a zaměstnat na škole školního psychologa, nebo jiným alternativním způsobem uspokojit poptávku ze strany studentů. Objevila se potřeba studentů zmapovat, ve kterých oblastech jsou jejich silné a slabé stránky, zkonzultovat s odborníkem, pro který obor se svými dispozicemi hodí více a pro který méně. V neposlední řadě pak zkonzultovat výběr školy. Ačkoli nechci nikterak podceňovat práci výchovného poradce, je přeci jenom holým faktem, že výchovný poradce nemá k dispozici nástroje, kterými disponuje vystudovaný odborník – psycholog. A dále pak výchovný poradce nemá dostatek prostoru pro konzultování volby povolání studentů tří maturitních ročníků.

6.3 Použitá metoda

Mnou zvolenou metodou sběru dat byl jednak standardizovaný Čápův dotazník způsobu výchovy v rodině a jednak mnou sestavený dotazník k volbě povolání studentů

posledního ročníku gymnázia. V průběhu vyhodnocování mnou sestaveného dotazníku jsem zaznamenala několik nedostatků, které by eventuelně při dalším šetření měly být odstraněny.

V případě otázky č.19 by bylo lepší vyjádřit otázku stručněji či obecněji, např. „Popiš chování svých rodičů v ohledu tvé profesní orientace.“ Formulace otázky byla příliš sugestivní a řada studentů se pak ve svých odpovědích zacílila na ovlivňování, tolerování a direktivitu rodičů.

Otázku č. 21 by bylo potřeba formulovat přesněji, aby bylo jasné, že se má respondent vyjádřit k volbě vysoké školy. V jednom případě se stalo, že se respondent domníval, že se otázkou ptám na střední školu.

Do dotazníku by bylo dobré zařadit navíc otázku, kde a jako co by respondent chtěl pracovat. Své otázky jsem zacílila pouze na volbu vysoké školy a ne na praxi. Rozšíření dotazníku o tuto otázku by přineslo cenné informace.

Podobně by bylo dobré lépe do výzkumu zahrnout vlastní i nevlastní rodiče. Z důvodu přehlednosti a zpracovatelnosti měli respondenti instrukci vyjadřovat se o tom rodiči (vlastním či nevlastním), kterého považují v ohledu výchovy za důležitějšího či vlivnějšího. Získaná data by ale byla bohatší, kdybychom měli informace o všech členech rodiny.

Podobně by z hlediska zkoumání vlivu rodičů bylo také velmi zajímavé distribuovat dotazník rodičům. Jednalo by se o vytvoření dotazníku v podobném duchu jako byl dotazník pro studenty. Komparace dat získaných od rodičů a od studentů by jistě přinesla zajímavá zjištění o interakčním systému rodič–dítě.

IV. Závěr

Volba povolání je důležitým rozhodnutím v našem životě. Laicky bychom předpokládali, že významnou roli budou v procesu rozhodování o profesním směřování adolescentů hrát rodiče. Cílem teoretické části práce bylo vpravit sebe i čtenáře do vývojového období adolescence, terminologie problematiky volby povolání a seznámit se s dosavadními výzkumy na tomto poli. Cílem empirické části práce pak bylo jednak přispět k diskusi o roli rodičů v otázce volby povolání adolescentů, jednak přispět aktuálními informacemi k vhledu do potřeb studentů stojících před otázkou volby profesního směřování.

Pilotní rozhovory však ukázaly, že adolescenti vliv rodičů na volbu povolání popírají či minimálně podceňují. Nelze ale tvrdit, že vliv rodičů žádný není. I když předložené výzkumné šetření neprokázalo vztah mezi stylem výchovy a volbou povolání gymnazistů, přispělo ověřením podstatného vlivu očekávání a přání rodičů, důležitosti komunikace v rodině a vlivnosti stupně vzdělání rodičů.

Tato studie je v neposlední řadě pro praxi velmi cenná. Konkrétně pro samotné gymnázium, na kterém byl výzkum realizován, a také pro pedagogicko-psychologickou poradnu v Jindřichově Hradci, do jejíž spádové oblasti toto gymnázium patří. Výsledky výzkumu ukazují, že je potřeba uspokojit poptávku studentů po informacích o vysokých školách a o možnostech studia na nich, stejně jako poptávku po odborném poradenství ve věci poznání svých vlastních schopností a dovedností. V neposlední řadě pak studenti poptávají kontakt s praktickým světem práce a informace o uplatnění jednotlivých oborů a možnostech trhu práce.

V. Seznam použité literatury a dalších zdrojů

- ADAMOVIČ, K. Postoje študentov gymnázia k ďalšiemu štúdiu a povolaniu. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1990, roč. 25, č. 5, s. 425-432.
- ARNETT, J. J. Emerging adulthood: what is it, and what is it good for? *Child Development Perspectives*, 2007, vol. 1, no. 2, s. 68-73.
- BALAŠTIKOVÁ, V., BLATNÝ, M., KOUTEK, T.: Aspekty sebepojetí jako determinanty výběru strategií zvládnání u adolescentů. *Československá psychologie*, 2004, roč. 48, č. 5, s. 410-415.
- BĚLOHLÁVEK, F. *Osobní kariéra*. Praha: Grada, 1994. 109s. ISBN 80-7169-083-X
- BLUSTEIN, D. et al. Contributions of psychological separation and parental attachment to the career development process. *Journal of Counseling Psychology*, 1991, vol. 38, no.1, s. 39-50.
- BRIGGS-MYERS, I. *Introduction to Type* [online]. 3th ed. Palo Alto: Consulting psychologists press, 1986. 22s. [cit. 2010-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://socrates.uhwo.hawaii.edu/SocialSci/jmobleym/mbti.pdf>>. ISBN: 0-935652-06-X.
- Centrum pro studium vysokého školství [online]. c2008 [cit. 2010-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.csvs.cz>>.
- ČÁP, J., BOSCHEK, P. *Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině*. 1. vyd. Bratislava: Psychodiagnostika, 1994. 108s.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 656s. ISBN 80-7178-463-X.
- DANKO, J. *Volba povolania: optimalizácia profesijného rozhodovania žiakov*. 1. vyd. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1988. 217s.
- DIETRICH, J., KRACKE, B. Career-specific parental behaviors in adolescents' development. *Journal of Vocational Behavior*, 2009, vol. 75, s. 109–119.
- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. 374s. ISBN 978-80-246-0139-7
- ERIKSON, E. H. *Osm věků člověka*. Josef Lagmeier, Dana Langmeierová. Praha: Propsy 1996. 21s.
- ERIKSON, E. H. *Dětství a společnost*. Jan Valeška. 1. vyd. Praha: Argo, 2002. 387s. ISBN 80-7203-380-8.

- FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu : jak zkoumat lidskou duši*. Petr Bakalář. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 255s. ISBN 80-7178-367-6.
- FREIBERGOVÁ, Z. et al. *Poradenství na vysokých školách*. 1. vyd. Praha: Národní vzdělávací fond, 2002. 162s. ISBN 80-903125-3-5.
- FREUD, S. *Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*. Eugen Wiškovský, Jiří Pechar. 1. vyd. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1997. 157s. ISBN 80-86123-00-6.
- HERZOG, W., NEUENSCHWANDER, M. P., WANNAK, E. *In engen Bahnen: Berufswahlprozess bei Jugendlichen* [online]. 1. Aufl. Bern: Schweizerischen Koordinationsstelle für Bildungsforschung, 2004, 31s. [cit. 2010-04-05]. Dostupné z WWW: <http://www.snf.ch/SiteCollectionDocuments/nfp_synthesen/nfp43_herzog_synthesis18.pdf>. ISBN 978-3908117872.
- HLAĎO, P. Volba povolání : úloha rodiny nebo školy? *Moderní vyučování*, 2008, č. 5, s. 14 – 15.
- HOLLAND, J. A theory of vocational choice. *Journal of Counseling Psychology*, 1959, vol. 6, no. 1, s. 35-45.
- HOLLAND, J. Exploring careers with a typology: What we have learned and some new directions. *American Psychologist*, 1996, vol. 51, no. 4, s. 397-406.
- HOOSSE, D., VORHOLT, D. Der Einfluss der Eltern auf das Berufswahlverhalten von Mädchen. Ergebnisse einer empirischen Untersuchung. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 1997, Nr. 25, s. 35-44.
- Integrovaný systém typových pozic* [online]. c1999 [cit. 2010-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.istp.cz>>.
- JENŠÍKOVÁ, M. *Volba profesní orientace jako prevence nezaměstnanosti dospívajících*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Katedra psychologie, 2003. 110s., příl. Vedoucí rigorózní práce PhDr. Ilona Gillernová, CSc.
- JOERING, S. et al. *DVP – Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry*. Simona Hoskovcová. 1. vyd. Praha: Testcentrum, 2003. 24s. ISBN 80-86471-23-3.
- JONES, L. The career key : an investigation of the reliability and validity of its scales and its helpfulness to college students. *Measurement & Evaluation in Counseling & Development (American Counseling Association)*, 1990, vol. 23, s. 67-77.
- KON, I. S. *Hledání vlastního já*. Eduard Urbánek. 1. vyd. Praha: Svoboda 1988. 275s.

- KOŠČO, J. *Teória a prax poradenskej psychológie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1980. 439s.
- KOŠČO, J. *Poradenská psychológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987. 446s.
- KRACKE, B. The role of personality, parents and peers in adolescents career exploration. *Journal of Adolescence*, 2002, vol. 25, s. 19 – 30.
- KRACKE, B. Parental behaviors and adolescents' career exploration. *The Career Development Quarterly*, 2007, vol. 45, s. 341–350.
- KREJČOVÁ, L. Kariérové poradenství. In D. Čáp et al. *Výchovné poradenství : výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 1.12.2009*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. S. 121-123. ISBN 978-80-7357-498-5.
- LÄNGLE, A. *Smysluplně žít*. Karel Balcar. Brno: Cesta, 2002. 79s. ISBN 80-7295-037-1.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. 343s. ISBN 80-7169-195-X.
- LEWIN, K., LIPPITT, R., WHITE, R. K. Patterns of aggressive behavior in experimentally created „social climates“. *Journal of Social Psychology*, 1939, vol. 10, s. 271-299.
- LEWIN, K. Experiments in social space. *Reflections*, 1999, vol. 1, no. 1, s. 7-13.
- LIPOVETSKY, G. *Soumrak povinnosti*. Martin Pokorný, Alena Bláhová. 1. vyd. Praha: Prostor, 1999. 311s. ISBN 80-7260-008-7.
- MACEK, P. Důležitost budoucích očekávání a sebesystém adolescentů. *Československá psychologie* 1994, roč. 38, č. 6, s. 489-502.
- MACEK, P. *Adolescence : psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999a. 207s. ISBN 80-7178-348-X.
- MACEK, P. Dospívající hraje dvojí roli. *Psychologie dnes*, 1999b, č. 11, s. 1-3.
- MACEK, P. Kde končí dospívání a kde začíná dospělost? In P. Macek, J. Dalajka (eds.). *Vývoj utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. S. 217-225. ISBN 80-210-3804-7.
- MACEK, P., ŠTEFÁNKOVÁ, Z. Vztahy s rodiči a jejich souvislosti s citovou vazbou. In P. Macek, L. Lacinová (eds.). *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister & Principal, 2006. S. 25–41. ISBN 80-7364-034-1.
- MALOTÍNOVÁ, M. *Základní informace o teoriích profesní volby*. Nepublikovaný text katedry psychologie FFUK, Praha 1994.

- MEZERA, A. *Pro jaké povolání se hodím?* 1. vyd. Praha: Computer Press, 2002. 178s. ISBN 80-7226-651-9.
- MORTIMER J. et al. The process of occupational decision making : Patterns during the transition to adulthood. *Journal of Vocational Behavior*, 2002, vol. 61, no. 3, s. 439-465.
- Národní ústav odborného vzdělávání [online]. c2008 [cit. 2010-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.uiv.cz>>.
- NEUENSCHWANDER, M. P. Elternunterstützung im Berufswahlprozess. In D. Läge, A. Hirschi (eds.). *Berufliche Übergänge: Psychologische Grundlagen der Berufs-, Studien- und Laufbahnberatung* [online]. Zürich: LIT-Verlag, 2008. s. 135-154 [cit. 2010-04-05]. Dostupné z WWW: <http://www.ph.fhnw.ch/ife/projekte/ifeDocus/Publication_Elternunterstuetzung_im_ID1036/Elternunterst%C3%BCtzung%20im%20Berufswahlprozess.pdf>. ISBN 978-3825805364.
- ODEHNAL, J. *Socializace lidského jedince*. In J. Janoušek et al. *Sociální psychologie*. Sv. 2. 1. vyd. Praha: SPN, 1981. 130s.
- OECHSLE, M. et al. Abitur und was dann? Junge Frauen und Maenner zwitchen Berufsorientierung und privater Lebensplanung. *Zeitschrift für Frauen- und Geschlechterforschung* [online]. 2002, Nr. 4, s. 17-27. [cit. 2010-04-05]. Dostupné z WWW: <http://www.berufsorientierung-lebensplanung.de/pdf/Abitur_und_was_dann.pdf>.
- OROSOVÁ, O. Pokus o psychologickú analýzu životných plánov. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1986, č. 21, s. 227-240.
- OROSOVÁ, O. Směr a integrativnosť životného plánovania stredoškolákov. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1991, roč. 26, č.3, s. 291-303.
- PAVELKOVÁ, I. *Perspektivní orientace jako činitel rozvoje osobnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1990. 81s. ISBN 80-200-0055-0.
- PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Eva Vyskočilová. Praha: Portál, 2001. 143s. ISBN 978-80-7367-263-8.
- PŘÍHODA, V. *Ontogeneze lidské psychiky II. – vývoj člověka od patnácti do třiceti let*. 1. vyd. Praha: SPN, 1967. 234s.
- RAPOPORT, R., RAPOPORT, R. N. The dual career family : A variant pattern and social change. *Human Relations*, 1969, vol. 22, no. 1, s. 3-30.

- ROE, A. Early determinants of vocational choice. *Journal of Counseling Psychology*, 1957, vol. 4, no. 3., s. 212-217.
- ROE, A., SIEGELMAN, M. A parent-child relations questionnaire. *Child Development*, 1963, vol. 34, no. 2, s. 355-369.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. 435s. ISBN 80-7038-078-0
- Sdružení škol vyššího studia* [online]. 2008 [cit. 2010-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.ssvs.cz>>.
- SCHEIN, E. Career anchors revisited: Implications for career development in the 21st century. *Academy of Management Executive*, 1996, vol. 10, no. 4, s. 80-88.
- SUPER, D. Career patterns as a basis for vocational counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 1954. vol. 1, no. 1, s. 12-20.
- SUPER, D., HALL, D. Career development exploration and planning. *Annual Review of Psychology*, 1978, vol. 29, s. 333-372.
- ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In J. Výrost, I. Slaměník. (eds.). *Aplikovaná sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. S. 303-342. ISBN 80-7178-269-6.
- ŠVANCARA, J. *Kompendium vývojové psychologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1971. 195s.
- TOLBERT, E. L. *Counseling For Career Development*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1974. 340s. ISBN 9780395178621.
- Ústav pro informace ve vzdělávání* [online]. 2003 [cit. 2010-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.uiv.cz>>.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 522s. ISBN 80-7178-308-0.
- VENDEL, Š. Adolescentná mládež a potreba poradenstva. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1987, roč. 22, č. 1, s. 33-50.
- VENDEL, Š., LEPEŇOVÁ, D. Diagnostika a predikcia v profesionálnom poradenstve: zhodnotenie stavu a potrieb. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1987, roč. 22, č. 2, s. 169-180.
- VENDEL, Š. Cyklus besied „planovanie života“. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1988, roč. 23, č. 4, s. 355-363.
- VENDEL, Š. Profesionálny vývin žiakov gymnázií. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1991, roč. 26, č.3, s. 305-318.
- VENDEL, Š. *Kariérní poradenství*. Praha: Grada Publishing, 2008. 224s. ISBN 978-80-247-1731-9.

VIGNOLI, E. et al. Career exploration in adolescents : The role of anxiety, attachment, and parenting style. *Journal of Vocational Behavior*, 2005, vol. 67, no. 2, s. 153-168.

WEISS, P., ZVĚŘINA, J. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 159s. ISBN 80-7178-558-X.

ZUNKER, V. G. *Career Counseling : a holistic approach*. 7th ed. Belmont: Thomson, 2006. 595s. ISBN 0-534-64017-6.

VI. Seznam příloh

Příloha č. 1 – Kritéria volby povolání podle Jenšíkové (2003)

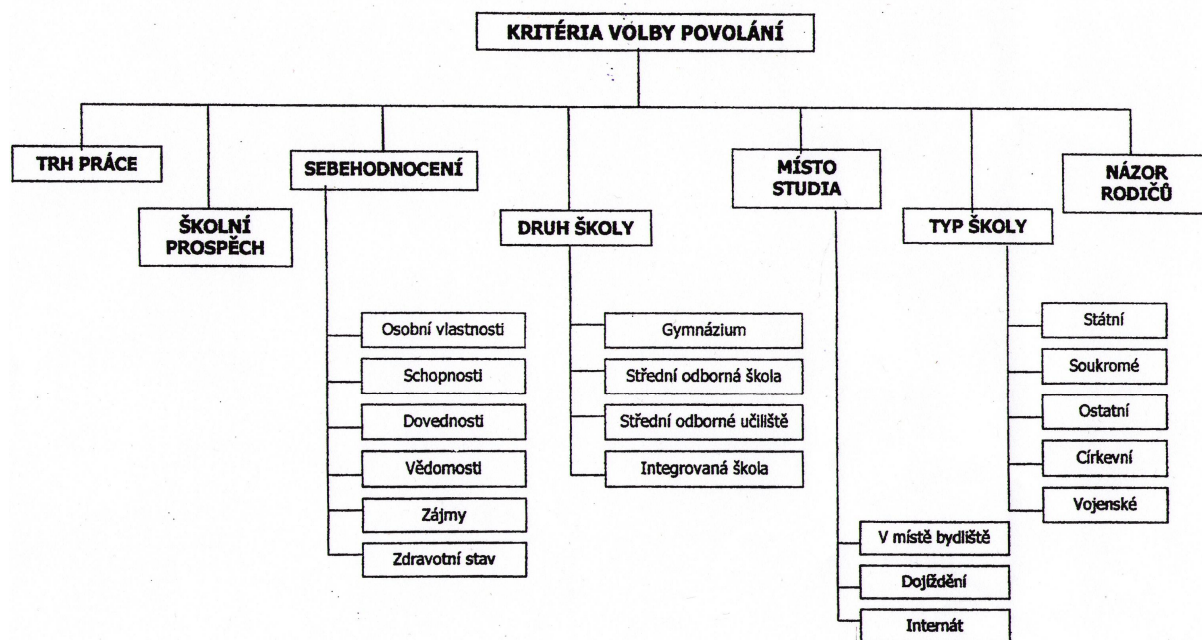
Příloha č. 2 - Dotazník k volbě povolání studentů posledního ročníku gymnázia – první verze s 26 otázkami

Příloha č. 3 - Dotazník k volbě povolání studentů posledního ročníku gymnázia – finální verze s 31 otázkami

VII. Přílohy

Příloha č. 1

Kritéria volby povolání podle Jenšíkové (2003)

Příloha č. 2

Dotazník k volbě povolání studentů posledního ročníku gymnázia – první verze s 26 otázkami

Jméno: (postačí přezdívkou či značkou, kterou si budete pamatovat, pro případ, že by dotazník v budoucnu měl rozšíření).....

1) Věk:

2) Pohlaví:

- a) žena
- b) muž

3) Bydliště

- a) Vesnice
- b) Maloměsto (cca 10 000 – 15 000 obyvatel)
- c) Město

4) Vzdělání rodičů:

OTEC

- a) ZŠ
- b) SŠ
- c) VŠ

Konkrétní vystudovaná škola či obor:

.....

MATKA

- a) ZŠ
- b) SŠ
- c) VŠ

Konkrétní vystudovaná škola či obor:

.....

5) Současné zaměstnání rodičů:

(v případě rodičů v důchodu uveďte poslední zaměstnání)

OTEC

.....

MATKA

.....

6) Rodiče

- a) žijí se mnou ve společné domácnosti
- b) jsou rozvedení a já žiji v domácnosti s matkou
- c) jsou rozvedení a já žiji v domácnosti s matkou a jejím přítelem/manželem
- d) jsou rozvedení a já žiji v domácnosti s otcem
- e) jsou rozvedení a já žiji v domácnosti s otcem a jeho přítelkyní/manželkou

7) Studium na gymnáziu jsem si vybral/a sám/sama a dobrovolně. (zakroužkujte odpověď, která nejlépe vystihuje vaše mínění)

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

8) Po ukončení gymnázia bych rád/a pokračoval/a ve studiu a to na vysoké nebo vyšší odborné škole.

- ano
- nevím

- ne

9) Rodiče mě nutí, abych pokračoval/a na vysoké škole.

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

10) Rodiče jsou na mě hrdí, že chci pokračovat na vysoké škole.

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

11) Přihlášku si budu podávat na tyto školy:

1.

Název univerzity:.....

Sídlo (město):.....

Fakulta:.....

Studijní program či obor:.....

2.

Název univerzity:.....

Sídlo (město):.....

Fakulta:.....

Studijní program či obor:.....

3.

Název univerzity:.....

Sídlo (město):.....

Fakulta:.....

Studijní program či obor:.....

4.

Název univerzity:.....

Sídlo (město):.....

Fakulta:.....

Studijní program či obor:.....

Další:.....

.....

12) Nejrady bych se dostal/a na školu, kterou jsem uvedl/a pod číslem.....

13) Myslím si/cítím, že mám v ohledu volby vysoké školy (pokračování po gymnáziu) svobodu/volnou ruku.

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně

- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

14) Rodiče se zajímají o to, na jakou školu bych chtěl/a jít po gymnáziu.

OTEC

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

MATKA

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

15) Rodiče se se mnou o budoucí volbě povolání hodně baví.

OTEC

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

MATKA

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

16) Popiš, jakým způsobem Tě ohledně volby povolání ovlivnili rodiče a jak moc byli ve svém přístupu k Tvému vzdělání direktivní či tolerantní.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

17) Rodiče se o mé profesní směřování vůbec nezajímají.

OTEC

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

MATKA

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

18) Rodiče mě ve výběru vysoké školy směřují/říkají mi svá přání a představy.

OTEC

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

MATKA

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

19) Rád/a bych svou volbou povolání naplnil/a přání a očekávání rodičů.

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

20) Rodiče můj výběr školy plně schvalují/jsou spokojeni/respektují jej.

OTEC

- ano, plně souhlasím

MATKA

- ano, plně souhlasím

- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

21) Rodiče by byli nejraději, abych šel studovat (uved'te konkrétní školu nebo studijní program či obor)

.....

22) Myslím, že konečné rozhodnutí udělám opravdu podle rodičů.

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

23) Povolání mých rodičů je mi inspirací v kladném slova smyslu –rád/a bych jednou dělal/a to, co moje matka/otec nebo pracoval/a alespoň v témže oboru.

OTEC

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

MATKA

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

24) Povolání mých rodičů není sice mé vysněné, ale budu je následovat.

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

25) Mým velkým vzorem v otázce volby povolání je (např. rodinný příslušník jako babička/dědeček, sestra/bratr, strýc/teta atd. nebo vychovatel – učitel/skautský vedoucí atd. nebo kamarád/známý)

.....

Pracuje jako

26) V rozhodování, kam jít na vysokou školu, by mi hodně pomohlo.....

.....

Příloha č. 3

Dotazník k volbě povolání studentů posledního ročníku gymnázia – finální verze s 31 otázkami

Pěkný den,

dostáváš do rukou anonymní dotazník týkající se volby povolání. Prosím o jeho pečlivé a pravdivé vyplnění. Tvůj dotazník bude sloužit jako podklad pro mou závěrečnou diplomovou práci, která je podmínkou pro to, abych studium mohla dokončit.

Jsem si vědoma toho, že jsi velmi podobný dotazník před časem vyplňoval/a. Původní dotazník jsem přepracovala a odstranila jeho nedostatky. Proto Tě prosím, abys tento nový dotazník vyplnil/a co nejpřesněji podle své aktuální situace.

Pro zdárný průběh výzkumu je důležité, abys v kolonce „jméno“ uvedl/a značku, kterou jsi použil/a při vyplňování dotazníku v červnu.

Mockrát děkuji za Tvůj čas a ochotu spolupracovat.

Alena Pikhartová, studentka FF UK

Jméno: (postačí přezdívkou či značkou, kterou si budete pamatovat, pro případ, že by dotazník v budoucnu měl rozšíření).....

1) Věk:

2) Pohlaví:

- a) žena
- b) muž

3) Bydliště

- a) Vesnice
- b) Maloměsto (cca 10 000 – 15 000 obyvatel)
- c) Město

4) Vzdělání rodičů:

OTEC

- a) Základní vzdělání (ZŠ)
- b) Střední vzdělání (SŠ)
 - s výučním listem
 - s maturitou
- c) Terciální vzdělání
 - vyšší odborná škola (VOŠ)
 - vysoká škola (VŠ)
- d) Jiné (uved' jaké):.....

MATKA

- a) Základní vzdělání (ZŠ)
- b) Střední vzdělání (SŠ)
 - s výučním listem
 - s maturitou
- c) Terciální vzdělání
 - vyšší odborná škola (VOŠ)
 - vysoká škola (VŠ)
- d) Jiné (uved' jaké):.....

5) Vzdělání rodičů:

OTEC

Konkrétní vystudovaná škola či obor:

.....

MATKA

Konkrétní vystudovaná škola či obor:

.....

6) Současné zaměstnání rodičů:

(v případě rodičů v důchodu uved' poslední zaměstnání)

OTEC

.....

MATKA

.....

7) Rodiče

- a) žijí se mnou ve společné domácnosti
- b) jsou rozvedení a já žiji v domácnosti s matkou
- c) jsou rozvedení a já žiji v domácnosti s matkou a jejím přítelem/manželem
- d) jsou rozvedení a já žiji v domácnosti s otcem
- e) jsou rozvedení a já žiji v domácnosti s otcem a jeho přítelkyní/manželkou
- f) jiná možnost (doplň jaká):

.....
.....

8) Studium na gymnáziu jsem si vybral/a sám/sama a dobrovolně. (zakroužkuj odpověď, která nejlépe vystihuje tvoje mínění)

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- něco mezi tím
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

9) Studium na gymnáziu jsem si vybral/a na základě doporučení

- a) rodičů
- b) dalších příbuzných (uveď o koho šlo)
- c) kamarádů
- d) vychovatelů (uveď o koho šlo a v jakém je k tobě vztahu)
- e) jiná možnost (doplň).....

10) Po ukončení gymnázia bych rád/a pokračoval/a ve studiu a to na vysoké nebo vyšší odborné škole.

- ano
- nevím
- ne

11) Rodiče mě nutí, abych pokračoval/a na vysoké škole.

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- něco mezi tím
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

12) Rodiče jsou na mě hrdí, že chci pokračovat na vysoké škole.

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- něco mezi tím
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

13) Příhlášku si budu podávat na tyto školy:

1.
Název univerzity:.....
Sídlo (město):.....
Fakulta:.....
Studijní program či obor:.....

2.

Název univerzity:.....

Sídlo (město):.....

Fakulta:.....

Studijní program či obor:.....

3.

Název univerzity:.....

Sídlo (město):.....

Fakulta:.....

Studijní program či obor:.....

4.

Název univerzity:.....

Sídlo (město):.....

Fakulta:.....

Studijní program či obor:.....

Další:.....

.....

.....

14) Nejrady bych se dostal/a na školu, kterou jsem uvedl/a pod číslem.....

15) V rozhodování, kam jít na vysokou školu, by mi hodně pomohlo.....

.....

.....

.....

.....

.....

16) Informace o možnostech dalšího studia po ukončení gymnázia čerpám (doplň odkud/kde):

.....

.....

.....

17) Myslím si/cítím, že mám v ohledu volby vysoké školy (pokračování po gymnáziu) svobodu/volnou ruku.

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- něco mezi tím
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

18) Rodiče se se mnou hodně baví o volbě vysoké školy a s tím souvisejícím budoucím povoláním.

OTEC

MATKA

- souhlasím jen částečně
- něco mezi tím
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

25) Povolání mých rodičů je mi inspirací v kladném slova smyslu –rád/a bych jednou dělal/a to, co moje matka/otec nebo pracoval/a alespoň v témže oboru.

OTEC

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- něco mezi tím
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

MATKA

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- něco mezi tím
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

26) Povolání mých rodičů není sice mé vysněné, ale budu je následovat.

- ano, plně souhlasím
- souhlasím jen částečně
- něco mezi tím
- spíše nesouhlasím
- ne, vůbec nesouhlasím

27) Znáš někoho, kdo vykonává povolání, které sis vybral/a? Pokud ano, kdo to je?

.....

28) Mým velkým vzorem v otázce volby povolání je (např. rodinný příslušník jako babička/dědeček, sestra/bratr, strýc/teta atd. nebo vychovatel – učitel/skautský vedoucí atd. nebo kamarád/známý event. společensky významná osobnost jako např. politik, duchovní atd.)

.....

Pracuje jako

29) Mou volbu povolání ovlivňují média (např. viděl/a jsem otevřenou debatu v televizi nebo slyšel/a jsem debatu v rádiu – uveď jakou debatu, o čem a jak tě ovlivnila):

.....

30) Kdy jsi se začal/a rozhodovat o volbě vysoké školy a kdy jsi se definitivně rozhodl/a?

.....

31) Vyjádři v procentech nakolik jsi si svou volbou jistý/á (100% = jsem si zcela jistý/á):

.....